

Rapport 2013:05

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Trygghetens värde

– sociala risker ur ett ekonomiskt perspektiv

Omslagsbild: Klocka. Foto: Trons.

Rapporten kan beställas från Länsstyrelsen Dalarna, telefon 023 8100. Den kan även laddas ned från Länsstyrelsen Dalarnas webbplats: www.lansstyrelsen.se/dalarna

Ingår i serien Rapporter från Länsstyrelsen i Dalarnas län, ISSN: 1654-7691.

Tryck: Länsstyrelsen Dalarnas tryckeri, april 2013.

Trygghetens värde

– sociala risker ur ett ekonomiskt perspektiv

Författare: Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog, SEE AB
Kontaktperson: Kajsa Sjösvärd, samhällsbyggnadsenheten

LÄNSSTYRELSEN
DALARNAS LÄN

Förord

Länsstyrelsen Dalarna arbetar sedan 2010 med sociala risker, ett område som spänner från folkhälsa till krisberedskap. Åren 2011–2012 har Länsstyrelsen Dalarna bedrivit ett projekt för att ta fram och analysera sociala riskindikatorer, som exempelvis alkoholmissbruk, ohälsa och våldsbrott. Projektet har bedrivits i samverkan med andra län, kommuner, polis, högskola, försäkringskassan, landstinget och Region Dalarna.

Dalarna har under 2011 fungerat som pilotlän för den så kallade Västra Götalandsmodellen inom sociala risker. Syftet med modellen är att på ett systematiskt sätt låta sociala risker bli en del i ordinarie risk- och sårbarhetsanalyser¹. Länsstyrelsen Dalarna har utvärderat och förbättrat denna modell, resultatet av pilotarbetet återfinns i PM Sociala risker – delrapport för pilotprojektet i Dalarnas län². Under vår tid som pilotlän uppkom flera frågeställningar. Vad händer med de risker som vi analyserat och som visat sig vara centrala, eller de åtgärdsförslag som presenterats? Vad kostar riskerna och åtgärderna samhällets olika aktörer?

Mot bakgrund av detta lät vi Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog från SEE AB, med mångårig erfarenhet på området socioekonomiska kalkyler, att ta sig an vårt material och göra en kalkylmodell för sociala riskanalyser. Målet var att resultatet skulle vara generaliserbart för övriga aktörer eftersom flera län och kommuner nu påbörjat arbetet med sociala risker. I denna rapport, som är levererad av SEE AB, presenteras en kalkylmodell för sociala riskanalyser och vidare åtgärdsförslag.

Under 2013 ska Dalarnas kommuner ta sig an materialet. För varje kommun finns ett dataunderlag om ca 40 indikatorer. I vissa kommuner syns en tydlig trend, det kan till exempel röra sig om ökat antal anmälningar om våld i nära relationer eller anlagda bränder. Det kan också röra sig om ett förvärrat läge för barn i ekonomiskt svaga hushåll eller bristande behörighet till gymnasieskolan. Dalarna står inför möjligheten att vidta åtgärder idag för att undvika risker i framtiden.

Falun, april 2013

Lars-Håkan Jönsson
enhetschef
samhällsbyggnadsenheten

Kajsa Sjösvärd
projektledare
sociala risker

¹ som Länsstyrelsen gör enligt Förordning (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap och kommuner och landsting enligt Lagen (2006:544) om kommuner och landstings åtgärder inför och vid extraordinära händelser och höjd beredskap

² Diariernr 100-182-2011, PM-nummer 2012:06

Innehållsförteckning

1.	Sammanfattning	3
1.1	Introduktion	3
1.2	Resultat i stort	3
1.3	Kostnaderna	3
1.4	Mekanismer och teoretiska grunder	4
1.5	Metodik och modell	4
2.	Inledning	6
2.1	Bakgrund	6
2.2	Syftet med studien	6
2.3	Läsanvisningar	7
2.4	Ett varningens ord	7
3.	Scenario: Psykisk ohälsa – förtroendekris	9
4.	Kostnaderna för social oro	10
4.1	Kalkylernas upplägg	10
4.2	Det asociala gänget	10
4.3	De dubbla rollerna som offer och förövare	11
4.4	Tre typer av kostnader	12
4.5	Högstadietiden – 12–15 år	12
4.6	Gymnasietiden – 16–19 år	15
4.7	Det tidiga vuxenlivet 20–24 år	18
4.8	Hela perioden 12–25 år	18
4.9	För några ett fortsatt liv i utanförskap	20
5.	Unga – en social investering	23
5.1	Resan mot utanförskap	23
5.2	Att stämma i bäcken?	25
5.3	Att social investera sig ur situationen	26
5.4	Det blir för dyrt?	27
5.5	Intervention i form av en modifierad social insatsgrupp	28
6.	Några sammansatta förlopp	31
6.1	Systematiska sexuella övergrepp – effekter för offer och förövare	31
6.2	Sexuella övergrepp – rättsväsendets perspektiv	33
6.3	De självdestruktiva flickorna	34
6.4	De utagerande pojkarna	36
7.	Några exempel på enskilda händelser och episoder	39
7.1	Alkoholmissbruk	39
7.2	Misshandel som enbart leder till kortvariga skador	40
7.3	Misshandel som leder till livslånga kognitiva skador	42
7.4	Kostnaderna för familj och anhöriga	44
7.5	Personrån	45
7.6	Skolvåld	47
7.7	Händelser som leder till fängelsestraff och början till ett liv i utanförskap	48
7.8	Flickor med självskadebeteende	51
7.9	Det sexuella övergreppet – offrets perspektiv	52
7.10	Det sexuella övergreppet – förövarens perspektiv	54
7.11	I gränslandet mellan asocialitet och kriminalitet – slutet ungdomsvård	55
8.	Att så vind och skörda storm	56
9.	Bilaga 1 Kalkylmodell	57
10.	Bilaga 2 Teoretiskt underlag till kalkylmodell	69

1. SAMMANFATTNING

1.1 Introduktion

Länsstyrelsen i Dalarnas län, liksom andra länsstyrelser i landet, genomför årligen risk- och sårbarhetsanalyser med syfte att beskriva de allvarliga händelser och kriser som kan inträffa i länet. Dessutom beskrivs konsekvenserna för samhället och föreslagna åtgärder.

Det har vid ett antal tillfällen gjorts beräkningar av vad olika former av fysiska hot och risker kan kosta samhället. I detta sammanhang önskade man från Länsstyrelsens sida även en socioekonomisk analys av effekterna av pilotprojekt sociala risker i Dalarnas län.

Vi har, mot bakgrund av att vi tidigare har genomfört ett antal studier på individ-, grupp- och ortsnivå kring de socioekonomiska effekterna kring utanförskap och andra sociala fenomen, blivit ombudade att göra en sådan studie kring ett av dessa scenarier. Vi har utgått ifrån det scenario man från Länsstyrelsens sida kallat **psykisk ohälsa - förtroendekris**.

1.2 Resultat i stort

- Kostnaderna för social oro och det utanförskap som följer av detta är höga, långvariga och drabbar ett stort antal aktörer i samhället. En stor del av dessa kostnader uppstår på indirekta och subtila vis
- Kostnaderna för icke-intervention kring denna typ av fenomen är överraskande höga, i all synnerhet om man jämför dem med kostnaderna för att ingripa. Om man betraktar tidiga insatser kring denna typ av fenomen som en social investering blir avkastningstalen kring en sådan investering utomordentligt höga även vid en måttlig nivå på framgång
- Det är också tydligt att kostnaderna ökar över tid, vilket påtagligt illustrerar påståendet att det är bättre att stämma i bäcken än i ån
- För att komma åt detta krävs långsiktighet och helhetssyn. Organisatoriskt, ledningsmässigt och resursmässigt är samhället dåligt rustat för att agera på ett sådant vis
- Merparten av dessa kostnader är osynliga för de chefer och politiker som fattar beslut i frågorna. Därför underskattas systematiskt dessa effekter och kostnader. Osynligheten leder till att ingen enskild aktör har överblick och inte heller något ansvar för en helhetssyn kring detta

1.3 Kostnaderna

- En mycket måttlig eller ringa misshandel kostar samhället ca 200 000 kr

- En måttlig misshandel som leder till permanenta skadeeffekter leder till långsiktiga kostnader på ca 6 miljoner kronor
- En person som misshandlas på ett sådant vis att han blir invalidiserad resten av livet leder till samhällskostnader på nästan 50 miljoner kronor
- Ett personrån kostar samhället ca 225 000 kr
- En förövare som gång på gång hamnar i fängelse skapar långsiktiga samhällskostnader på mer än 9 miljoner kronor
- En grupp unga flickor som utnyttjas sexuellt (och där detta upptäcks och påföljd drabbar förövarna) kan kosta 10 miljoner kronor
- En grupp unga flickor med ett långvarigt självskadebeteende kan generera samhällskostnader på mer än 8 miljoner kronor
- En grupp aggressiva, utagerande och våldsamma unga män kan skapa långsiktiga samhällskostnader på mer än 30 miljoner kronor
- Ett ungdomsgäng om 20–30 personer kan under sin uppväxt skapa kostnader som mellan 12 och 16 års ålder uppgår till 20 miljoner kronor, mellan 16 och 19 års ålder 60 miljoner kronor och mellan 19 och 25 års ålder ca 60 miljoner kronor.

1.4 Mekanismer och teoretiska grunder

- För att förstå hur denna typ av situationer uppstår och fungerar är det i stort sett nödvändigt att använda ett systemteoretiskt synsätt. Begrepp som självförstärkande cirklar och cirkulära kausaliteter utgör en grund för förståelse av hur förlopp kan tolkas. Detta synsätt beskrivs utförligt i en bilaga till rapporten
- Den typ av fenomen som här skildras kan också förstås utifrån begreppet socialt kapital. De normalitetsförskjutningar som uppstår i destruktiva subkulturer såsom ungdomsgäng förefaller vara en effekt av ett urgröpt socialt kapital

1.5 Metodik och modell

I denna studie har vi utgått från data från tidigare studier. Vi har dock byggt och använt oss av en helt ny kalkylmodell (som redovisas i en bilaga till rapporten). Det visar sig att modellen lämpar sig väl för att skildra

- enstaka händelser och förlopp som berör utanförskap i allmänhet och social oro i synnerhet
- enskilda personers livsförlopp och livskarriär i utanförskap
- grupper av personers utanförskapsresa i allmänhet och social oro i synnerhet

Modellen hanterar komplexa sammanhang och är tillräckligt flexibel för att kunna byggas om för nya utmaningar och kalkyler. Den går också att generalisera och bygga

om till andra fenomen av detta slag såsom de två övriga scenarier som arbetats fram i Länsstyrelsens rapport eller andra komplexa sociala förlopp.

Särskilt intressant vore att hitta kvantitativa kopplingar mellan de mycket intressanta sociala indikatorer som Länsstyrelsen arbetat fram. Vi har en grundidé om hur ett sådant arbete skulle kunna ske.

2. INLEDNING

2.1 Bakgrund

Länsstyrelsen i Dalarnas län, liksom andra länsstyrelser i landet, genomför årligen risk- och sårbarhetsanalyser med syfte att beskriva de allvarliga händelser och kriser som kan inträffa i länet. Dessutom beskrivs konsekvenserna för samhället och föreslagna åtgärder. *”Enligt förordningen (2006:942) om krisberedskap och höjd beredskap ska Länsstyrelsen i syfte att stärka samhällets krisberedskap årligen analysera om det finns sådana sårbarheter eller sådana hot och risker inom myndighetens ansvarsområde som synnerligen allvarligt kan försämra förmågan till verksamhet inom området. Denna redovisning – den regionala risk- och sårbarhetsanalysen – ska årligen lämnas till Regeringskansliet, med kopia till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB). Nytt för 2011 är att utformningen numera även styrs av en föreskrift (MSBFS 2010:7) om statliga myndigheters risk- och sårbarhetsanalyser.”*¹

Många av de hot som presenteras i Länsstyrelsens rapport handlar om fenomen som översvämningar, tekniska sammanbrott i strömförsörjning och IT-kommunikation m.m. Men några avsitt handlar om olika former av sociala hot såsom angrepp vid större evenemang, hot från yrkeskriminella eller extrempolitiska strukturer eller rörelser som attackerar rättsväsendet. Man har i länet, med utgångspunkt i tidigare erfarenheter i Västra Götaland, tagit fram en modell för att beskriva och analysera sociala risker på regional och lokal nivå. Sociala risker har enligt Västra Götalandsmodellen definierat på följande vis

*”En social risk är sannolikheten för oönskade händelser, beteenden eller tillstånd med ursprung i sociala förhållanden som har negativa konsekvenser på det som bedöms vara skyddsvärt.”*²

Som ett led i detta arbete har man tagit fram ett 40-tal olika indikatorer som på olika vis fångar bakgrundsfaktorer för det man kallar sociala risker.

Med detta som grund har man utarbetat tre mer preciserade scenarier inom det sociala området; Grundläggande misstro – attentat, Motsättningar i samhället och Psykisk ohälsa – förtroendekris. Vi har valt att i denna studie fokusera på och utveckla det scenario man från Länsstyrelsens sida kallat **Psykisk ohälsa – förtroendekris**.

2.2 Syftet med studien

Studiens syfte är

¹ Länsstyrelsen, Risk- och sårbarhetsanalyser Dalarna 2011, sid 11

² Länsstyrelsen, Risk- och sårbarhetsanalyser Dalarna 2011, sid 48

- att göra en socioekonomisk analys av **ett** av de tre framtagna scenarierna för sociala risker i länet
- att resultatet ska kunna **generaliseras** och tillämpas både på lokal nivå, i andra län och möjligtvis också på riksnivå

Det tänkta resultatet av studien är

- en rapport som beskriver de socioekonomiska effekterna av ett av Länsstyrelsens scenarier
- en översiktlig beskrivning/analys av de socioekonomiska mekanismerna kring detta förlopp
- en första kalkylmodell som efter detta arbete och komplettering kan utvecklas och användas för att i ett andra steg vidareutveckla kalkylerna lokalt eller i ett annat län

Vår bild är att det i detta skede handlar om ett undersökande perspektiv syftande till att belysa frågor som; kan man ta fram modeller för den här typen av frågor som går att applicera i andra sammanhang? Kan man omsätta scenarier av det här slaget till kalkyler baserade på ett socioekonomiskt tänkande och ger detta meningsfulla insikter och svar för beslutsfattare? Dessutom handlar **det** om att introducera ett synsätt och en begreppsapparat kring denna typ av fenomen.

2.3 Läsanvisningar

I rapporten beskrivs först det scenario vi utgått från (kap 3). Därefter beskriver vi de samlade socioekonomiska effekterna av detta för den beskrivna gängstrukturen på kort och lång sikt (kap 4). Detta följs av en diskussion kring de ekonomiska effekterna av att man gör en insats kring målgruppen – ett socioekonomiskt investeringsperspektiv (kap 5).

I det följande kapitlet bryter vi ner analysen i det övergripande scenariot till olika delförlopp för subgrupperingar och enskilda fenomen som berör det ursprungliga gänget (kap 6). Därefter tittar vi på de socioekonomiska effekterna av enskilda händelser (kap 7). Rapporten avslutas med ett antal framåtriktade reflektioner (kap 8).

Till rapporten hör två bilagor. Den första av dem beskriver den socioekonomiska kalkylmodell vi byggt för och utnyttjar i denna rapport (bil 1). Den andra är en beskrivning av den systemteoretiska teoribildning som utgör utgångspunkten för vår analys (bil 2).

2.4 Ett varningens ord

Vi kanske också ska lägga till en liten läsvarning. I den kommande texten kommer vi att beskriva fenomen som våld, rån, sexuella övergrepp m.m. tämligen strikt som ekonomiska händelser och transaktioner. Detta betyder inte att vi accepterar denna typ av händelser. Det betyder enbart att vi här fokuserar på och renodlar beskrivningen

och analysen av de ekonomiska konsekvenserna av detta. Vi tror att detta kan ge ett perspektivskifte på dessa händelser.

Kanske du som läsare uppfattar det som stötande – i så fall ber vi om ursäkt men det är inte vår avsikt. Självklart är vår grundläggande uppfattning att det vore till gagn för oss alla i samhället om denna typ av fenomen upphörde. En tanke med rapporten är att visa att det inte bara är mänskligt och etiskt rätt att försöka bryta de mönster vi här redovisar utan dessutom en god affär för samhället. Ekonomi och etik går så att säga hand i hand.

3. SCENARIO: PSYKISK OHÄLSA – FÖRTROENDEKRIS

Inledning

Denna rapport bygger på ett fiktivt grundscenario framarbetat av Länsstyrelsen Dalarna. Scenariot bygger på ett 40-tal indikatorer med data som samlats in under länsförsöket Sociala risker i Dalarnas län (se rapport med diarienummer 100-182-2011 och PM-nr 2012:06). Det analyserade scenariot har vi på SEE AB därefter utvecklat och preciserat för att kunna identifiera konkreta händelser, personer, situationer och förlopp som är möjliga att omvandla till kalkyler.

Kalkylarbetet omfattar tre olika steg; att **identifiera** vad som händer, **kvantifiera** omfattningen, och till sist **prissätta** detta.

Identifierings- och kvantifieringsprocessen utgår från det scenario som är framarbetat. Det ligger därmed i sakens natur att resultaten av kalkylen beror på de antaganden om framtida förlopp som skildras i scenariot. Annorlunda antaganden leder naturligtvis till ett annorlunda scenario med annorlunda kalkylresultat som följd. Den kalkylmodell vi byggt och använder oss av är konstruerad på ett sådant vis att den i framtiden ska kunna användas för att göra likartade beräkningar på helt eller delvis annorlunda scenarier, situationer och förlopp.

Tidsperiod 1

Detta fiktiva scenario fokuserar på tre grannkommuner i Dalarna. I kommunerna finns flera familjer med alkoholmissbrukande föräldrar. I dessa familjer växer barn upp, barn som tidigt i livet kommer i kontakt med alkohol och droger. Urspårade fester förekommer i dessa hem och i vissa fall är misshandel vanligt.

Tidsperiod 2

På grund av familjeförhållanden är det flera barn som flyr hemifrån på kvällar och nätter. De drar runt på stadens gator eller möts hos någon bekant, ofta i en annan kommun än sin egen. De går på fester där alkoholen och drogerna är lättillgängliga. Några av ungdomarna utvecklar tidigt ett missbruksbeteende och mår psykiskt dåligt. Flera gånger utnyttjas framför allt de unga tjejerna sexuellt av bekanta under festerna. Detta sker både inom- och utomhus. Dessa tjejer har få personer att prata med, de finner visst stöd i varandra men saknar vuxna att få stöd av.

Tidsperiod 3

Socialtjänsterna i dessa tre kommuner har upptäckt att det relativt ofta förekommer våldsbrott i samband med de fester som anordnas i ungdomskretsarna. Flera unga flickor har blivit utnyttjade sexuellt och ofta är det inte de själva som anmäler brotten utan någon annan person som deltagit på festerna.

Socialtjänsterna börjar inse att det krävs åtgärder inom den egna kommunen och samarbete med grannkommuner eftersom det uppenbarligen är flera kommuner som

berörs. Man börjar utbyta information mellan socialtjänsterna, i den mån det är möjligt. Efter ett omfattande utredningsarbete blir flera tjejer informerade om att de eventuellt kommer att placeras på HVB-hem i syfte att skydda dem från ett skadligt beteende och täcka upp för bristande stöd från familj och omvärld.

Tidsperiod 4

I och med informationen om eventuell placering på HVB-hem kommer flickorna i kontakt med socialsekreterare i respektive kommuner. Dessa beslutar i samråd med varandra att placera tjejerna på ett och samma HVB-hem som ligger i en av kommunerna.

På detta hem blir situationen inte bättre, utan snart ännu värre för flickorna. Det förekommer sexuellt utnyttjande från personalens sida. Kommunerna har skrivit avtal med detta HVB-hem men tillsynen, vilken har skett tillsammans med andra berörda myndigheter, har varit bristfällig.

Tidsperiod 5

Genom att en av flickorna uppmärksammar en utomstående om vad som pågår blir media informerad och historien nystas snabbt upp. Trots att före detta boende på hemmet tidigare har berättat om förhållandena har dessa inte uppmärksamrats. Det visar sig också att de sexuella övergreppen har varit kända av några tjänstemän i kommunerna men att det hela har tystats ner. Polisen finner vid ett tillslag telefonnummer, mailkonton och övrig information som visar att flera personer har varit inblandade i härvan.

4. KOSTNADERNA FÖR SOCIAL ORO

4.1 Kalkylernas upplägg

I detta kapitel kommer vi att kvantifiera och prissätta det presenterade scenariot. Vi kommer först beskriva gänget något mera i detalj för att därefter kort introducera hur vi ser på kostnadsmassan för att slutligen visa vilka socioekonomiska effekter som uppstår för ett antal olika tidsperioder. I senare kapitel kommer vi att presentera kostnaderna för olika delhändelser och enskilda förlopp och fenomen som ingår i den samlade kalkylen. Modellens mer teoretiska bakgrund och utformning återfinns i bilagorna 1 och 2.

4.2 Det asociala gänget

Vi befinner oss i en fiktiv ort i Dalarna. Utbildningsnivån är tämligen låg i kommunen och det finns ingen egentlig utbildningstradition. Arbetslösheten är högre än i övriga delar av länet. Det finns också en relativt utbredd tradition av helgdrickande. I tätorten finns ett ungdomsgäng på 25–30 personer – ungefär 70 % killar och 30 % tjejer.

Gänget har en kärna där en handfull personer har en sorts ledarroll. Runt detta gäng finns en grupp ”hangarounds”.

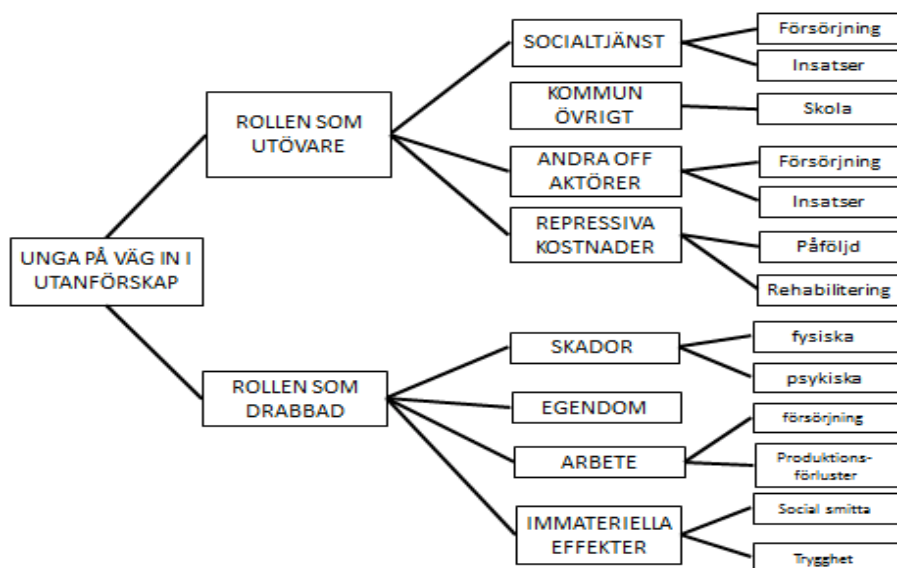
Gänget har växt fram under ett antal år och formats tillsammans ändå från skolstarten. De allra flesta i gänget har haft problem i skolan redan från lågstadietiden, endast några enstaka fullgör skolgången med godkända betyg.

I gruppen av pojkar i gänget finns hos de flesta ett typiskt mönster av utagerande i form av stök och bråk i låg- och mellanstadieåldrarna. Under högstadieåldern ser vi också inslag av systematisk asocialitet och stundtals kriminalitet.

I gruppen av flickor ser mönstret lite annorlunda ut. Depression och nedstämdhet är det dominerande inslaget. Här finns också flera flickor med utpräglat självskadebeteende såsom ätstörningar och olika former av sexuellt utagerande. För många av ungdomarna i gänget har en eller båda föräldrar varit arbetslösa under kortare eller längre perioder. Få föräldrar har högre utbildning. Flera av ungdomarna kommer från familjer där stor alkoholkonsumtion förekommer. Några är uppvuxna i en miljö som skulle kunna betraktas som socialt utsatt. I några fall är ungdomarna uppvuxna i familjer där kriminalitet har förekommit. Tidig alkoholdebut är ett genomgående drag i ungdomsgänget. Några har fortsatt sitt missbruk och brukat tyngre droger. Flera av ungdomarna i gänget har omhändertagits av samhället vid flera tillfällen genom så kallade HVB-, LVU- eller SIS-placeringar.

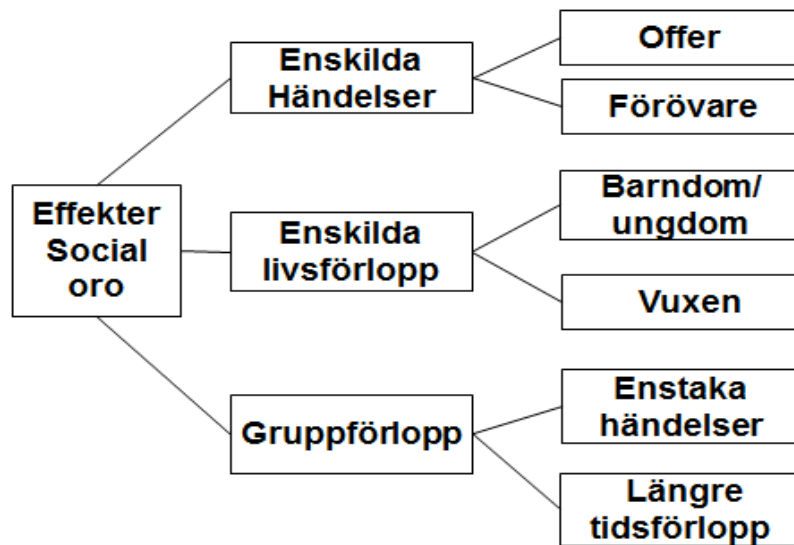
4.3 De dubbla rollerna som offer och förövare

Livet i en mer eller mindre asocial gängstruktur är ett hårt liv. Man skulle kunna säga att det utgör en ständig kamp både mot samhället i stort och internt i gänget. Man växlar ständigt mellan förövarrollen som misshandlar, konfronterar eller vandaliserar och offerrollen där man drabbas av likartade händelser. Det är många som påverkas: offer, förövare som drabbas av olika rättsliga påföljder, familjer och anhöriga, vittnen liksom samhället i stort. Vi kommer i detta kapitel i första hand att fokusera på de mer direkta effekterna för både offer och förövare.

4.4 Tre typer av kostnader

Kostnaderna för den typ av social oro vi här analyserar kan lite förenklat beskrivas i tre olika delar. Först har vi de kostnader som går att beskriva utifrån enskilda händelser. De ekonomiska effekterna kan då skildras ur endera förövarens eller offrets perspektiv. Därefter kan man följa effekterna i form av kortare eller längre livsförlopp på individnivå. Vi gör detta under såväl barn- och ungdomstiden som under vuxenlivet. Slutligen kan man skildra effekterna ur ett kollektivt perspektiv – effekterna av ett gäng. Dessa gruppeffekter kan uppstå kring en enskild händelse eller vara del av ett längre förlopp.

De flesta kalkyler ska ses som exempel eller schabloner för hur ett förlopp kan se ut. I verkligheten varierar det högst avsevärt beroende på både händelsens allvarlighet och på hur allvarligt berörda myndigheter betraktar händelsen. Vi har för kalkylerna utgått från det tidigare redovisade scenariot och tänker oss en startpunkt för de tidigaste kalkylerna vid 12 års ålder och följer effekterna i flera steg upp till dess att de unga blir 25 år.

4.5 Högstadietiden – 12–15 år

Redan under låg- och mellanstadietiden har detta gäng börjat formas på ett löst vis. Den förenande faktorn är för många av dem att de inte trivs i eller inte lyckas i skolan. Skolfrånvaro och sedermera regelbundet skolkande utmärker flera av dem. Skolan ingriper för några av dem i form av föräldrakontakter och elevvårdssamtal. Men med tämligen måttligt resultat. Orsaken bakom detta är i flera fall att föräldrarnas missbruk och/eller psykiska ohälsa leder till att det inte går att få kontakt från skolans sida.

Gänget drar runt i ortens butiker. Snattar det man kommer över. Ibland blir man gripen och via polis väcks ett antal ärenden inom socialtjänsten och utredningar inleds. I tre av fallen familjehemsplaceras barnen – två flickor och en pojke.

Under högstadietiden utvecklas dessa ungdomars problem ganska ordentligt. Drickandet accelererar och man nyttjar även droger av olika slag, ofta beställda via

internet. Skolfrånvaron och skolket tilltar. För flera i gruppen kan man nu tala om att de blivit ”drop outs” och helt lämnat skolvärlden. Skolan står maktlös och socialtjänstens insatser ger inte mycket resultat.

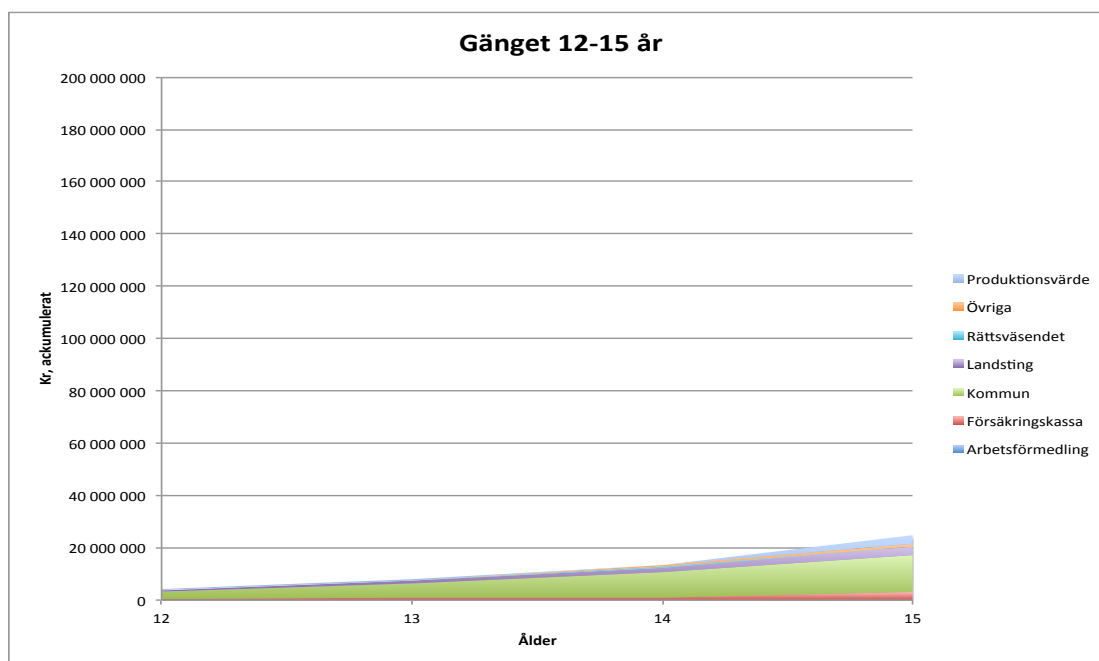
I takt med att ungdomarna blir äldre förflyttar man sig mer och snart blir den centrala tätorten samlingsplats för hela denna grupp av unga som, som mest, uppgår till ett trettiotal personer. Man driver runt, ofta även på nätterna, i all synnerhet under helgerna.

Asocialiteten förvandlas för flera av dem stegvis till kriminalitet i form av inbrott och personrån. Våld blir en del av vardagen, särskilt för pojkarna, men det finns även en liten grupp flickor som utövar våld. Flickorna blir ibland utnyttjade sexuellt, särskilt av de lite äldre ungdomarna man umgås med. Tilliten till och kontakten med vuxna är mycket begränsad.

Socialtjänsten väcker ärenden kring flera av ungdomarna – för flickornas del framför allt till följd av deras sexuella utagerande och för pojkarnas del till följd av deras våldsutövning. Slagsmål och misshandeln är vanligt förekommande. Ett flertal i gruppen blir under kortare eller längre perioder familjehemsplacerade.

Låt oss nu se på de socioekonomiska effekterna av detta under högstadietiden. Det är under denna period som deras asocialitet börja ge socioekonomiska avtryck i världen. Det handlar som vi ser i diagrammet nedan först och främst om kommunala kostnader. En följd av att dessa ungas problematik först och främst är en fråga för skola och socialtjänst, Under perioden har deras ackumulerade kostnader uppgått till totalt drygt 24 miljoner kronor eller drygt 6 miljoner kronor på årsbasis. Per person innebär det i grova drag 700 000–1 100 000 kronor för hela perioden eller ca en kvarts miljon kronor per år.

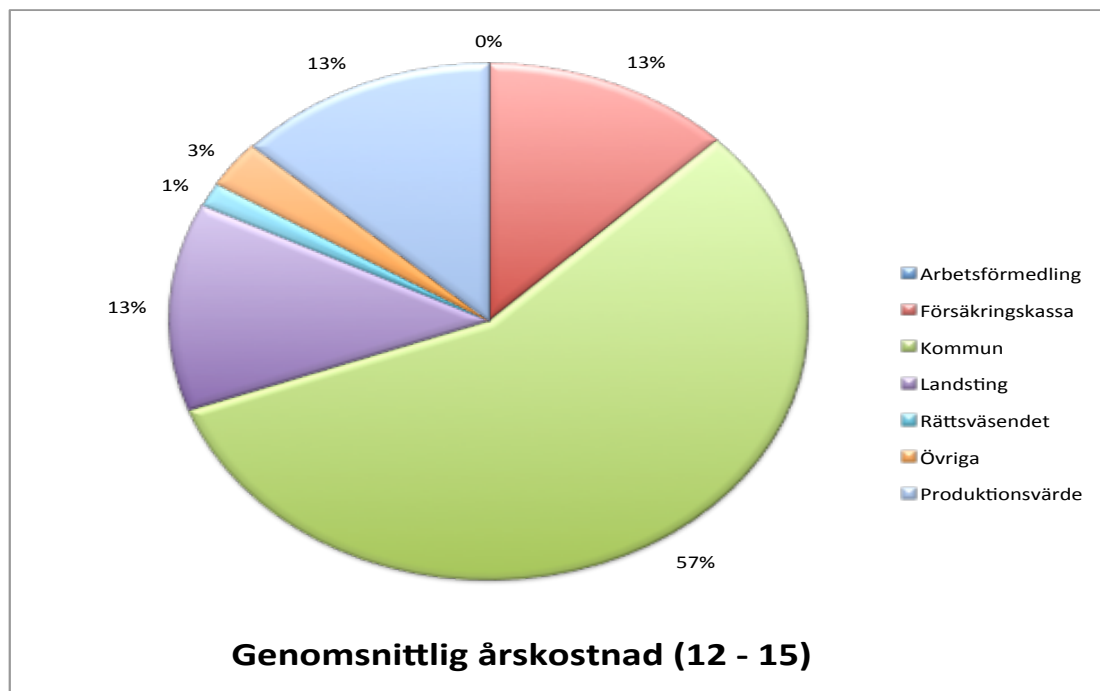
Diagram 4:1 De totala samhällskostnaderna under perioden 12–15 års ålder för ett gäng, fördelat på olika samhällsaktörer, odiskonterade värden³

Kostnadernas fördelning per aktör redovisas i diagrammet nedan. Vi ser då att kommunen står för 57 % av de totala kostnaderna vilket motsvarar ca 14 miljoner kronor under dessa år eller i genomsnitt 4–5 miljoner kronor på årsbasis. Landstingets kostnader handlar om de olika vårdinsatser av psykiatrisk och somatisk natur dessa händelser leder till. Kostnaderna för Försäkringskassan och Arbetsförmedling handlar om effekter på föräldrar och tredje man.

³ I de mer kortsiktiga kalkylerna har vi valt att inte diskontera framtida intäkter eller kostnader.

Diagram 4:2 Samhällskostnadernas procentuella fördelning på olika samhällsaktörer under perioden 12–15 års ålder för ett gäng

4.6 Gymnasietiden – 16–19 år

Under det som för andra unga kan kallas gymnasietiden börjar det gå riktigt illa för ungdomarna i gruppen. Nu blir också skillnaderna mellan könen än mer accentuerade. Flickorna uppvisar flera olika mönster, där det gemensamma är mer eller mindre destruktiva vägval. Några av dem blir deprimerade och inåtvända och deras beteende blir allt mer självdestruktivt. Man utövar olika former av självskadebeteende och ett antal mer eller mindre seriösa självmordsförsök utförs. Någon av dessa flickor blir under perioder inskriven till slutet psykiatrisk vård med tvångsmedel.

Andra flickor blir allt mer sexuellt utagerande. Man har rikligt med sexuella kontakter med framförallt lite äldre ungdomar. Sexualiteten blir en inträdesbiljett till fester, droger och annat. Några av dem ser att det går att tjäna pengar på detta och en viss form av prostitution äger rum. Kunderna är inte bara unga män i gänget utan även en del medelålders män dyker upp på arenan.

Pojkarna har ett betydligt mer utagerande mönster. Det handlar om våld, droger och kriminalitet. Några av de mest försigkomna får häng på ett kriminellt gäng i den större tätorten och blir via den vägen distributörer av droger. På så sätt finansierar man sitt eget missbruk som djupnar alltmer.

För några av pojkarna blir nu livet och vardagen allt mer fyllda av våld och kriminalitet. Man gör smärre inbrott. Man rånar både jämnåriga på mobiltelefoner och värdefulla jackor och äldre personer på väg hem från krogen. Stundtals sker detta i gängform. I de flesta fall leder detta endast till övergående skador för offren men i några fall uppstår långvariga, rentav livslånga skador. Flera av de unga pojkarna

utsätts själva för grovt våld i samband med konfrontationer med äldre ungdomar eller till följd av interna bråk.

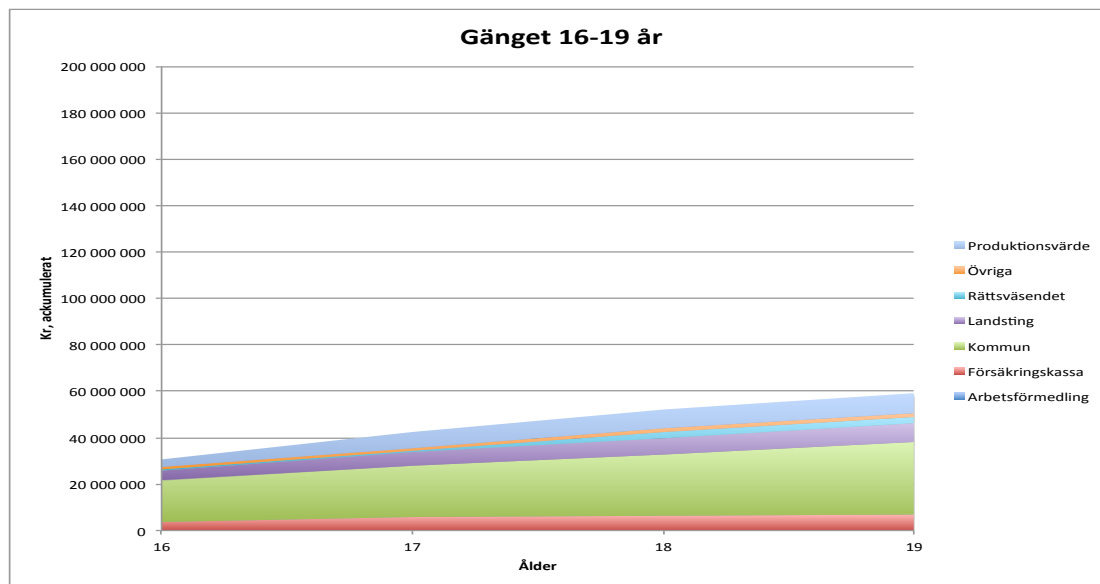
Omhändertaganden både av polis och sociala myndigheter blir en del av dessa ungas vardag. Vid några tillfällen görs omfattande utredningar och det väcks åtal för misshandel, grov misshandel, rån, övergrepp i rättssak samt narkotikabrott. Dessa åtal leder till både vård på HVB-hem samt i några fall till sluten ungdomsvård (SIS-placering).

En del av detta mönster uppmärksammas av myndigheterna. Ungdomspolisen får via sin spaning kläm på att det händer saker i detta nu ganska tydligt formerade gäng. Vid ett par tillfällen grips flickor liksom pojkar som misshandlat andra unga eller rånat äldre personer. Vi får nu en accelererande process av utredningar inom socialtjänsten följt av ett antal placeringsbeslut. Några av flickorna placeras enligt lagen om vård av unga. Ett antal pojkar placeras på HVB-hem.

Detta tämligen heterogena ungdomsgäng omtalas nu alltmer både ryktesvägen och i lokala media. Boende på de berörda orterna reagerar starkt mot situationen och man uppvaktar både spontant och mer organiserat såväl socialtjänst som polis. Den lokala närpolischefen försöker vid upprepade tillfällen ta upp det hela med socialtjänsten men möts av en till synes ogenomtränglig sekretessbarriär. Polisen förstärker sin bevakning av och spaning mot gänget, i all synnerhet flickorna som man starkt oroar sig för – inte minst de flickor som förefaller systematiskt sälja sex till äldre män – och de som i olika sammanhang utövar våld.

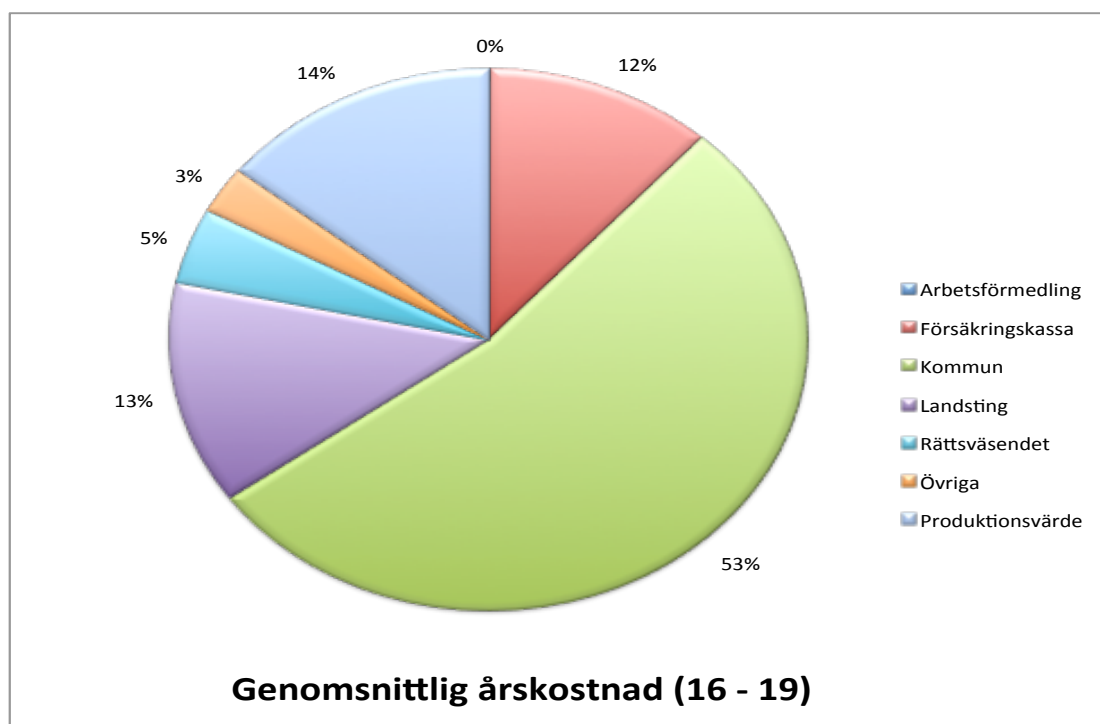
Det är under de sena ungdomsåren unga människor i utanförskap ofta bygger sin outsidersidentitet. Man glider sakta över från en diffus asocialitet i riktning mot en mer uttalat kriminell livsstil. Detta ser vi också i diagrammet nedan då kostnaderna springer iväg med ytterligare ca 35 miljoner kronor eller 9 miljoner kronor per år. Det innebär en kostnad på 1–2 miljoner kronor per person i gänget under perioden eller upp emot en halv miljon kronor per år. De kommunala kostnaderna har nu ökat med nästan 20 miljoner kronor och är uppe i totalt 31 miljoner kronor.

Diagram 4:3 De totala samhällskostnaderna under perioden 16–19 års ålder för ett gäng, fördelat på olika samhällsaktörer, odiskonterade värden

I diagrammet nedan ser vi nu att kostnadernas fördelning är något annorlunda än i det yngre åldersspannet. Kommunen bär fortfarande en stor börda – 53 % eller 31 miljoner kronor. Men vi ser att rättsväsendets andel ökar, visserligen från en låg nivå, till 5 % av de totala kostnaderna eller ca 2,5 miljoner kronor.

Diagram 4:4 Samhällskostnadernas procentuella fördelning på olika samhällsaktörer under perioden 12-19 års ålder för ett gäng

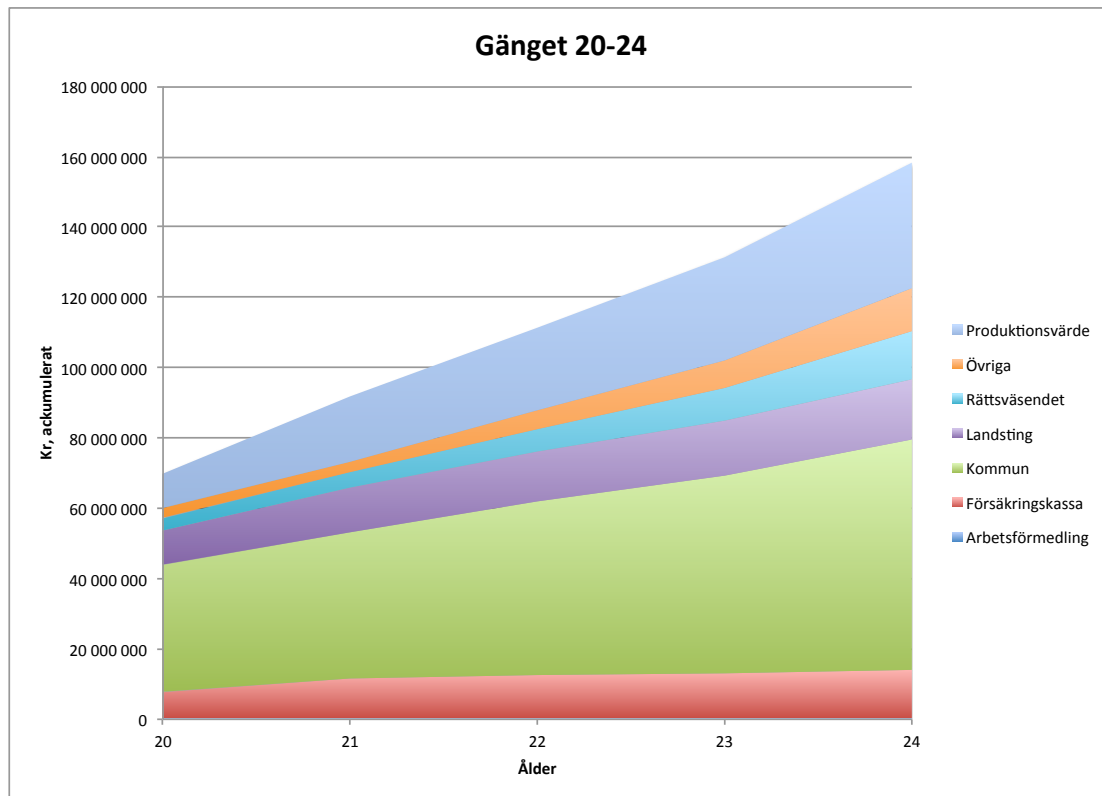

4.7 Det tidiga vuxenlivet 20–24 år

Vid 20 års ålder är utanförskapet ofta en del av vissa ungas identitet. Asociala mönster har för en del av dem rört sig i riktning mot etablerat missbruk, för andra mer tydlig kriminalitet. För flera av dem, inte minst flickorna, ökar andelen med självdestruktiva beteenden och psykisk ohälsa. I diagrammet nedan har vi summerat de socioekonomiska effekterna av detta. Vi ser nu detta också i form av accelererande kostnader.

Under de fem åren stiger kostnaderna från 60 till knappt 160 miljoner kronor. Det handlar om en ökning på ca 20 miljoner kronor per år eller totalt sett 100 miljoner kronor. Det handlar om totala kostnader per person i gänget på ca 3–5 miljoner kronor eller ca 0,5–1 miljoner kronor per år.

Diagram 4:5 De totala samhällskostnaderna under perioden 20–24 års ålder för ett gäng, fördelat på olika samhällsaktörer, odiskonterade värden

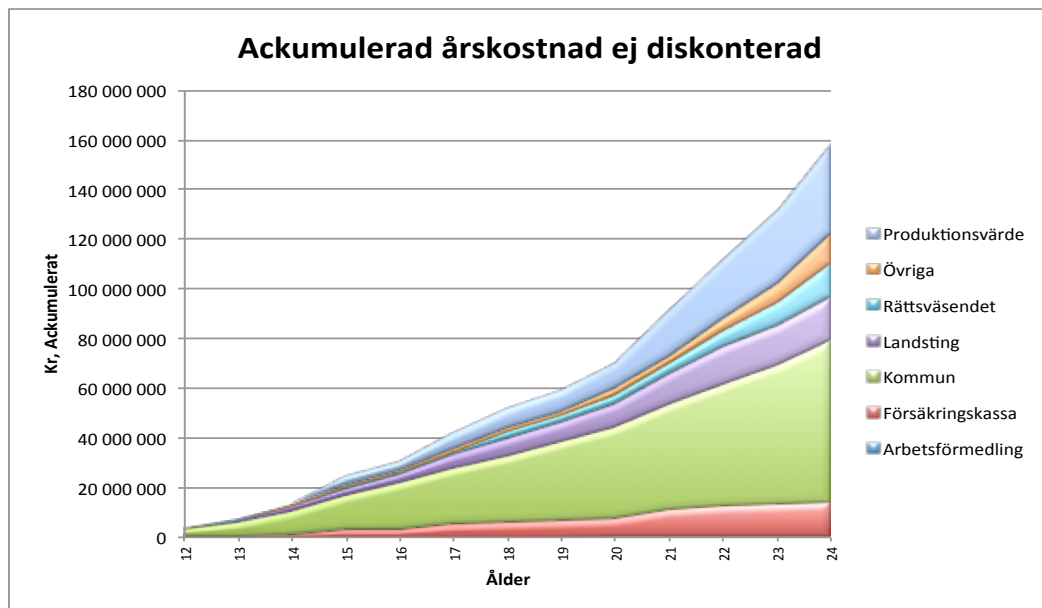

De totala kommunala kostnaderna för dessa förlopp uppgår vid 24 års ålder till ca 65 miljoner kronor eller 2–3 miljoner kronor per ungdom i gänget.

4.8 Hela perioden 12–25 år

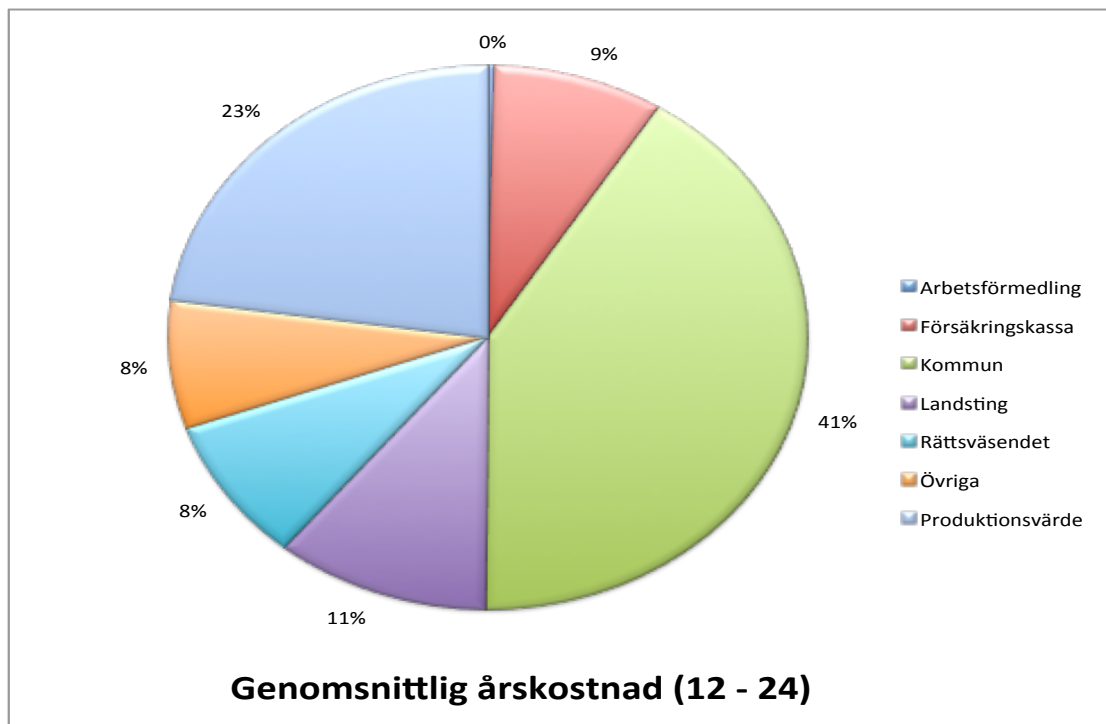
Det är nu dags att summera vad ett gäng av detta slag, som steg för steg utvecklat sitt individuella och kollektiva utanförskap, kan generera för typ av kostnader i sin lokala miljö. Vi ser då att totalt för de år kalkylen omfattar handlar det om ca 160 miljoner kronor. Per person kan det handla om 5 – 7 miljoner kronor under denna period.

Diagram 4:6 De totala samhällskostnaderna under perioden 12–24 års ålder för ett gäng, fördelat på olika samhällsaktörer, odiskonterade värden

Vi ser att de kommunala kostnaderna uppgår till 41 % av de totala kostnaderna eller 65 miljoner kronor. Rättsväsendets kostnader uppgår till 8 % av de totala kostnaderna eller drygt 13 miljoner kronor. Produktionsförlusterna uppgår till 23 % av de totala kostnaderna eller 36 miljoner kronor. Detta handlar om allt från att dessa unga inte arbetar, deras offer inte kan arbeta eller att deras föräldrars arbetsliv påverkas.

Diagram 4:7 Samhällskostnadernas procentuella fördelning på olika samhällsaktörer under perioden 12–24 års ålder för ett gäng

I tabellen nedan återfinner vi de totala ackumulerade kostnadernas fördelning för de olika aktörerna vid olika tidpunkter

Tabell 4:1 De totala ackumulerade samhällskostnaderna under perioden 12–24 års ålder för ett gäng, fördelat på olika samhällsaktörer och vid olika tidpunkter, odiskonterade värden

År	3	4	5	8	11	13
Ålder	14	15	16	19	22	24
Arbetsförmedling	0	0	0	64 112	352 616	577 008
Försäkringskassa	1 196 920	3 105 666	3 626 266	6 802 546	12 123 139	13 640 505
Kommun	9 679 937	13 932 974	18 082 510	31 535 610	49 298 801	65 231 444
Landsting	1 508 373	3 170 430	4 109 621	7 882 642	14 495 943	17 140 636
Rättsväsendet	269 200	380 800	498 400	2 668 200	6 366 560	13 619 777
Övriga	512 267	733 533	957 800	1 662 600	5 044 400	12 162 933
Produktionsvärde	312 000	3 233 070	3 545 070	8 428 140	23 683 281	36 085 681
Summa	13 478 696	24 556 474	30 819 668	59 043 850	111 364 739	158 457 984

4.9 För några ett fortsatt liv i utanförskap

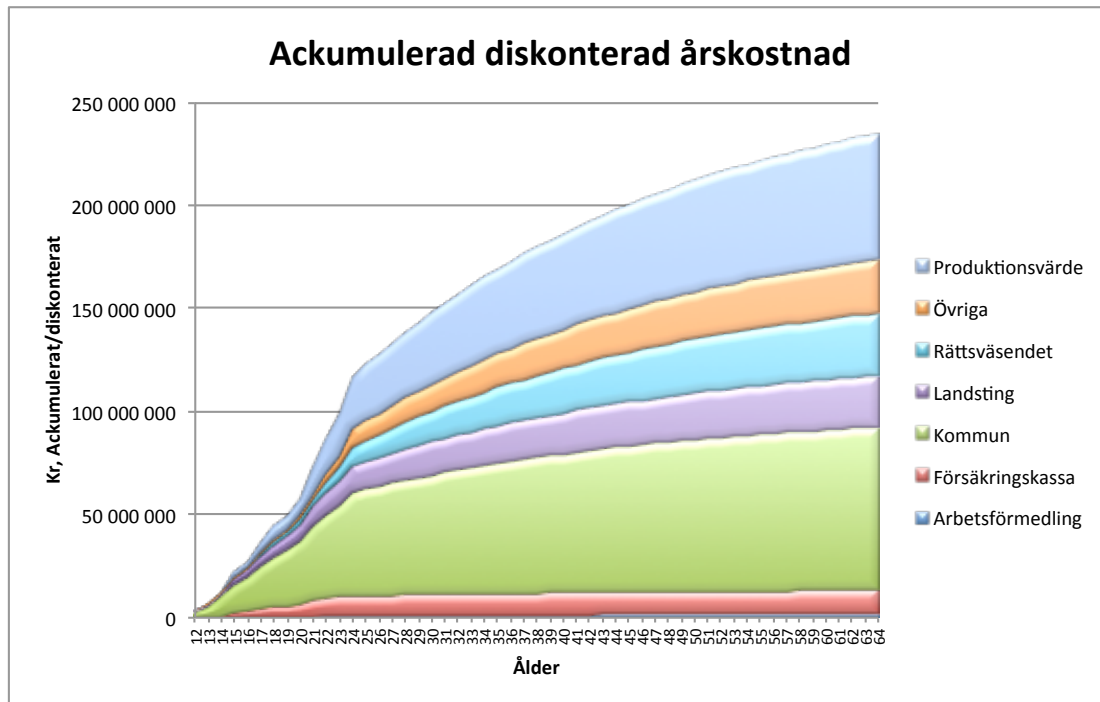
Det vi då bör betänka är att vi stannat klockan för denna kalkyl vid 24 års ålder. Effekterna av dessa ungdomars utanförskap kommer dock att fortsätta. Några av dessa ungdomar kommer kanske vid denna ålder till en vändpunkt i livet och bryter med sitt utanförskap. Andra kommer att dö i förtid som en följd av det liv man lever. Ytterligare några kommer att fortsätta sitt liv i utanförskap.

Låt oss anta att vi fördelar gängets 30 personer lika på dessa tre kategorier. Tio dör, tio får ordning på livet. Resterande tio kommer att resten av sitt liv fram till 65 års ålder ha följande liv:

- Två av dem blir narkomaner
- Två av dem blir alkoholister
- Två av dem utvecklar en mer varaktig psykiatrisk problematik
- Fyra av dem blir långtidsarbetslösa och lyckas aldrig riktigt ta sig in på arbetsmarknaden, men utvecklar, i motsats till de sex övriga inte någon djup följd- eller sidoproblematik

I diagrammet nedan ser vi de ackumulerade kostnaderna för detta från gängets framväxt i 12-årsåldern till 65 års ålder. Vi ser då att de totala kostnaderna för detta (diskonterat till nuvärde med 4 %) uppgår till sammanlagt ca 235 miljoner kronor. Vi ser också att följd effekterna efter det att dessa ungdomar lämnat ungdomstiden bakom sig och en mindre del (en tredjedel) hamnar i ett livslångt utanförskap till följd av sina ”ungdomsförsyndelser” är de dominerande kostnaderna. Detta främst till följd av att utanförskapet pågår under så lång tid.

Diagram 4:8 De totala samhällskostnaderna under perioden 12–65 års ålder för ett gäng, fördelat på olika samhällsaktörer, diskonterade värden⁴

I tabellen nedan ser vi de ackumulerade kostnaderna vid några tidpunkter från 12 års ålder och uppåt för gänget.

Vi ser att de långsiktiga kommunala kostnaderna för detta uppgår till ca 78 miljoner kronor. Produktionsförlusterna är nästan lika höga eller 60 miljoner kronor. Rättsväsendets kostnader uppgår totalt sett till ca 30 miljoner kronor.

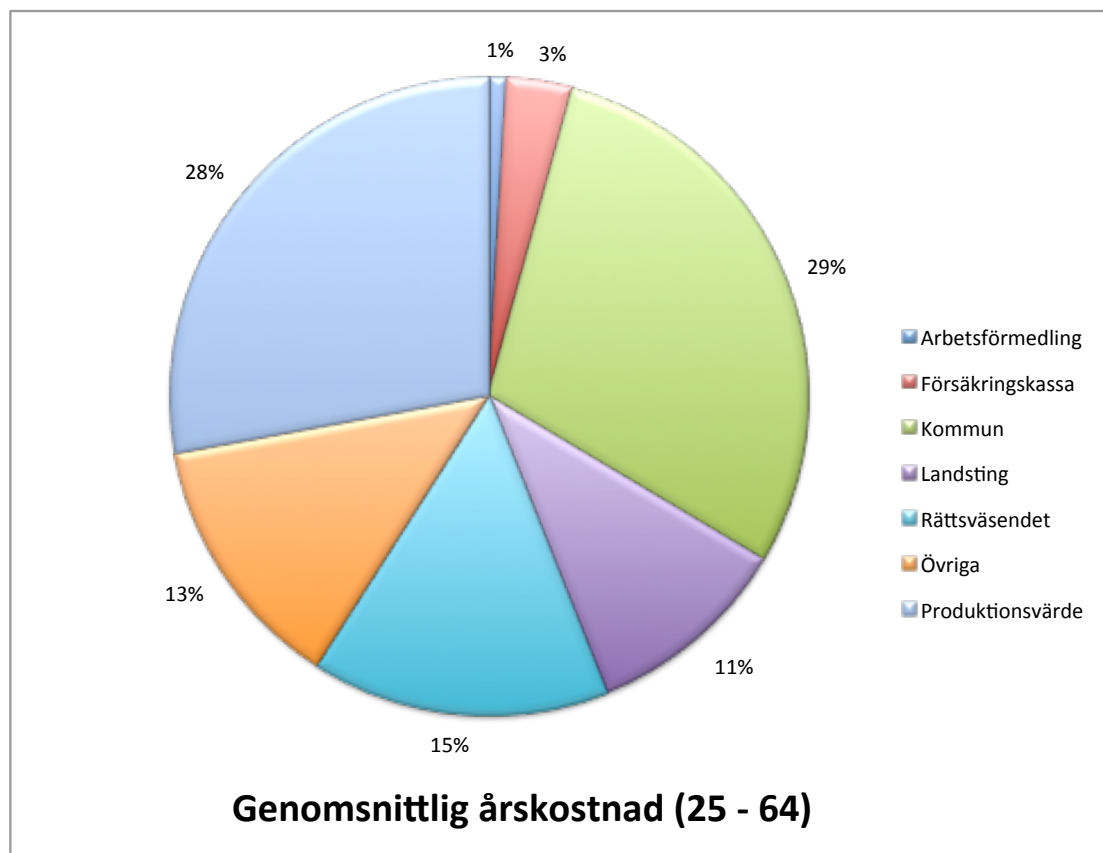
Tabell 4:1 De totala ackumulerade samhällskostnaderna under perioden 12–24 års ålder för ett gäng, fördelat på olika samhällsaktörer och vid olika tidpunkter, diskonterade värden

År	3	4	5	8	13	53
Ålder	14	15	16	19	24	64
Arbetsförmedling	0	0	0	49 694	394 188	1 661 757
Försäkringskassa	1 148 685	2 845 554	3 290 565	5 847 460	10 551 961	11 901 947
Kommun	9 266 499	13 047 433	16 594 474	27 213 069	49 738 806	78 440 945
Landsting	1 444 559	2 922 122	3 724 946	6 735 934	13 058 192	25 133 478
Rättsväsendet	257 412	356 624	457 149	2 172 003	9 346 972	30 155 172
Övriga	489 809	686 514	878 218	1 435 295	8 307 351	26 274 196
Produktionsvärde	297 231	2 894 052	3 160 750	7 103 781	25 616 228	60 923 552
Summa	12 904 195	22 752 299	28 106 103	50 557 236	117 013 699	234 491 047

Vi ser nedan att kostnadernas fördelning nu domineras av produktionsförluster och kommunala kostnader, båda strax under 30 % av de totala kostnaderna.

⁴ I de långsiktiga kalkylerna har vi diskonterat intäkter och kostnader med 4 % vilket gör att de långsiktiga resultaten skiljer sig något från de mer kortsiktiga.

Diagram 4:9 Samhällskostnadernas procentuella fördelning på olika samhällsaktörer under perioden 12–65 års ålder för ett gäng

5. UNGA – EN SOCIAL INVESTERING

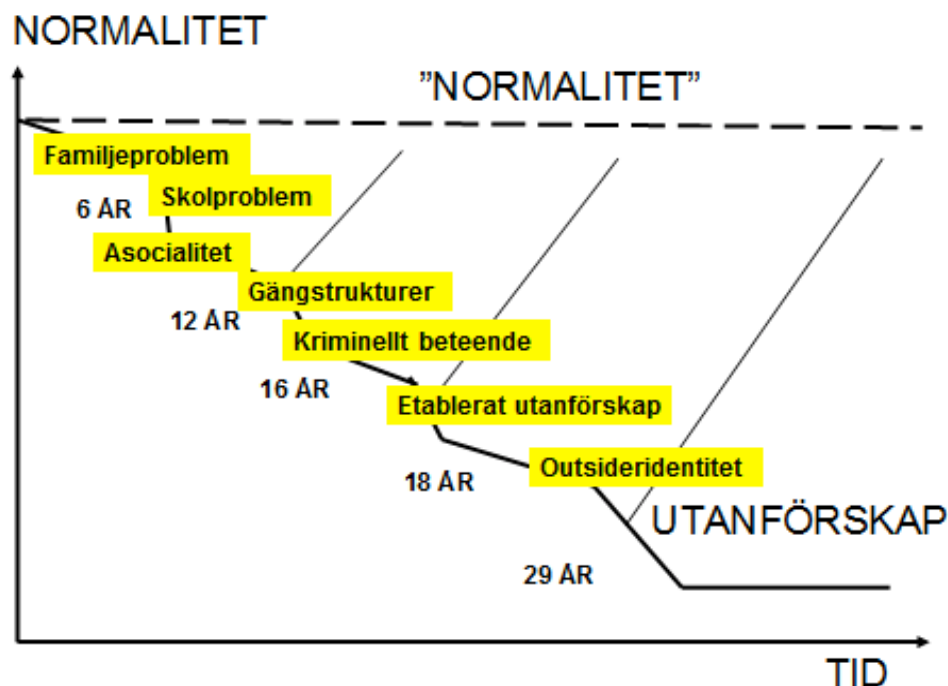
5.1 Resan mot utanförskap

Då vi i denna studie och i ett stort antal andra sammanhang försökt skapa oss en bild av resan mot utanförskap möter vi gång på gång ett likartat mönster.

Många inleder tidigt i livet en resa i vad man skulle kunna kalla asocialt beteende. Via enklare småbrott och snatterier till stöld, misshandel och andra våldsbrott men även utagerande och självdestruktiva beteenden. Trots att vi vet att varje livsöde är unikt finns det ett antal gemensamma drag i de livsöden som konstituerar många unga människors utanförskap. Dessa är illustrerade i figuren nedan. I korthet kan dessa drag sägas vara följande mönster var för sig eller i kombination med varandra:

- Aktiva (överaktiva) som barn
- Inte helt oproblematisk familjesituation
- Tidiga svårigheter av olika slag i skolan (inlärningsmässigt och/eller socialt)
- Tidiga sociala utstötningsmekanismer. Inte minst skolan har en roll i detta som passiv eller aktiv medverkare i utstötningsprocessen
- Tidig asocialitet i någon form, exempelvis slagsmål, klotter och stölder eller dragning till olika former av gängstrukturer
- Alkohol (och i viss mån även andra droger) förekommer tidigt och flitigt i livet
- Kriminella handlingar redan i tidiga tonåren
- Normbrytande och gränslöst agerande samt sexuellt utagerande
- Depressioner, nedstämdhet och psykisk instabilitet, stundtals kopplat till självskadebeteende
- Tidiga inslag av våld
- En allmän känsla av utanförskap och etablerad outsidersidentitet innan vuxenlivets inträde
- En accelererande asocial och/eller kriminell process där man bygger upp en ny identitet som outsider

I figuren nedan illustrerar vi principiellt hur resan mot utanförskap kan se ut för dessa ungdomar.

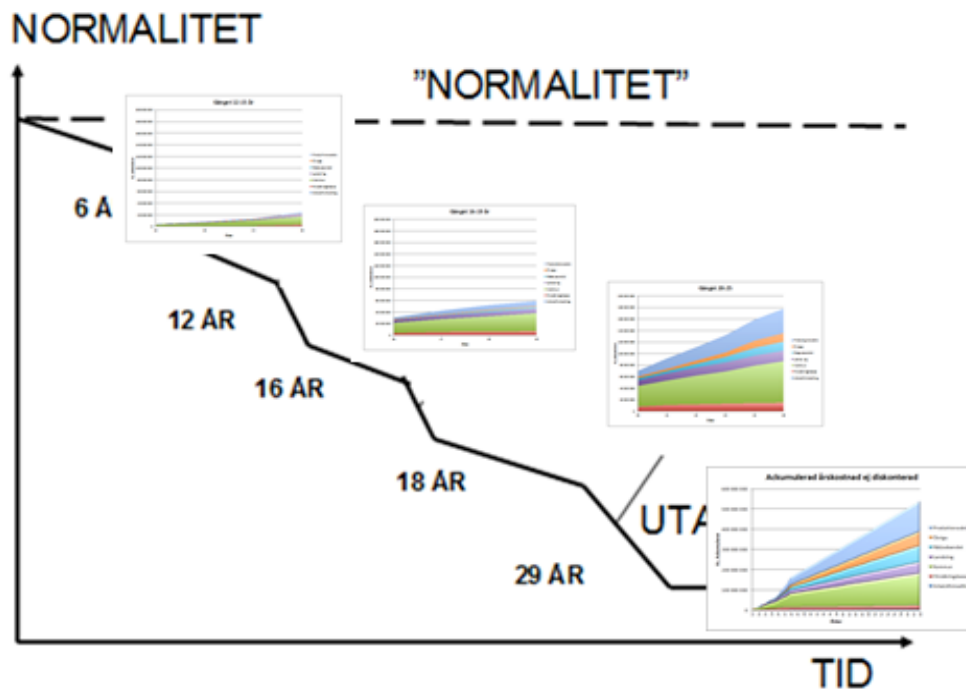

Vi ser i figuren ovan att det finns brytpunkter då resan mot utanförskap tenderar att accelerera snabbare än annars för dessa unga kvinnor och män. I början av förskoletiden då man kanske inte fungerar som andra barn i grupp, vid skolstarten då man har svårt att sitta still och koncentrera sig, vid övergången från mellanstadiet till högstadiet då det stabila klassrummet byts ut mot den ambulerande undervisningsformen, vid övergången till gymnasietiden då man inte kvalificerar sig till de nationella programmen och slutligen vid 18 års ålder då man lämnar gymnasiet utan godkända betyg och därmed får betydande svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden. En ung man som senare i livet knöt an till en asocial och destruktiv subkultur av det slag vi här skildrat och som vi haft tillfälle att intervjua hade vid 15 års ålder följande historia bakom sig:

- Ingen fungerande skolgång, extremt hög frånvaro
- Slagit modern (alkoholmissbrukande)
- Blivit slagen av fadern (alkoholmissbrukande, långtidsarbetslös)
- Vid upprepade tillfällen slagit skolkamrater. Polis tillkallad
- Lämnat hemmet vid upprepade tillfällen och under flera dagar
- Intagen för avgiftning vid upprepade tillfällen
- Taget av polisen för snatteri
- Testat positivt för cannabis
- Taget av polis för brott mot knivlagen
- Anlagt brand i skolan

5.2 Att stämma i bäcken?

Figuren i avsnitt 5.1 illustrerar ett principiellt förlopp. I figuren nedan har vi kompletterat bilden med de kostnader för utanförskap vi tidigare presenterat för vårt gäng. Kostnader som under högstadietiden uppgår till 5 miljoner kronor, under gymnasietiden till 40 miljoner kronor, under det tidiga vuxenlivet till 160 miljoner kronor och under tiden därefter till 180 miljoner kronor för de tio personer som fortsättningsvis kommer att befinna sig i utanförskap.

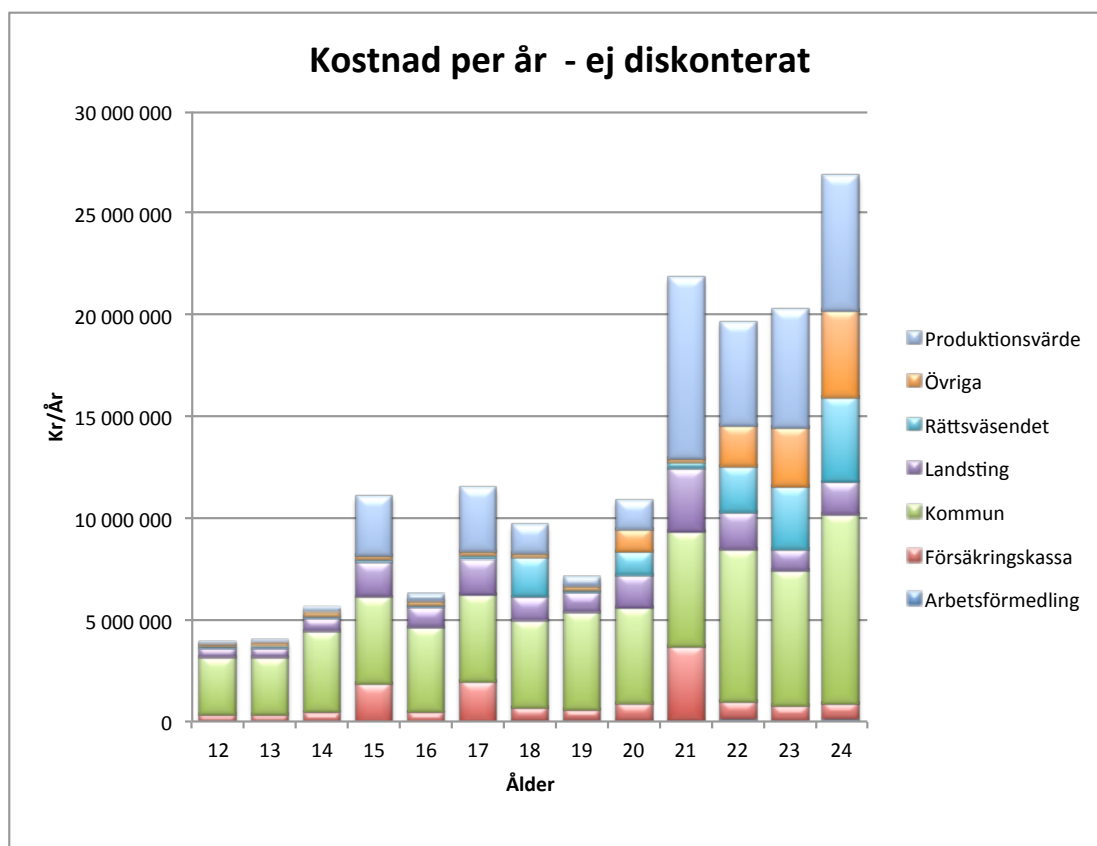

Kostnaderna för denna tämligen lilla grupp unga på glid är betydande, de växer över tid och de växer i en accelererande takt. Kostnaderna förefaller också för delar av gruppen att vara långvariga, rentav livslånga.

I diagrammet nedan har vi lagt in de årliga kostnaderna för det här gänget från 12 fram till 24 års ålder. Vi ser då ganska klart att det är en tydligt växande trend i utanförskapets kostnadsmönster.

Om vi delar in utanförskapet i tre olika perioder ser vi att grovt räknat är de årliga kostnaderna för gänget ungefär 5 miljoner kronor under första perioden, ca. 10 miljoner kronor under den andra perioden för att ha stigit till 20 miljoner kronor under den tredje perioden. En grafisk illustration av det gamla talesättet; det är bättre att stämma i bäcken än i ån.

Diagram 5:1 Årliga, ej diskonterade, kostnader för gängets utanförskap under perioden 12 – 24 år

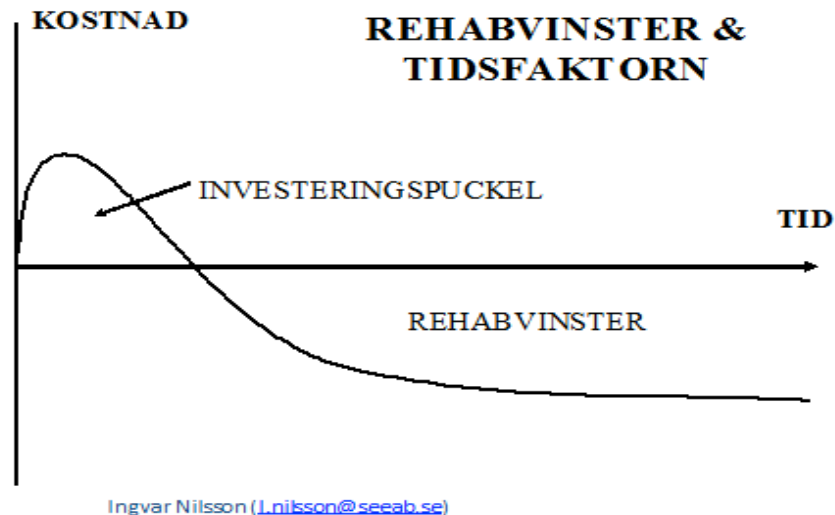

Lite förenklat kan man säga att ju längre man väntar med att bryta den resa mot enskilt och kollektivt utanförskap dessa unga gör, desto dyrare bli det och desto mer fastcementerad blir outsideridentiteten hos de som berörs. Därmed blir det också dyrare och svårare att bryta detta förhållande.

5.3 Att social investera sig ur situationen

Hur ska man hantera detta på bästa vis? Då samhällets sociala kostnader för ett fenomen växer sig stora föreligger normalt sett två olika möjligheter. Den ena är att reaktivt och i efterhand försöka svälta sig ur situationen – en lösning som sannolikt inte fungerar för den här typen av problem. Det samma gäller förmodligen också om vi försöker hantera detta med repressiva metoder – piskans väg.

Den andra vägen är att tidigt, proaktivt och långsiktigt försöka investera sig ur situationen genom att förhindra eller i varje fall försvåra att den uppkommer. Man tar en tidig kostnad av måttlig omfattning för att längre fram undvika betydligt högre och mer långvariga kostnader. Man tar, som i figuren nedan, en kortsiktig investeringspuckelkostnad för att i gengäld få långsiktiga kostnadsminskningar.

Detta förutsätter dock att man har förmågan och de finansiella förutsättningarna att ta denna kortsiktiga kostnad. Det är bl.a. detta förhållande som fått ett stort antal kommuner i landet att idag skapa sociala investeringsfonder.

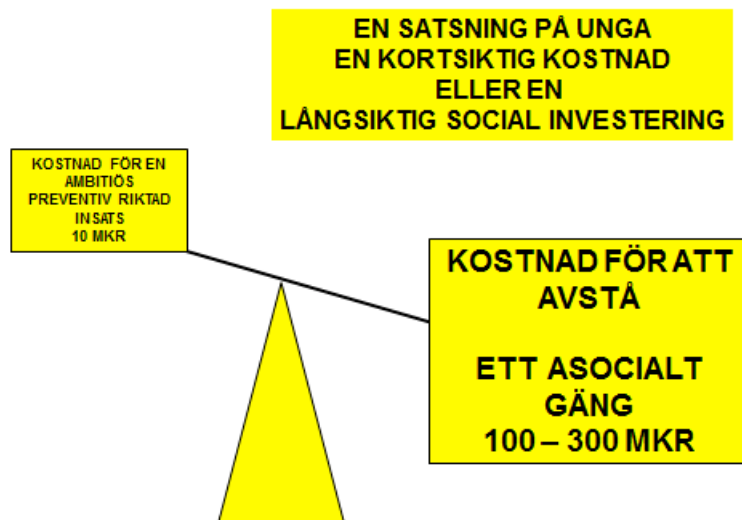
5.4 Det blir för dyrt?

Bristen på finansieringsmöjligheter leder ofta till att då man föreslår tidiga och omfattande insatser för att undvika framtida sociala problem så får man ofta svaret – det blir för dyrt.

Men vad är det som blir för dyrt? Låt oss leka med tanken att man i de kommuner som berörs av detta exempel avsätter 10 miljoner kronor för att målinriktat och medvetet tidigt (med början under högstadietiden) jobba med det här gänget för att bryta den resa de inlett. Är det mycket pengar? Kommer det att räcka?

Låt oss illustrera svaret med ett exempel från ett annat håll. I nio kommuner i landet finns idag så kallade sociala insatsgrupper vars uppgift är att försöka bryta resan mot organiserad yrkeskriminalitet för några av de 5 000 ungdomar som i en statlig utredning har identifierats som en högriskgrupp. Vi har följt arbetet för en sådan grupp i Södertälje men vet att liknande projekt pågår i exempelvis Borlänge kommun med liknande, positiva resultat. Till en kostnad av 2 miljoner kronor på årsbasis i Södertälje har man på kort tid lyckats bryta mönstret hos ca 10–12 av de 15 ungdomar man arbetat med. Så 10 miljoner kronor kan nog anses vara en rimligt hög ambitionsnivå för att lyckas med att bryta utanförskapsresan hos en stor del av det gäng vi här byggt kalkylen kring.

Men vad är kostnaden för alternativet? Om vi utgår från våra kalkyler ovan så blir kostnaden någonstans kring 300 miljoner kronor. 160 miljoner kronor för tiden upp till 25 och 180 miljoner kronor för tiden därefter. I figuren nedan har vi ställt interventionsalternativet mot icke interventionsalternativet. 10 miljoner kronor mot 300 miljoner kronor.

Enkel huvudräkning säger att om en så pass stor insats som 10 miljoner kronor endast leder till att vi lyckas fånga upp en av de 30 unga som ingår gänget (3 % framgång) har vi rott investeringen iland. Vad är det då som blir för dyrt? Att agera eller att avstå från att agera?

5.5 Intervention i form av en modifierad social insatsgrupp

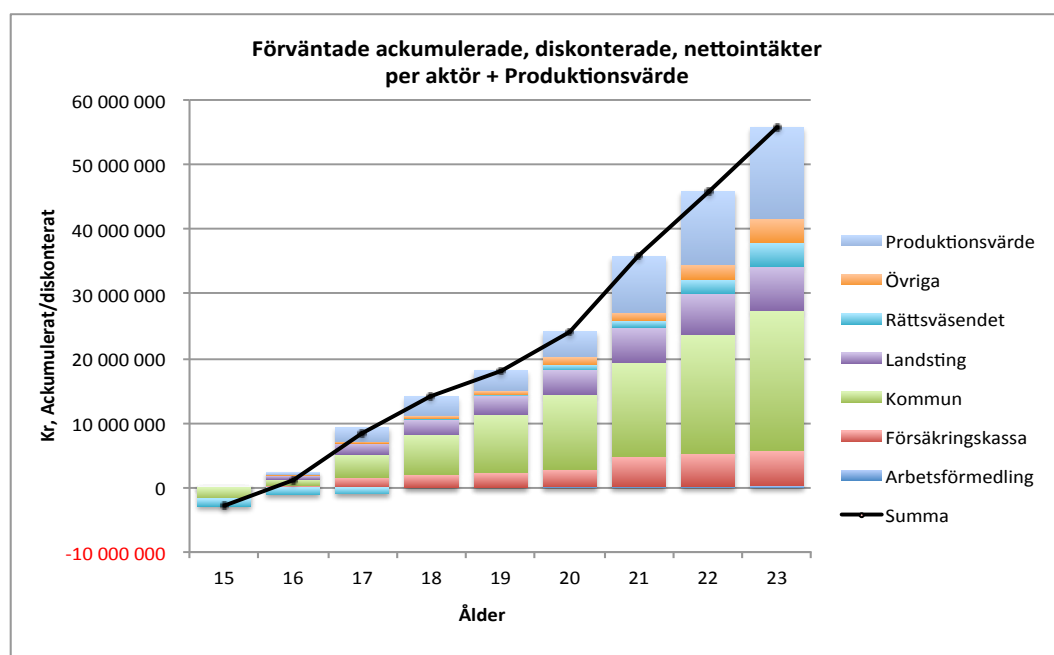
Låt oss bli något mera konkreta kring en social investering. Vi tänker oss att man i de berörda kommunerna kring vårt gäng skapar en modifierad social insatsgrupp med syfte att bryta gängets resa mot asocialitet, kriminalitet eller utanförskap. Man skapar en ledningsgrupp med personer från socialtjänst, skola, fritids, polis, missbruksvård, arbetsförmedling, barn- och ungdomspsykiatri. Man skapar dessutom en projektgrupp bestående av personer från socialtjänst, skola, fritidsverksamhet/"fältare" och polis. Gruppen får till uppgift att ta sig an vårt gäng om 30 ungdomar. Gruppens kostnader uppgår till 3 miljoner kronor per år fördelade med 1.8 miljoner kronor för kommunen och 1.2 miljoner kronor för polisen. Man tar sig an gänget då de i genomsnitt är 15 år gamla.

Låt oss med utgångspunkt i detta ställa oss två investeringsfrågor

- Om gruppen är lika framgångsrik som de sociala insatsgrupperna i Borlänge eller Södertälje och lyckas bryta resan mot utanförskap för 70% av gruppen – vilka socioekonomiska effekter uppstår då fram till dessa att målgruppen är i genomsnitt 23 år?
- Hur duktig måste man vara i sitt arbete för att passera break-even under en mandatperiod (fyra år)?

Svaret hittar vi i diagrammen och tabellen nedan. Vi ser då att om man i denna typ av tidiga och samordnade insatser har ett resultat som motsvarar det man uppnått i några dagens sociala insatsgrupper, d.v.s. förmår 70 % eller 21 st. av de trettio ungdomarna att bryta resan mot utanförskap så är vinsten av detta efter 9 år cirka 55 miljoner kronor.

Diagram 5,2; De socioekonomiska effekterna av en social insatsgrupp med 70 % framgång för en målgrupp på 30 unga, diskonterade värden

I tabellen nedan ser vi effekterna av detta fördelat på olika aktörer och tidpunkter. Vi ser då t.ex. att den kommunal långsiktiga vinsten efter nio år av denna åtgärd uppgår till cirka 21 miljoner kronor. Kommunen är faktiskt den stora vinnaren av en åtgärd av detta slag trots en förlust under första året på cirka 1.7 miljoner kronor. En ganska tydlig illustration av ”det är bättre att stämma i bäcken-effekten”.

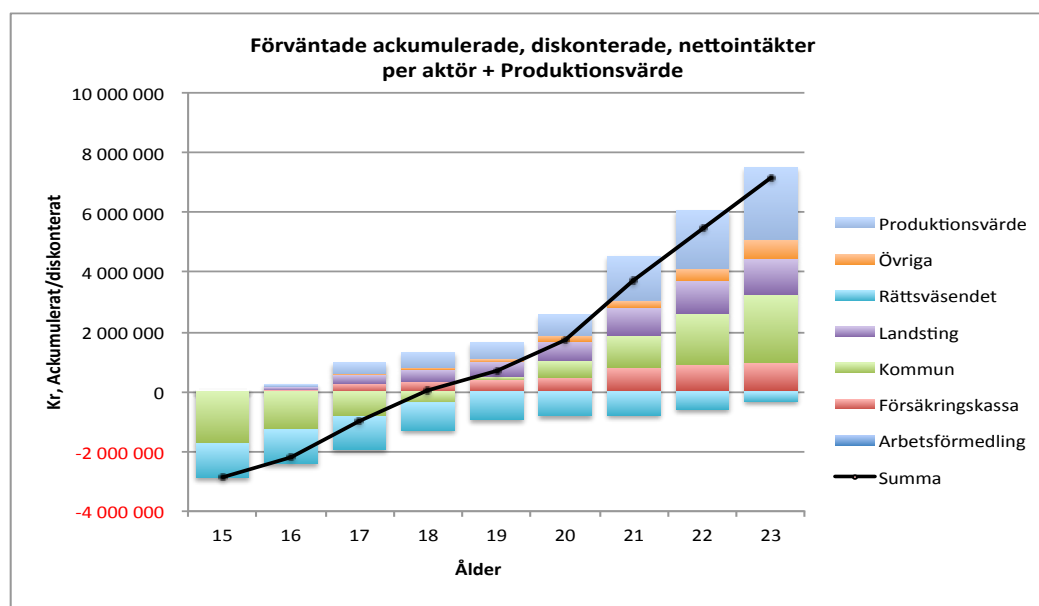
Tabell 5.,1; De socioekonomiska effekterna av en social insatsgrupp med 70 % framgång för en målgrupp på 30 unga, fördelat på olika tidpunkter och för olika aktörer, diskonterade värden

	15	16	17	18	20	23
Arbetsförmedling	0	0	0	19 181	37 625	237 811
Försäkringskassa	0	336 927	1 569 540	1 970 304	2 272 803	5 453 869
Kommun	-1 730 769	954 767	3 606 461	6 187 462	8 994 317	21 650 746
Landsting	0	607 834	1 711 826	2 377 060	2 887 513	6 929 978
Rättsväsendet	-1 153 846	-1 077 737	-1 000 821	147 198	220 613	3 663 145
Övriga	0	145 143	286 570	432 132	566 917	3 772 254
Produktionsvärde	0	201 923	2 116 776	2 933 541	3 187 270	14 086 186
Summa	-2 884 615	1 168 857	8 290 353	14 066 879	18 167 058	55 793 989

Men, om vi tror att detta är ett alltför optimistiskt antagande om effekterna av en sådan insats kan vi vända på steken och i stället fråga oss:

Hur framgångsrika måste vi vara i en sådan insats för att passerar ett socioekonomiskt break-even under en mandatperiod? Det vill säga hur många ungdomar måste vi lyckas med för att insatsen ska betala sig under en fyraårsperiod? Svaret illustreras i figuren nedan. Vi ser då att om vi klarar av att vända livsutvecklingen för lite färre än fyra (noga räknat 3.6) unga leder detta till att den sociala investering som den sociala insatsgruppen utgör passerar break-even efter fyra år

Diagram 5,3; De socioekonomiska effekterna av en social insatsgrupp med 12 % framgång (knappt fyra personer) för en målgrupp på 30 unga, diskonterade värden

Men även här uppstår långsiktiga effekter vilket illustreras i tabellen nedan. Vi ser då att den totala vinsten efter 9 år uppgår till cirka 7 miljoner kronor eller drygt två gånger den ursprungliga investeringskostnaden på 3 miljoner kronor. Den långsiktiga kommunala vinsten av detta uppgår till drygt 2 miljoner kronor. Även här ser vi ganska tydligt att det finns vinnare och förlorare i en process som denna. För polisens del passerar man inte break-even under dessa nio år, vilket står i stor kontrast till de sociala insatsgrupper som är fokuserade på målgrupper med mer uttalad kriminalitet än den vi här studerat.

Tabell 6.2; De socioekonomiska effekterna av en social insatsgrupp med 12 % framgång (knappt fyra personer) för en målgrupp på 30 unga, fördelade på olika tidpunkter och aktörer, diskonterade värden

	15	16	17	18	20	23
Arbetsförmedling	0	0	0	3 288	6 450	40 768
Försäkringskassa	0	57 759	269 064	337 766	389 623	934 949
Kommun	-1 730 769	-1 270 392	-815 815	-373 358	107 817	2 277 491
Landsting	0	104 200	293 456	407 496	495 002	1 187 996
Rättsväsendet	-1 153 846	-1 140 799	-1 127 613	-930 810	-918 225	-328 076
Övriga	0	24 882	49 126	74 080	97 186	646 672
Produktionsvärde	0	34 615	362 876	502 893	546 389	2 414 775
Summa	-2 884 615	-2 189 734	-968 907	21 355	724 243	7 174 574

6. NÅGRA SAMMANSATTA FÖRLOPP

Genom att bryta isär Länsstyrelsens scenario till flera förlopp kan man fördjupa analys och kalkyl ytterligare. Vi har följt hela gruppen under perioden 12–24 års ålder och analyserar olika inträffade händelser. Därefter har vi gjort ett antal kalkyler där vi beskrivit de socioekonomiska effekterna av dessa händelseförlopp.

Vi har också pekat på vilka samhällsvinster som kan uppstå om man i tid gör kloka sociala investeringar kring denna typ av förlopp för att förhindra att de uppstår. Vi kommer i detta kapitel bryta loss delar ur det tidigare redovisade scenariot och titta på de socioekonomiska konsekvenserna av dessa delförlopp. Man skulle kunna beskriva detta som de socioekonomiska effekterna av olika delscenarier.

6.1 Systematiska sexuella övergrepp – effekter för offer och förövare

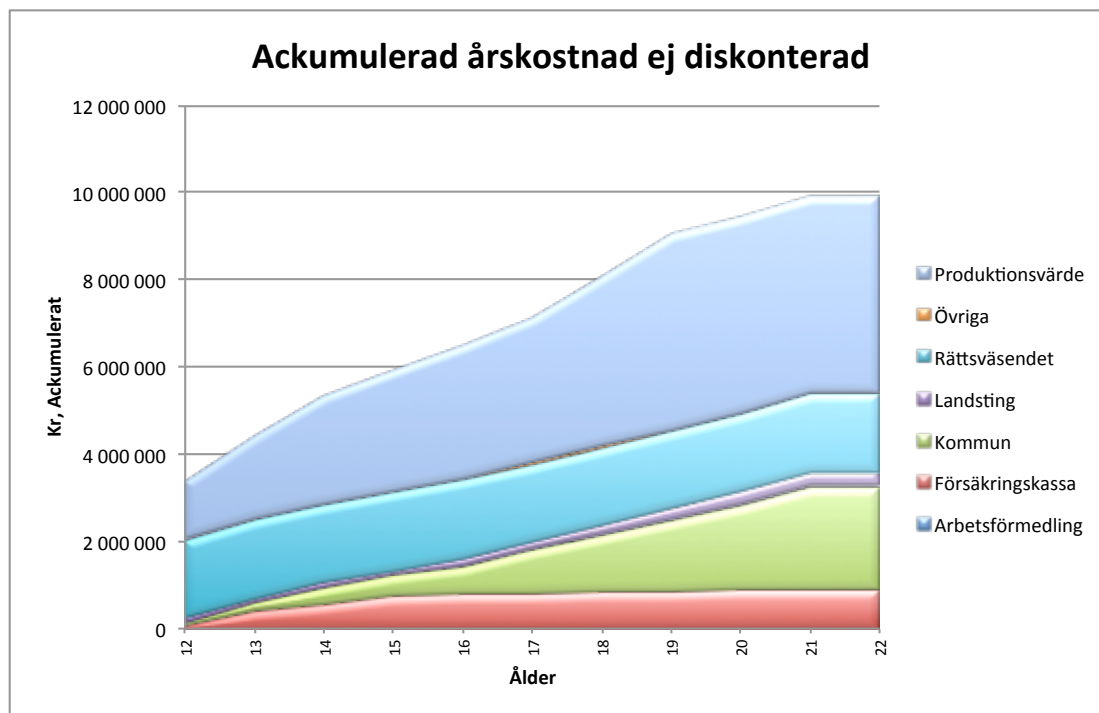
En grupp tonårsflickor blir sexuellt utnyttjade vid upprepade tillfällen. Flickorna får stöd och behandling men bär med sig en långvarig traumatisering till följd av detta.

Denna traumatisering leder till en mängd olika följd effekter som oförmåga att arbeta, bidragsberoende och ett flertal episoder av psykisk sjukdom med varierande grad av behov av vård i olika former.

Förövarna som är tre stycken får fängelsestraff av varierande längd men blir, som en följd av detta, under långa perioder efter denna händelse arbetslösa och även de beroende av försörjning från samhällets sida.

Vi ser att den långvariga kostnaden för denna händelse under en tioårsperiod uppgår till strax under 10 miljoner kronor.

Diagram 6:1 De långsiktiga effekterna av sexuellt utnyttjande av en grupp tonårsflickor – effekter för förövare och offer, ej diskonterat

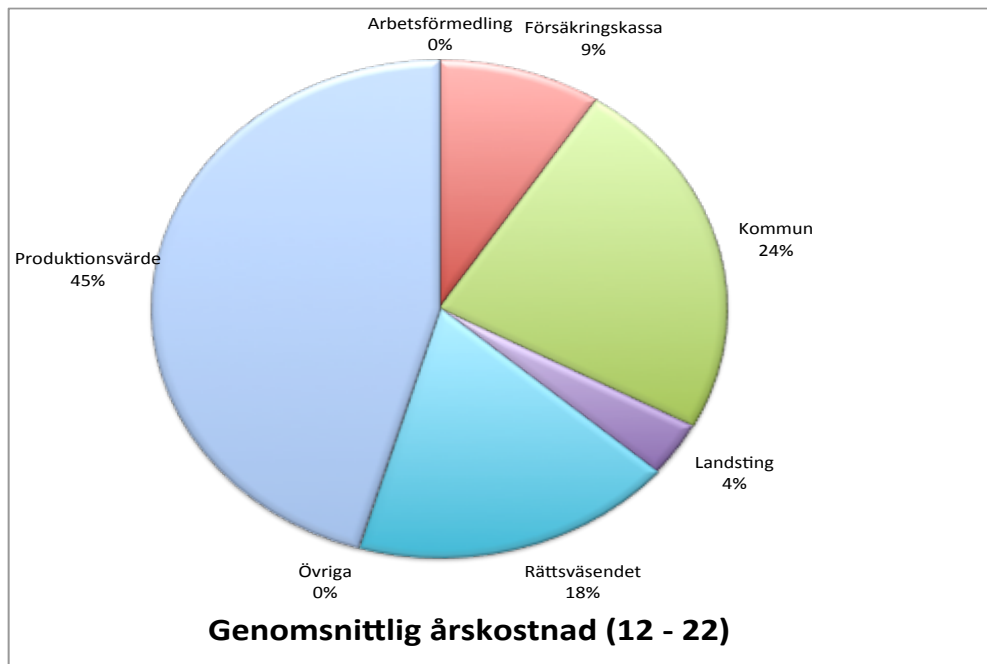
I tabellen nedan ser vi motsvarande uppgifter. Vi ser då att de kommunala kostnaderna för detta uppgår till ca 2,3 miljoner kronor. Kostnaderna för rättsväsendet, innefattande allt från polisutredning via åtal, dom och påföljd, uppgår till ca 1,8 miljoner kronor. Den största enskilda kostnadsposten är de produktionsförluster som uppstår till följd av dessa händelser.

Tabell 6:1 De långsiktiga effekterna av sexuellt utnyttjande av en grupp tonårsflickor, fördelat på aktörer och för olika tidpunkter – effekter för förövare och offer, ej diskonterat

År	1	2	3	4	11	13
Ålder	12	13	14	15	22	24
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	72 000	408 000	576 000	744 000	904 374	904 374
Kommun	70 000	178 000	354 509	462 509	2 331 672	2 331 672
Landsting	126 000	126 000	137 745	137 745	352 458	352 458
Rättsväsendet	1 785 000	1 785 000	1 785 000	1 785 000	1 788 750	1 788 750
Övriga	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000	6 000
Produktionsvärde	1 339 200	1 910 400	2 481 600	2 767 200	4 480 800	4 480 800
Summa	3 398 200	4 413 400	5 340 854	5 902 454	9 864 054	9 864 054

I diagramet nedan ser vi kostnadernas fördelning mellan de olika aktörerna. Även här ser vi att kommunen är den aktör som bär den största andelen av kostnaderna, 24 %.

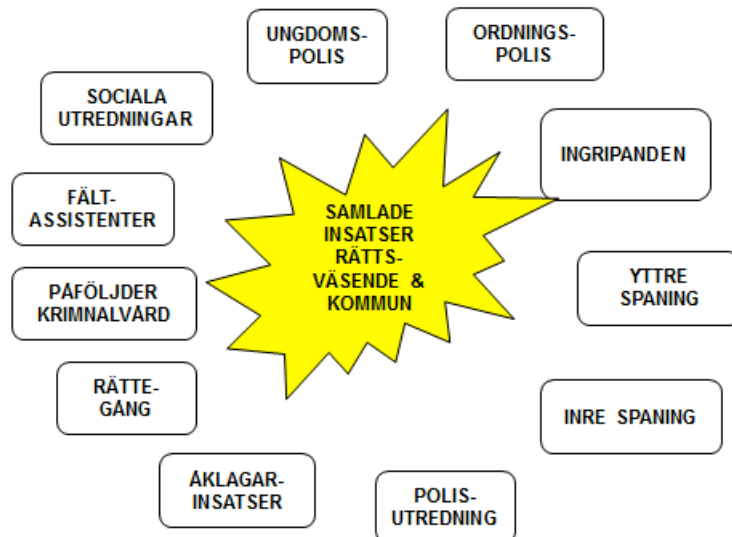
Diagram 6:3 De långsiktiga effekterna av sexuellt utnyttjande av en grupp tonårsflickor, kostnadernas fördelning mellan olika aktörer – effekter för förövare och offer, ej diskonterat

6.2 Sexuella övergrepp – rättsväsendets perspektiv

Det som föregått polisingripandet mot de tre förövarna är det samlade polis- och spaningsarbete som skett tillsammans med bl.a. kommunens ”fältare” mot dels det ungdomsgång som finns på orten men också kring den misstanke om sexuella övergrepp man haft.

Denna insats sker under lång tid och tar betydande personalresurser i anspråk – man nyttjar allt från ungdomspolis till ordningspolis. Man bedriver såväl yttre som inre spaning. Så småningom inleds ett omfattande utredningsarbete som sker tillsammans med åklagare. Allt detta utmynnar i en rättegång där advokater och målsägarbiträden medverkar.

Kostnaderna för denna insats ligger i storleksordningen ett par miljoner kronor varav rättsväsendets andel uppgår till ca 1,6 miljoner kronor. Kommunens kostnader är inte heller obetydliga i form av olika sociala insatser och utredningar som totalt kostar ca 500 000 kronor.

Tabell 6:2 Kostnaderna för samhällets insatser mot förövare av sexuella övergrepp

Samlade insatser rättsväsende/Kommun		extern kostnad	därav reall
effekter	Ungdomspolis	275 000 kr	275 000 kr
	Ordningspolisen	275 000 kr	275 000 kr
	Ingripanden (flertal)	100 000 kr	100 000 kr
	Yttre spaning	275 000 kr	275 000 kr
	Inre spaning	150 000 kr	150 000 kr
	Polisutredning	150 000 kr	150 000 kr
	Åklagarinsatser	150 000 kr	150 000 kr
	Rättegång	250 000 kr	250 000 kr
	Fältassistenter	250 000 kr	250 000 kr
	Sociala utredningar	250 000 kr	250 000 kr
summa externa kostnader		2 125 000	2 125 000

6.3 De självdestruktiva flickorna

I gruppen av unga finns det ett antal flickor, 3–4 stycken, som under resans gång utvecklar ett påtagligt självdestruktivt beteende. Det börjar för några av dem med måttliga ådstörningar som för en av dem övergår till allvarlig självsvält.

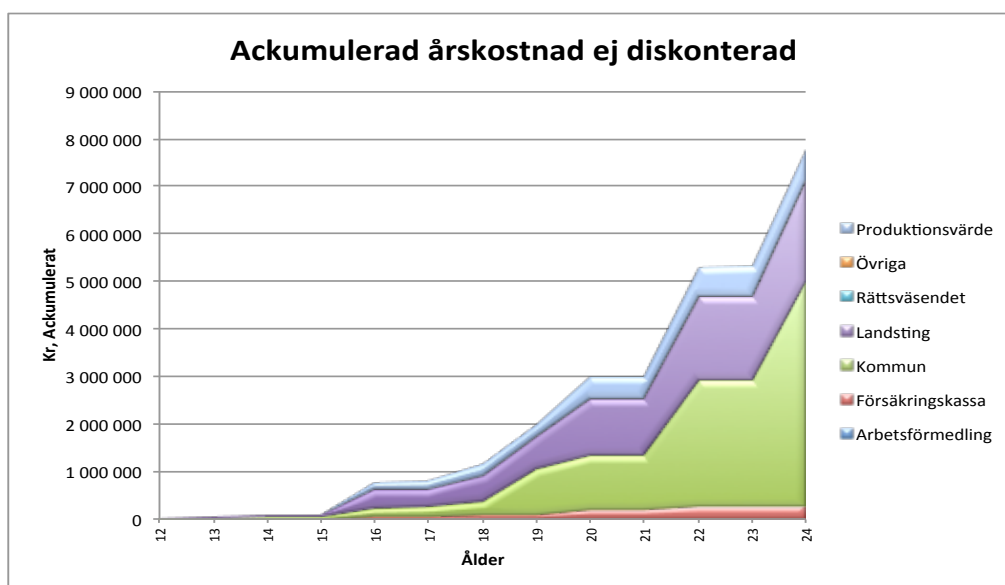
I några fall handlar det om flickor som via depression och nedstämdhet söker vård både inom elevhälsan och inom barn- och ungdomspsykiatri. Nedstämdheten fördjupas och övergår till rena självskadebeteenden. Flera av flickorna genomför ett antal mer eller mindre allvarliga självmordsförsök.

Man använder alkohol men även andra droger för att dämpa ångest och för att få en kick. En del av denna kick och en del av självskadebeteendet leder stundtals till

sexuellt utagerande på sådant vis att då nykterheten återvänder skapas ångest och man går in i fördjupade depressionstillstånd.

Detta fortgår under flera år och leder till omfattande insatser från olika offentliga aktörer som elevhälsovård, kuratorer, socialtjänst, ungdomsmottagning, och kan bestå av t.ex. kortare perioder i vård enligt lagen om vård av unga, barn och ungdomspsykiatriska insatser m.m. Men man blir även till föremål för insatser från rättsväsendets sida. Socialtjänsten genomför ett betydande antal utredningar kring dessa flickor. Någon av dem placeras i perioder i familjehem. De totala kostnaderna för detta under perioden 15–24 år framgår av diagrammet nedan. Vi ser då att de totala kostnaderna för dem under perioden uppgår till ca 8 miljoner kronor.

Diagram 6:4 De långsiktiga effekterna av händelser som drabbar en grupp självdestruktiva flickor, ej diskonterat

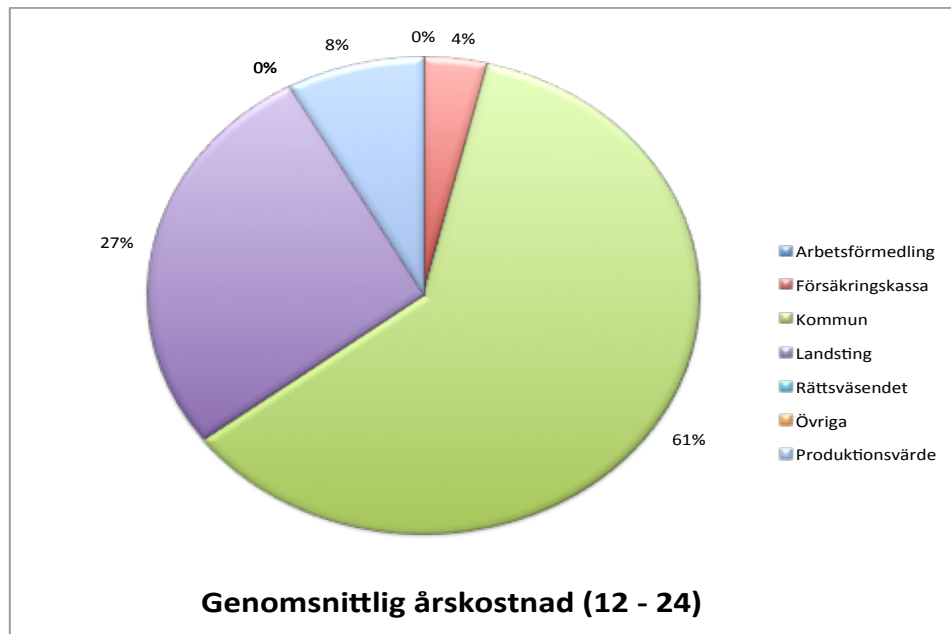
Motsvarande uppgifter redovisas i tabellen nedan. Vi ser här att kommunen långsiktigt, efter en tämligen blygsam kostnad inledningsvis, i slutet av perioden haft en ackumulerad kostnad på 4,7 miljoner kronor. Landstingets kostnad uppgår för hela perioden till 2,1 miljoner kronor. Detta speglar naturligtvis alla de insatser som görs kring dessa unga kvinnor.

Tabell 6:3 De långsiktiga effekterna av händelser som drabbar en grupp självdestruktiva flickor, fördelat på aktörer och vid olika tidpunkter, ej diskonterat

År	1	2	3	8	11	13
Ålder	12	13	14	19	22	24
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	0	0	0	108 000	288 000	288 000
Kommun	16 470	32 940	49 410	966 850	2 636 440	4 724 650
Landsting	10 191	20 382	30 573	678 976	1 744 445	2 117 171
Rättsväsendet	0	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	0	0	0	234 000	624 000	624 000
Summa	26 661	53 322	79 983	1 987 826	5 292 885	7 753 821

Kostnadernas procentuella fördelning redovisas i diagrammet nedan. Av detta framgår att kommunen står för ca 61 % av de totala kostnaderna följt av landstinget med 27 %.

Diagram 6:4 De långsiktiga effekterna av händelser som drabbar en grupp självdestruktiva flickor, kostnadernas fördelning mellan olika aktörer, ej diskonterat

6.4 De utagerande pojkarna

I gruppen av unga finns en särskild liten klick, ca 5–6 stycken, av utagerande unga män med ett starkt våldsbeteende. I deras värld tränar man flitigt på gym. Några av dem tränar kampsporter av det mera våldsamma slaget. Impulskontrollen är låg, i all synnerhet då alkohol och dopningspreparat kommer med i bilden.

Denna lilla klick hamnar ständigt i bråk. Det började redan på förskolan och har följt dessa pojkar upp genom åren. I takt med att de blir äldre blir konsekvenserna av deras våldsutövning allt värre både för de offer som drabbas men också för dem själva i form av olika påföljder.

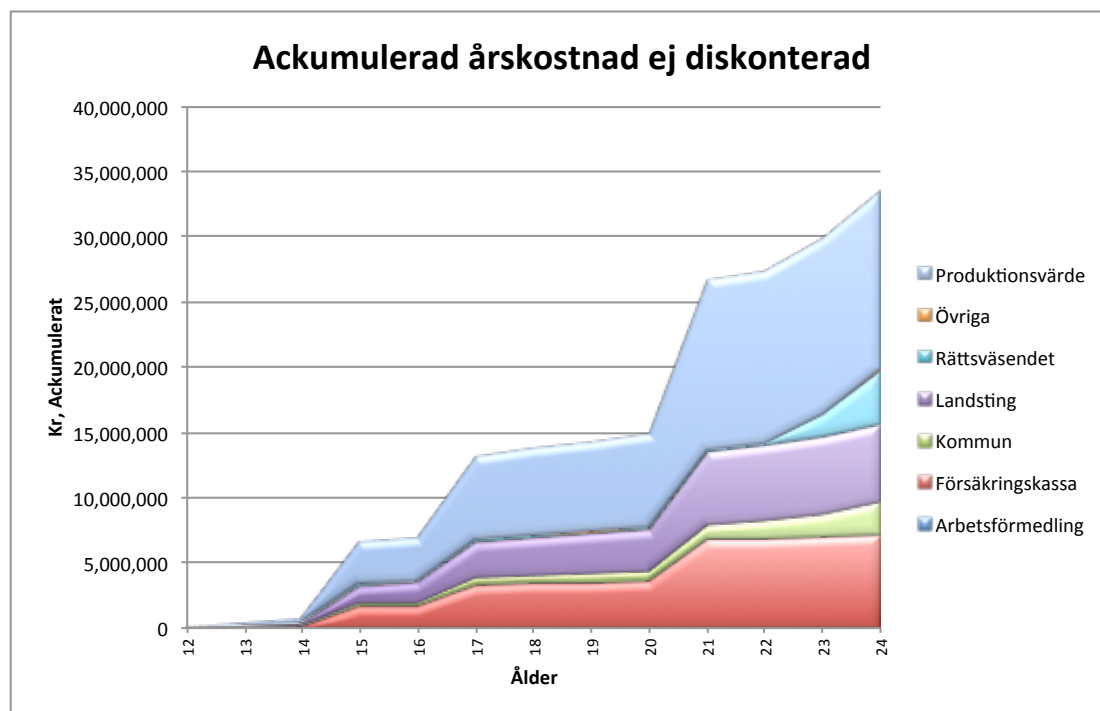
De blir en följetong hos de sociala myndigheterna. Det görs mängder med utredningar. Man genomför ett otal elevvårdskonferenser, både med pojkarna och med deras föräldrar. Periodvis blir de familjehemsplacerade eller vistas på HVB-hem.

Polisen utreder vissa av deras övergrepp, framförallt då de blivit straffmyndiga. I några fall döms de till slutet ungdomsvård. Våldet ökar över tid och vid några tillfällen drabbas deras offer av allvarliga och långvariga (kroniska) skador. En hel del av våldet sker inom gänget där rollen som offer eller förövare växlar med dagsform och berusningsgrad.

I diagrammet nedan ser vi de långvariga effekterna av detta. Under de tio år vi följer denna lilla våldsintensiva grupp genererar de samhällskostnader på ca 33 miljoner kronor, dvs. ca 3 miljoner kronor per år eller ca 500 000 kronor per person och år.

Kostnaderna som uppstår är till stor del konsekvenserna av det våld man utövar och drabbas av. Ett våld som leder till vårdkostnader, förlorad arbetsförmåga och behov av försörjning och omvårdnad.

Diagram 6:5. De långsiktiga effekterna av utagerande våldsamma pojkar – effekter för förövare och offer, ej diskonterat

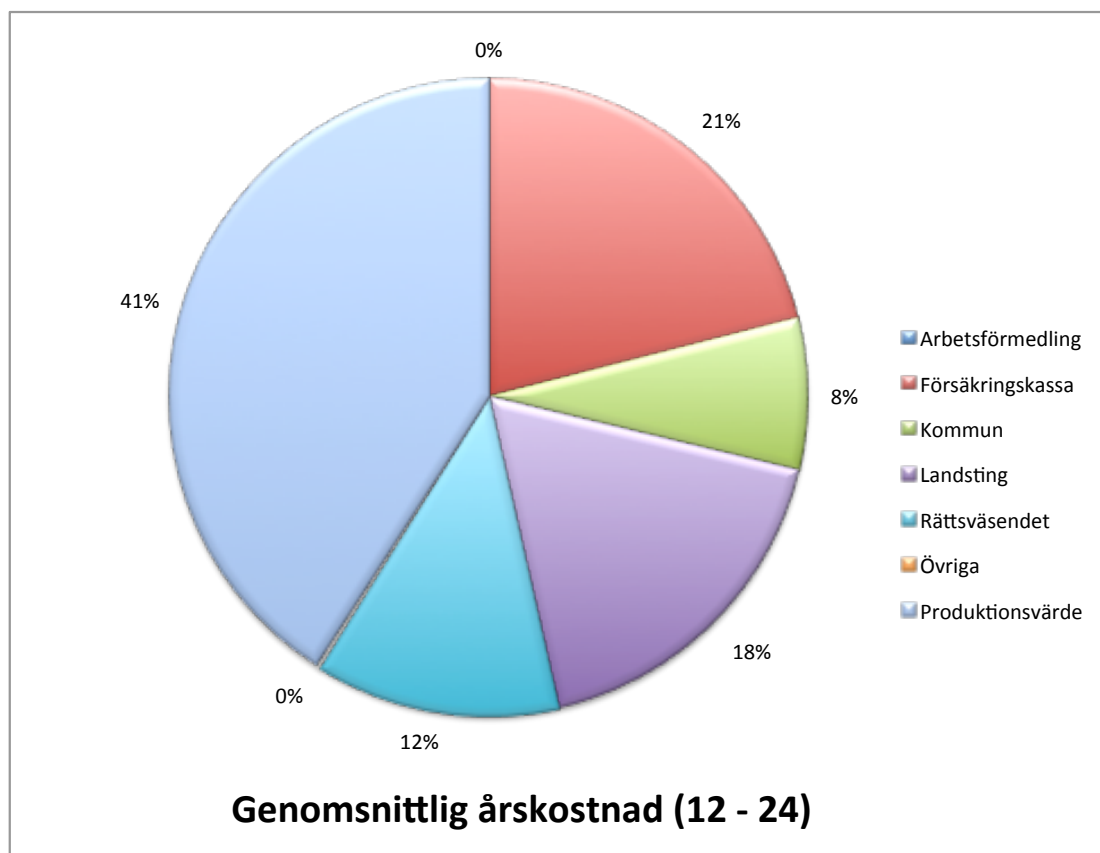
Motsvarande uppgifter finns i tabellen nedan. Vi ser då att, vid sidan av de produktionsförluster som uppstår, är Försäkringskassan den stora kostnadsbäraren. Detta är en följd av de långvariga omvårdnadsbehov som uppstår för dessa pojkars våldsoffer. Landstingets kostnader utgörs bl.a. av vårdkostnader för samma offer. Rättsväsendets kostnader består bl.a. av de påföljder som drabbar förövarna.

Tabell 6:4 De långsiktiga effekterna av utagerande våldsamma pojkar, fördelat på aktörer och vid olika tidpunkter – effekter för förövare och offer, ej diskonterat

År	1	2	3	8	11	13
Ålder	12	13	14	19	22	24
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	36 000	72 000	144 000	3 532 293	6 848 585	7 072 585
Kommun	13 500	32 400	59 400	660 800	1 354 001	2 561 001
Landsting	56 000	112 000	224 000	3 037 732	5 739 465	5 963 465
Rättsväsendet	6 000	12 000	24 000	90 000	144 000	4 136 750
Övriga	3 000	6 000	12 000	45 000	72 000	84 000
Produktionsvärde	78 000	156 000	312 000	6 856 140	13 244 281	13 731 281
Summa	192 500	390 400	775 400	14 221 966	27 402 332	33 549 082

I diagrammet nedan ser vi kostnadernas procentuella fördelning mellan de olika aktörerna. Vi ser då att de samlade produktionsförlusterna till följd av detta uppgår till 40 % av de totala kostnaderna. Kommunernas andel är ganska måttlig, 8 %, men i absoluta tal uppgår denna kostnad till ca 2,5 miljoner kronor.

Diagram 6:6 De långsiktiga effekterna av utagerande våldsamma pojkar, kostnadernas procentuella fördelning på olika aktörer – effekter för förövare och offer, ej diskonterat

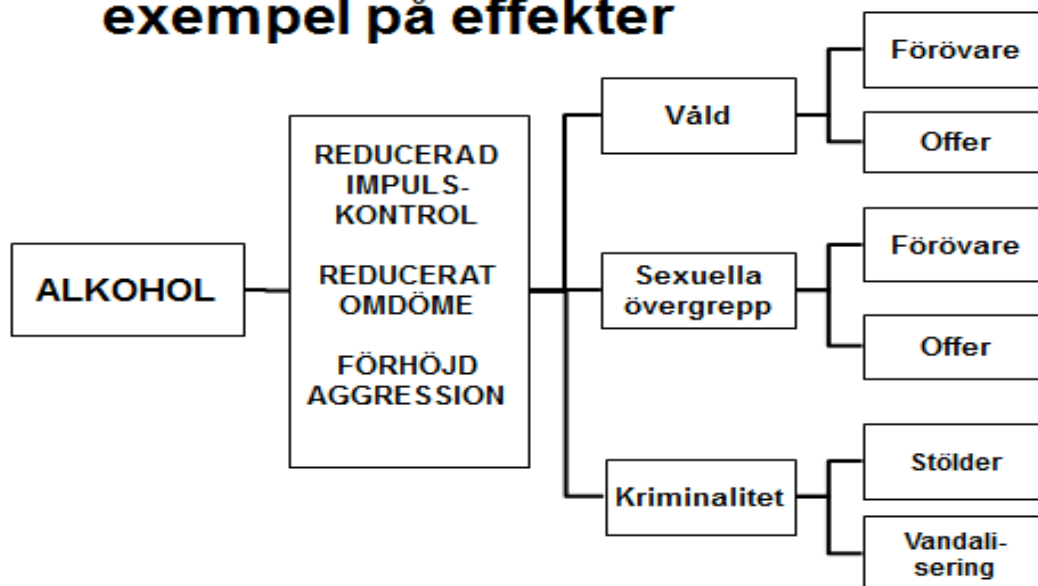
7. NÅGRA EXEMPEL PÅ ENSKILDA HÄNDELSE OCH EPISODER

Vi har nu gått från effekter av det samlade scenariot för hela ungdomsgänget till beskrivning och socioekonomisk analys av delar av detta scenario. Vi bryter nu ner händelseförloppet till mer detaljerade beskrivningar av ett antal enskilda händelser och episoder och deras socioekonomiska konsekvenser.

7.1 Alkoholmissbruk

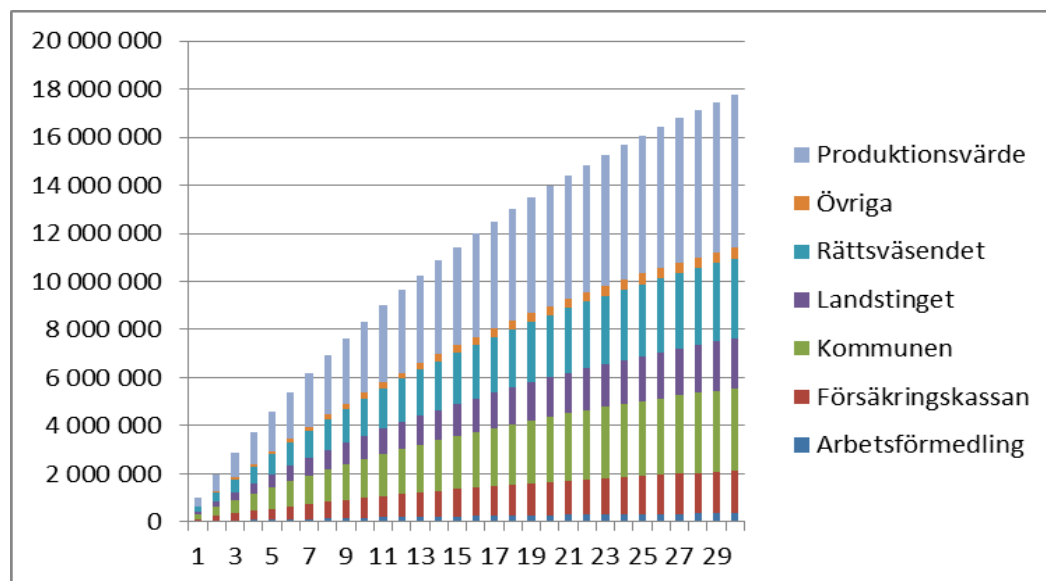
I en stor del av allt utanförskap förekommer droger av olika slag, främst alkohol. Det bör också sägas att alkohol förekommer mycket frekvent i indirekt form i de kommande kalkylerna. Merparten av alla offer och förövare av gatuvåld är påverkade av alkohol. Samma förhållande föreligger ofta vid sexuella övergrepp liksom andra kriminella handlingar. Det handlar om alkoholens impulskontrollsjänkning och aggressionshöjande effekter. Detta leder till kostnader i form av sjukvård, kostnader för rättsväsendet och produktionsförluster.

Alkoholmissbruk exempel på effekter

I kalkylen nedan har vi beräknat de långsiktiga effekterna av det rena alkoholmissbruket (våldet och andra övergrepp borträknade) under perioden 25–55 år för de personer som i vår gängkalkyl inte bryter sitt utanförskap utan i det tidiga vuxenlivet hamnar i denna form av utanförskap. Vi ser då att de totala effekterna under en trettioårsperiod uppgår till ca 18 miljoner kronor.

Diagram 7:1 De långsiktiga effekterna av alkoholmissbruk – manlig missbrukare, kostnaderna diskonterade till nuvärde med 4 %

Motsvarande uppgifter finns i tabellen nedan fördelat på olika aktörer och olika tidpunkter. Vi ser då att de långsiktiga kommunala kostnaderna för detta uppgår till ca 3,4 miljoner kronor. Rättsväsendets kostnader, som är tämligen höga, beror bl.a. på de kostnader kring våld som är förknippat med alkoholmissbruk.

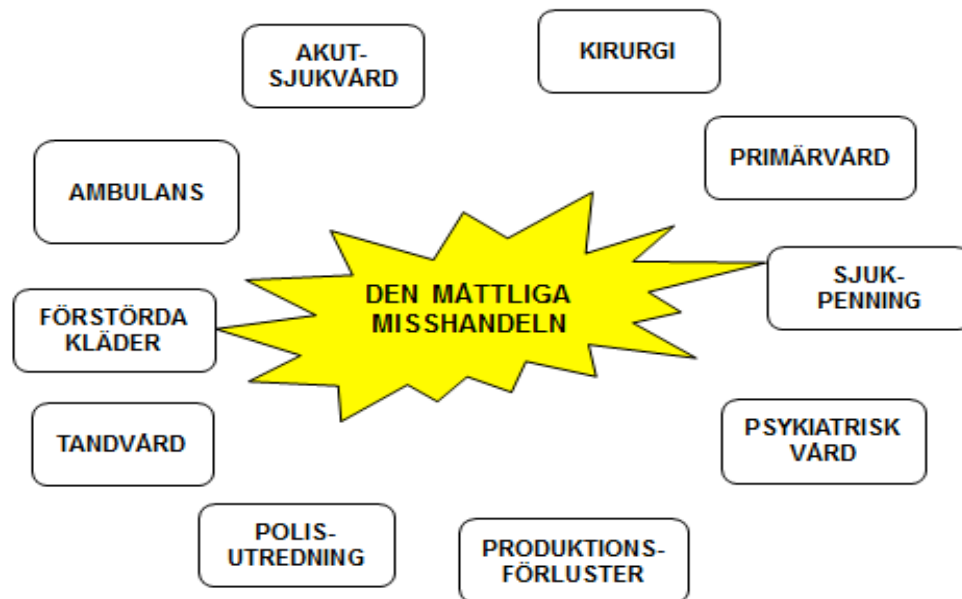
Tabell 7:1 De långsiktiga effekterna av alkoholmissbruk – manlig missbrukare, fördelade på aktörer och vid olika tidpunkter, kostnaderna diskonterade till nuvärde med 4 %

	1	4	10	15	20	25	30
Arbetsförmedling	19 667	74 243	165 895	227 408	277 967	319 524	353 680
Försäkringskassan	98 333	371 217	829 474	1 137 040	1 389 837	1 597 618	1 768 399
Kommunen	191 000	721 042	1 611 148	2 208 556	2 699 582	3 103 170	3 434 889
Landstinget	115 167	434 765	971 469	1 331 686	1 627 759	1 871 109	2 071 124
Rättsväsendet	184 583	696 819	1 557 022	2 134 360	2 608 890	2 998 919	3 319 494
Övriga	26 667	100 669	224 942	308 350	376 905	433 252	479 566
Produktionsförluster	352 800	1 331 852	2 975 985	4 079 470	4 986 454	5 731 929	6 344 655
Summa	988 217	3 730 608	8 335 935	11 426 871	13 967 394	16 055 520	17 771 807

7.2 Misshandel som enbart leder till kortvariga skador

Henrik, en av pojkarna i vårt ungdomsgäng, hamnar i ett slagsmål. Han får ordentligt med stryk och tas av ambulans till akuten där han undersöks, röntgas, och behandlas. Men han har tur och har ”endast” brutna revben och en sönderslagen hand. Ett par tänder är utslagna och han är rejält mörbultad. Efter ett dygn på akuten får han åka hem. Det följer en period av sjukskrivning. Han opereras av en kirurg för den skadade handen och gör ett antal återbesök både på vårdcentral och på sjukhus. Han förskrivs smärtstillande.

Mentalt är han tämligen väl rustad. Därför är de akuta psykiska skadorna inte fullt så dramatiska som man kanske kan vänta sig, men leder ändå till en period av nedstämdhet och oro.

Kostnaderna för denna händelse, fördelat på olika samhällsaktörer, ser vi i tabellen nedan. Vi ser då att de totala kostnaderna uppgår till strax över 200 000 kronor.

Tabell 7:2 Kostnaderna för en "måttlig misshandel" utan kroniska effekter

		extern kostnad	därav reall
MÅTLIG MISSHANDEL			
effekter	akut somatisk vård	15 000 kr	15 000 kr
	kirurgisk vård	30 000 kr	30 000 kr
	primärvård	8 000 kr	8 000 kr
	psykiatrisk vård	3 000 kr	3 000 kr
	sjukskrivning	36 000 kr	
	produktionsförluster	78 000 kr	78 000 kr
	polisutredning m.m.	30 000 kr	30 000 kr
	skadegörelse	3 000 kr	3 000 kr
summa externa kostnader		203 000	167 000

7.3 Misshandel som leder till livslånga kognitiva skador

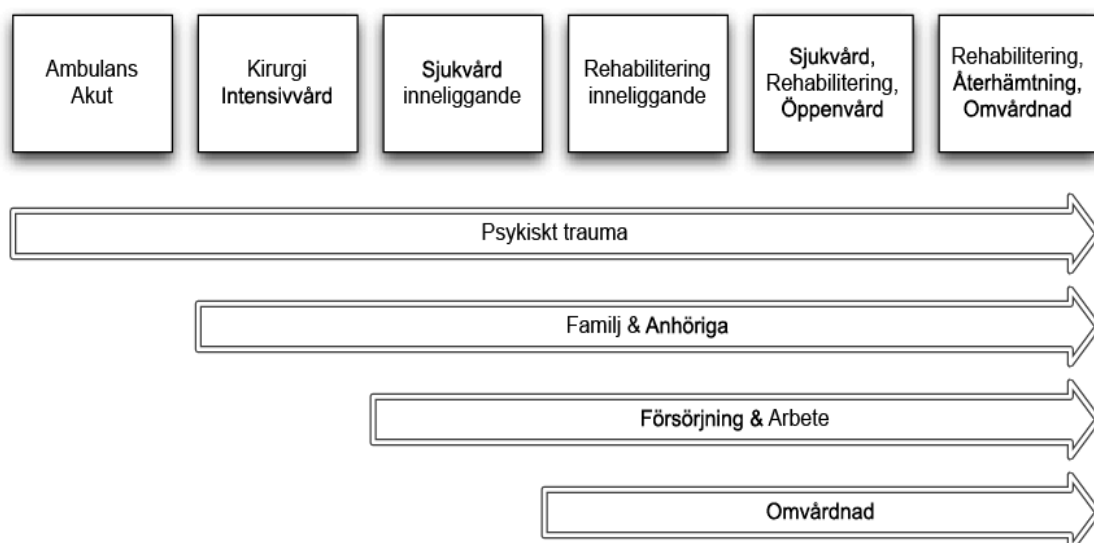
Erik drabbas betydligt värre. Han får i ett slagsmål ett antal rejäla slag i bröst och ansikte. Det avslutas med en spark i magen och därefter en mot huvudet. Han blir medvetslös av de slag och sparkar han får och transporteras av ambulans till sjukhusets akutmottagning. Han undersöks av läkare som röntgar hjärnan med datortomografi. Han vaknar upp ur sin medvetslöshet men får ligga kvar ett eller ett par dygn för observation.

Man konstaterar kontusionsblödningar i hjärnvävnaden, dock krävs ingen neurokirurgisk åtgärd och eftersom han inte visar synliga neurologiska men ser man inget rehabiliteringsbehov. Man liknar detta vid en svår hjärnskakning. Efter något dygn får han åka hem. Han är trött, chockad och allmänt mörbultad. Han mår illa och kräks då och då. Samtidigt är han lättad. Han tycker att han kommit lindrigt undan och inser att han kunnat råka betydligt värre ut. Det han, eller andra, inte tänker på är att dessa hjärnskador kan ge bestående effekter som kan leda till långvariga kognitiva funktionsnedsättningar.

Erik arbetar långt under sin tidigare kapacitet och klarar inte längre av att behålla sitt jobb. Han klarar inte av stress, förändring eller omställningar. Han har även stora samarbetsproblem och kommer lätt i konflikt med arbetskamrater. Han prövar flera andra arbeten men misslyckas ständigt och drabbas av oförklarliga olyckor i arbetet. Erik får under långa perioder lönebidragsanställning som fungerar ett tag, sedan misslyckas han på nytt. Under andra perioder går han arbetslös och sjukskriven, ibland med sjukpenning och ibland med försörjningsstöd. Han får smärtereaktioner och depressioner som gör att han ofta besöker vårdcentral och öppenvårdspsykiatri. Han äter mycket läkemedel och överkonsumerar alkohol.

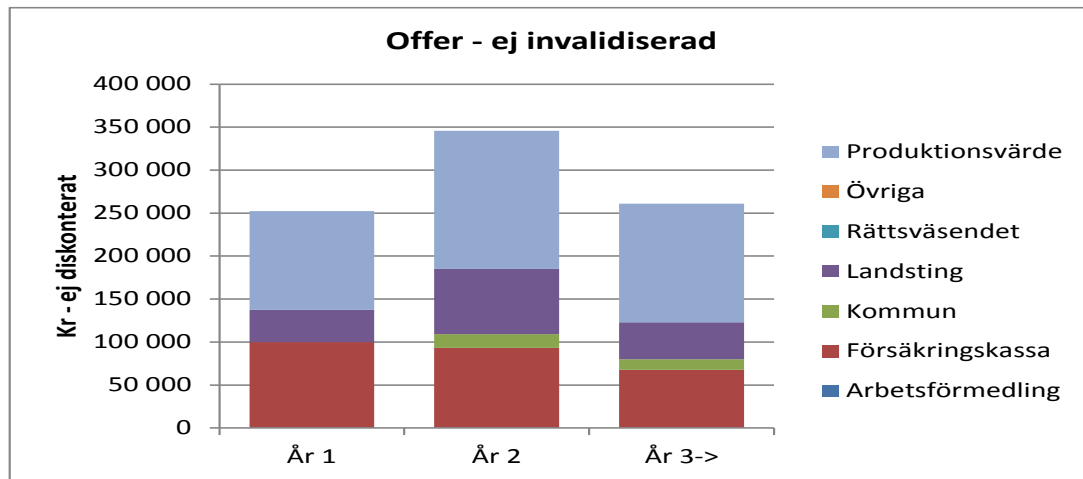
Han återvänder aldrig i full omfattning till arbetslivet. Så småningom erhåller han permanent sjukersättning – helt eller delvis. Han blir en storkonsument av olika former av sjukvård – somatisk såväl som psykiatrisk.

I figuren nedan syns det effektpanorama vi baserat den kommande kalkylen kring Erik på. Det vi kan konstatera är att det dels berör många aktörer och dels många intressenter. Vi kan också se att det spänner över både kort- och långsiktiga effekter.

De ekonomiska effekterna av detta består dels av de vård- och rehabiliteringsinsatser av olika slag som sker kring Erik. Men också de kostnader för förlorade produktionsvärden och för försörjning som uppstår till en följd av hans skada.

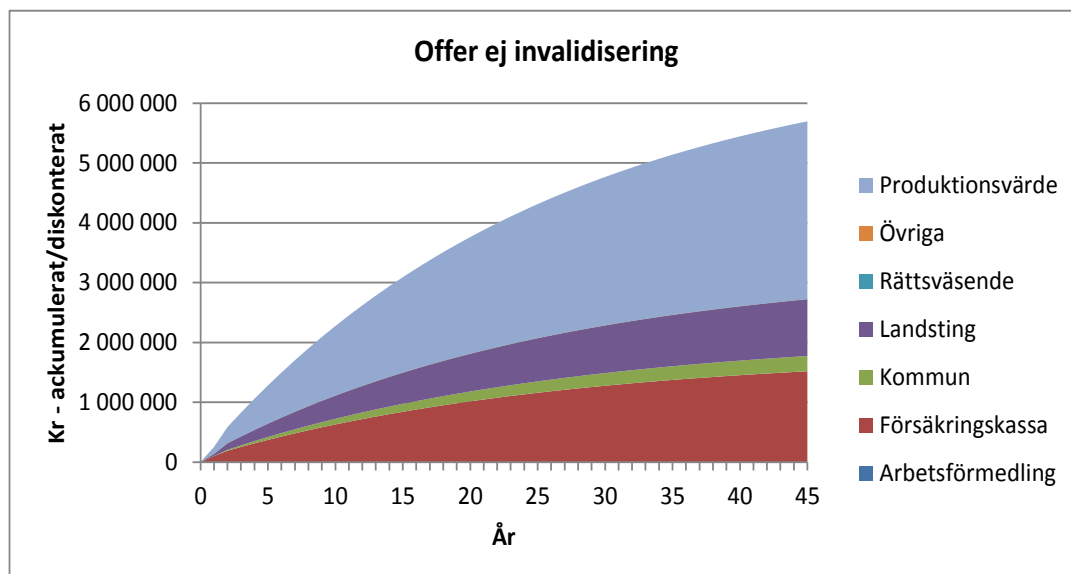
Diagram 7:2 Kostnader för offer med kognitiva skador under år 1–3

De totala kostnaderna det första året uppgår till ca 250 000 kr. Vårdkostnaderna utgör en mindre del. Det som dominerar är produktionsförlusterna och försörjningskostnaderna för offret under hans sjukskrivningsperioder.

På lång sikt uppgår de totala effekterna för Eriks del till knappt 6 miljoner kronor. Dessa kostnader är i princip fördelade på tre olika delar. Den första utgörs av de produktionsförluster som uppstår till följd av hans kognitiva funktionsnedsättning, totalt ca 3 miljoner kronor för hela perioden. Den andra delen handlar om hans sjukvårdskonsumtion – främst primärvård och psykiatri till följd av de direkta och indirekta effekterna av denna funktionsnedsättning. Denna uppgår till ca 1 miljoner kronor. Den tredje delen består av Försäkringskassans kostnader för först sjukpenning och därefter sjukersättning samt av kommunens periodvisa försörjningsstöd.

Diagram 7:3 De långsiktiga kostnaderna för offer med kognitiva skador

I tabellen nedan beskrivs de ackumulerade (summerade) kostnaderna vid olika tidpunkter efter våldshändelsen. Sammanfattningsvis skulle man kunna säga att den avgörande effekten för offrets del är de direkta och indirekta effekterna på hans arbetsförmåga av den kognitiva funktionsnedsättning han drabbats av som en följd av det våld han utsatts för.

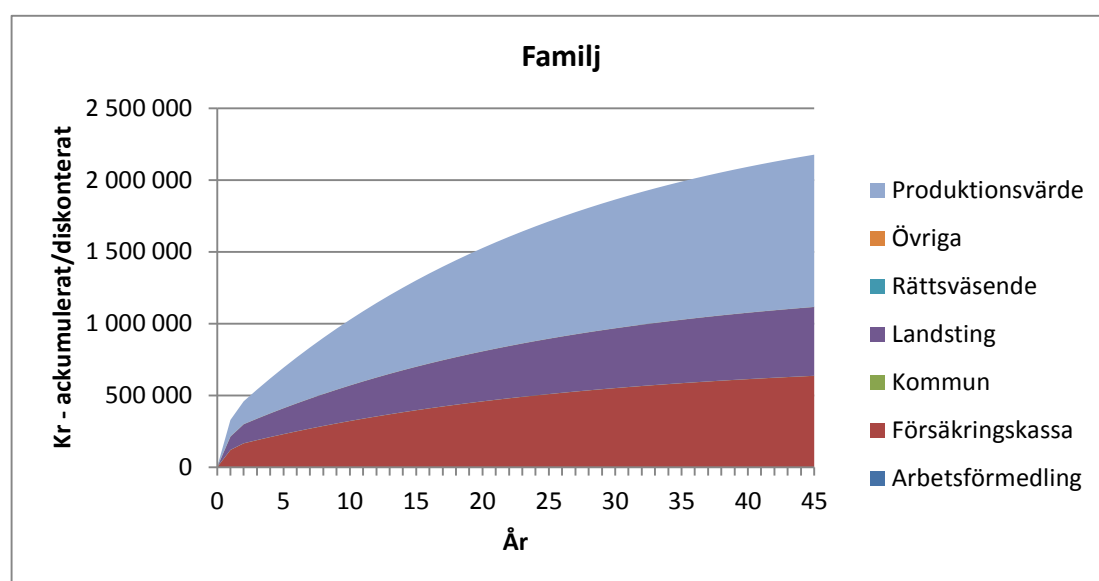
Tabell 7:3 De långsiktiga kostnaderna för offer med kognitiva skador

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	100 000	189 692	370 554	840 488	1 275 675	1 517 320
Kommun	0	15 409	48 083	132 980	211 600	255 255
Landsting	37 450	110 171	224 580	521 849	797 138	949 996
Rättsväsende	0	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	115 000	269 808	638 041	1 594 826	2 480 868	2 972 855
Summa	252 450	585 080	1 281 257	3 090 143	4 765 282	5 695 427

7.4 Kostnaderna för familj och anhöriga

För offrets familj blir konsekvenserna av en misshandel, ett rån eller ett överfall ofta ganska omtumlande. Omfattningen av detta beror naturligtvis på hur skadorna för offret ser ut. I detta exempel illustrerar vi effekterna av en lindrig form av psykiskt trauma med vidhängande sjukskrivning och sjukvård. Under det första året består kostnaderna av produktionsbortfall och sjukpenning. På sikt tillkommer också kostnader för ökad sjukvårdskonsumtion i form av läkemedel och läkarbesök. De långsiktiga kostnaderna för familjen uppgår till totalt drygt 1,4 miljoner kronor varav den största delen handlar om produktionsförluster. I detta fall drygt 1 miljoner kronor. Kostnaderna för sjukvård landar på knappt 500 000 kr medan kostnader för sjukpenning uppgår till knappt 640 000 kr.

Diagram 7:4 De långsiktiga kostnaderna till följd av våld för familjen

Nedan ser vi samma uppgifter i tabellform. Vi kan här konstatera att de långsiktiga diskonterade **förändringarna** av sjukvårdskostnaderna för offrets familj uppgår till drygt 10 000 kr per år under hela perioden eller totalt sett 479.000 kronor.

Tabell 7.4 De långsiktiga kostnaderna till följd av våld för familjen

	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	0	0	0	0	0
Försäkringskassa	120 000	166 154	230 194	396 592	550 686	636 249
Kommun	0	0	0	0	0	0
Landsting	93 449	133 223	180 442	303 133	416 751	479 840
Rättsväsende	0	0	0	0	0	0
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	115 000	159 231	281 975	600 904	896 251	1 060 247
<i>Summa</i>	<i>328 449</i>	<i>458 608</i>	<i>692 612</i>	<i>1 300 628</i>	<i>1 863 688</i>	<i>2 176 336</i>

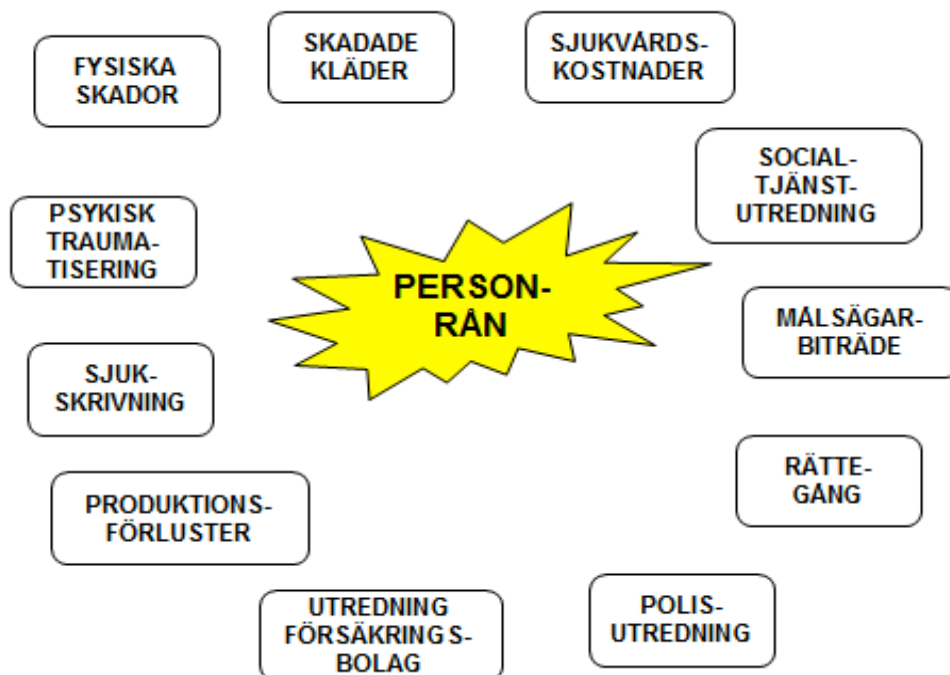
7.5 Personrån

Situationen vi här talar om är vad som brukar kallas ett överfallsrån där våld eller hot om våld är en del av bilden. Drivkrafterna bakom detta kan vara flera olika. Det kan handla om att tillskansa sig pengar och värdeföremål, men det kan lika gärna handla om att få utlopp för inre spänningar och aggression eller visa sig på styva linan inför gänget.

Vi tänker oss, i detta exempel, att man fysiskt attackerar offret. Man slår ner personen och förorsakar en del fysiska skador. Kanske utslagna tänder, brutna revben eller avslagen käke. Offret traumatiseras och får men en period, både somatiska och psykiska.

Detta leder till polisutredning och utredning från försäkringsbolagets sida för att betala ut ersättning för det som stulits. Offret blir sjukskrivet under någon månads tid efter detta. Händelsen kan i bästa fall leda till rättegång med alla de ekonomiska effekter detta i sin tur kan leda till.

I tabellen nedan ser vi att rånbytet är tämligen litet – 5 000 kronor – i förhållande till de externa skador man förorsakar – 226 000 kronor.

Tabell 7:5 Kostnaderna för ett personrån

		extern kostnad	därav realt
PERSONRÅN			
effekter	akut somatisk vård	5 000 kr	5 000 kr
	kirurgisk vård	15 000 kr	15 000 kr
	primärvård	4 000 kr	4 000 kr
	psykiatrisk vård	3 000 kr	3 000 kr
	sjukskrivning	24 000 kr	
	produktionsförluster	52 000 kr	52 000 kr
	polisutredning m.m.	30 000 kr	30 000 kr
	stöldgods	5 000 kr	
	förstörelse	5 000 kr	5 000 kr
	försäkringsbolag	3 000 kr	3 000 kr
	rättegång	30 000 kr	30 000 kr
	kriminalvård	50 000 kr	50 000 kr
summa externa kostnader		226 000	197 000

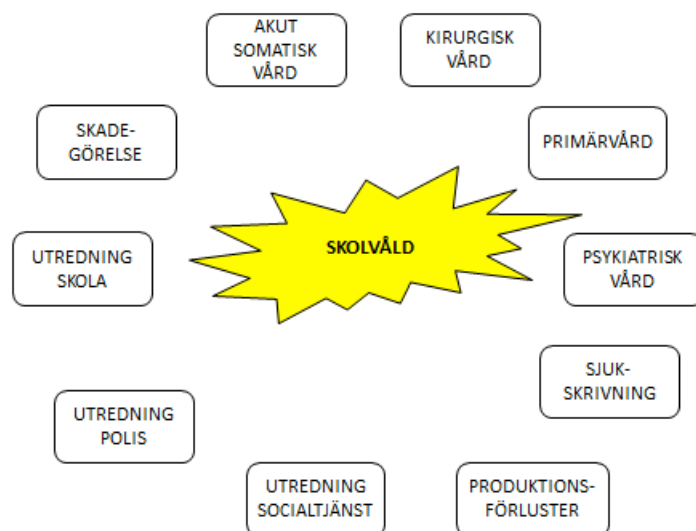
7.6 Skolvåld

Skolvåldet handlar ofta om en i raden av trakasserande händelser. Det har förmodligen börjat som till synes ”harmlösa händelser” i form av tillrop, knuffar och lättare slag mot en utsatt elev. Trakasserierna utövas av en eller flera personer. Om det är en ensam förövare finns det sannolikt en svans av påhejare.

En dag slås offret ner, utsätts för slag och sparkar mot mage och huvud och kläderna blir sönderrivna. Händelsen uppmärksammas av lärare eller andra vuxna på skolan. Ambulans tillkallas. Offret körs till akutmottagningen och får behandling för sina skador som utgörs av frakturer i en eller annan form. Skadorna kräver kirurgiska ingrepp.

Offrets föräldrar tillkallas och anländer till akuten. De blir mycket upprörda och en av föräldrarna blir under den kommande månaden sjukskriven, dels för att vårda barnet men också till följd av psykiska besvär i form av ångest och otrygghet.

Det blir polisutredning kring händelsen. Delar av utredningsarbetet sker i samarbete med socialtjänsten eftersom minderåriga personer är involverade i händelsen. Även skolan gör en utredning.

I tabellen nedan ser vi att de totala samhällskostnaderna för denna händelse uppgår till drygt 80 000 kronor. I detta fall har vi utgått från att vårdkostnaderna är av tämligen begränsad omfattning. Utredningskostnaderna för händelsen är betydande, liksom de indirekta effekterna i form av produktionsförluster och sjukpenningkostnader för föräldrarna.

Tabell 7:6 Exempel på socioekonomiska effekter av skolvåld

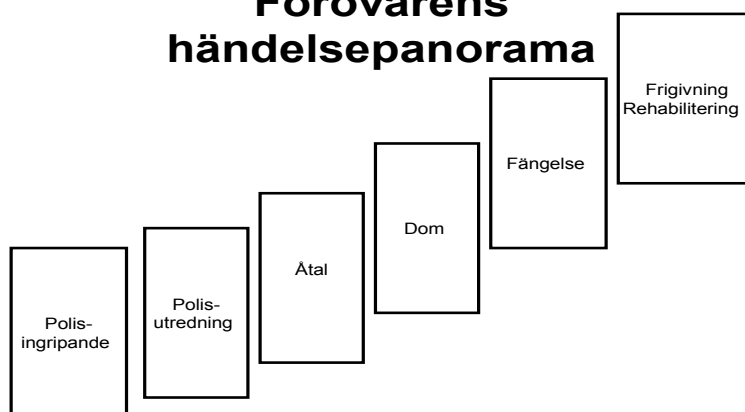
		extern kostnad	därav reall
Skolvåld			
effekter	akut somatisk vård	2000	2000
	kirurgisk vård	3000	3000
	primärvård	2000	2000
	psykiatrisk vård	3000	3000
	sjukskrivning	12000	
	produktionsförluster	26000	26000
	utredning	30000	30000
	skadegörelse	3000	3000
summa externa kostnader		81000	69000

7.7 Händelser som leder till fängelsestraff och början till ett liv i utanförskap

Då personer på olika sätt, till följd av våldsutövning, drabbas av ingripanden av rättsväsendet inträder effekterna på många olika plan. Först och främst inom själva rättsväsendets olika delar; polis, åklagare, domstol och kriminalvård. Därefter uppträder indirekta effekter inom sjukvård, socialtjänst, Försäkringskassan m.m. Dessutom uppstår ofta effekter genom att personer som avtjänat straff i högre eller lägre grad kan ha svårt att få tillträde till arbetsmarknaden – det kan handla om allt från kortsiktigt till livslångt utanförskap på arbetsmarknaden med betydande samhällsförluster som följd. I kalkylexemplen nedan är det centrala inte orsaken till varför man drabbas av påföljd (misshandel, rån, stöld eller narkotikabrott m.m.). Det avgörande är påföljdens varaktighet och dess fortsatta konsekvenser efter frigivning.

Viktor misshandlar en annan person, grips av polis och drabbas därefter av rättsliga konsekvenser. Vad leder detta till i termer av ekonomiska effekter? Vi ska här följa det händelseförlopp som följer av detta, illustrerat översiktligt i figuren nedan.

Förövarens händelsepanorama

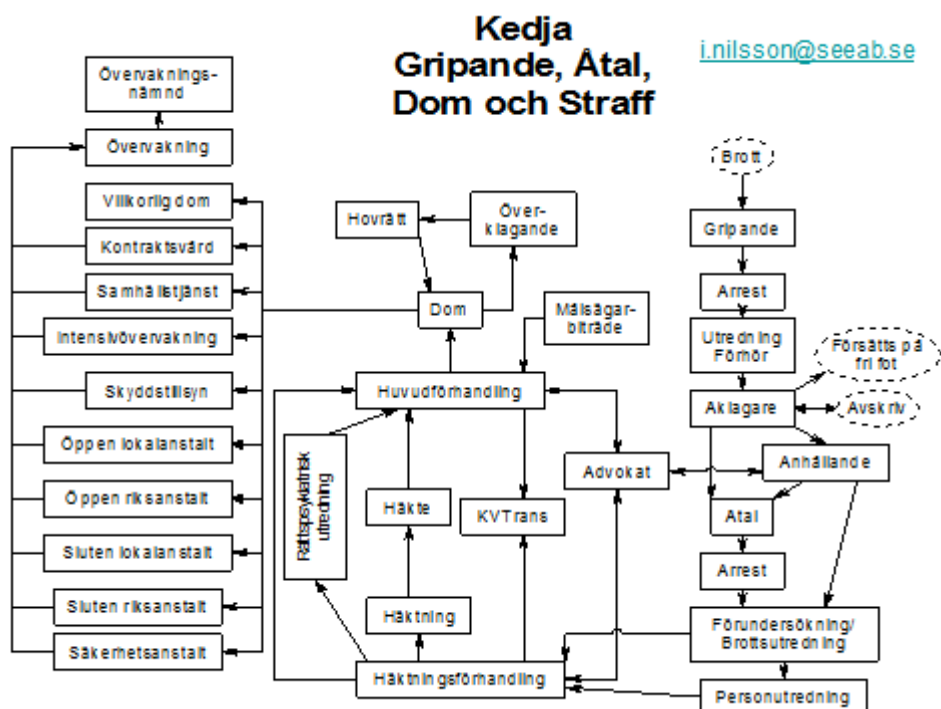

Två polispatruller anländer till platsen. Viktor grips och förs till polisstationen. Ett kort inledande förhör hålls. En förundersökning har formellt inletts. Under tiden har offrets skador dokumenterats på akutmottagningen och ett rättsintyg utfärdats. Dessa inledande åtgärder leder till att åklagaren anhåller Viktor. Inom några få dygn transporteras Viktor till häktningsförhandling där han häktas på sannolika skäl misstänkt för misshandel alternativt grov misshandel.

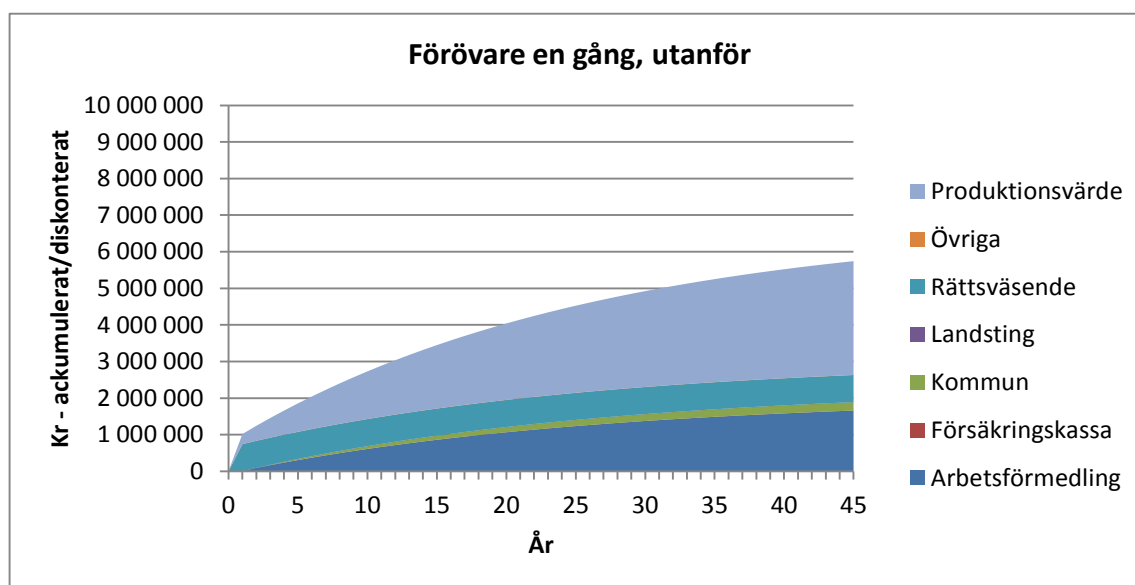
Under förundersökningsledarens ledning sker nu ett utredningsarbete hos polisens ungdomsrotel. I slutet av denna process, som kan ta några veckor och under vilken Viktor sitter häktad, väcker åklagaren åtal. Under huvudförhandlingen medverkar domare, nämndemän, notarier, försvarsadvokat, målsägarbiträde, vittnen, målsägare, anhöriga m.fl. Viktor transporteras till huvudförhandlingen av personal från kriminalvårdens transporttjänst.

Huvudförhandlingen tar ungefär en dag att genomföra och dom kommer att meddelas inom en vecka. I väntan på dom kvarhålls Viktor i häktet. Dom meddelas skriftligt. Viktor kommer sannolikt att överklaga domen till hovrätten. Detta leder en förnyad huvudförhandling. Viktor döms till 9 månaders fängelse vilket innebär att han, om allt löper normalt, kommer att frisläppas efter två tredjedelar av strafftiden. Han döms också att betala ett skadestånd till offret för det våld han utövat. Efter det att dom meddelats förs Viktor via häktet till anstalt.

Så här långt är detta ett komplext och sammansatt förlopp med ett mycket stort antal aktörer och personer involverade. Detta leder naturligtvis till att det uppstår betydande kostnader fördelade på samhällets olika aktörer; främst polis, åklagarväsende, domstol samt kriminalvård och därefter socialtjänst. Förloppet i stort sammanfattas i figuren nedan.

I detta scenario kommer Viktor aldrig fullt ut tillbaka till samhället och särskilt inte till arbetsmarknaden. De totala långsiktiga kostnaderna uppgår till ca 6 miljoner kronor, vilket framgår av diagrammet nedan. Den dominerande delen utgörs av de produktionsförluster som uppstår till följd av att han inte riktigt får fotfäste på arbetsmarknaden efter sin fängelsestid. Dessa kostnader uppgår till drygt 3 miljoner kronor eller 55 % av de totala kostnaderna. Arbetsförmedlingens kostnader uppgår till knappt 1 miljoner kronor (bl.a. kostnaderna för lönebidragsanställningar) medan rättsväsendets totala kostnader utgörs av kostnaderna från första året.

Samma uppgifter om de ackumulerade kostnaderna återkommer i tabellen nedan, fördelade på ett antal olika tidpunkter. En intressant reflektion kring detta är att samhällskostnaderna kring denna typ av brott inte domineras av rättsväsendets kostnader som man kanske skulle kunna tro, utan av de direkta och indirekta kostnader som uppstår till följd av att Viktor efter strafftiden inte lyckas ta sig in på arbetsmarknaden utan hamnar i ett mer permanent utanförskap.

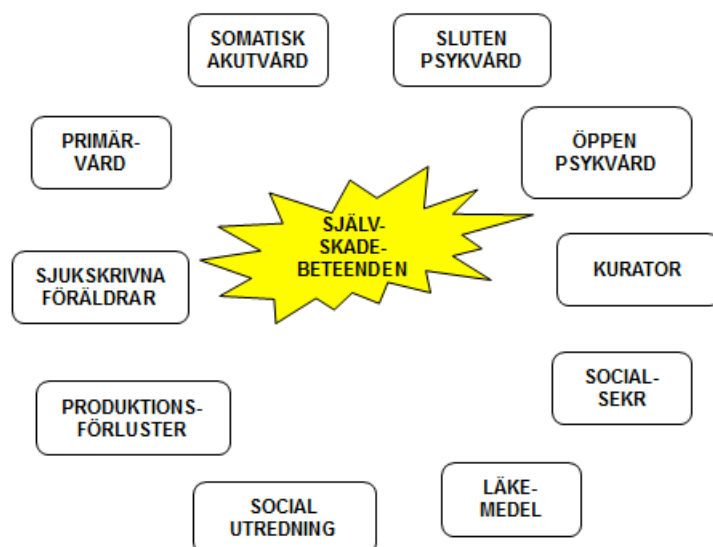
Tabell 7:7 Enstaka fängelsestraff som leder till långvarigt utanförskap på arbetsmarknaden

t	1 år	2 år	5 år	15 år	30 år	45 år
Arbetsförmedling	0	92 308	305 776	860 434	1 374 082	1 659 292
Försäkringskassa	0	0	0	0	0	0
Kommun	0	0	31 413	113 035	188 621	230 592
Landsting	0	0	0	0	0	0
Rättsväsende	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900	740 900
Övriga	0	0	0	0	0	0
Produktionsvärde	276 000	408 692	776 926	1 733 711	2 619 753	3 111 740
Summa	1 016 900	1 241 900	1 855 015	3 448 080	4 923 355	5 742 524

7.8 Flickor med självskadebeteende

Utsatta flickor hamnar stundtals i olika former av självskadebeteende. Det kan handla om ätstörning och/eller självsvält. Det kan handla om sexuellt utagerande. Men det kan också handla om att skära sig själv och/eller självmordsförsök. Vi tänker oss i den kommande kalkylen ett sådant scenario där en ung flicka allvarligt men inte dödligt skadar sig själv. Detta leder till ett brett knippe åtgärder inom sjukvården; akutsjukvård och somatisk vård i olika former, men också perioder av både öppen och slutna psykiatrisk vård. Naturligtvis leder detta till att man inom socialtjänsten öppnar en utredning för att ta reda på vad som hänt. Kanske kuratorssamtal eller kontaktperson inom socialtjänsten. Är flickan i skolålder blir elevhälsovården involverad.

För föräldrarna blir det förmodligen dramatiskt och kan leda till kortare eller längre sjukskriving eller hemmavaro från arbetet för att stötta dottern. Effektpanoramat illustreras nedan.

Kostnaderna för detta beror naturligtvis dels på hur allvarlig händelsen som sådan varit, men också på hur allvarligt berörda aktörer reagerar. I kalkylen nedan ser vi att totalkostnaden för detta uppgår till 324 000 kronor. Den största kostnaden bärs av landstinget i form av olika vårdinsatser för totalt 160 000 kronor.

Tabell 7.8; Exempel på socioekonomiska effekter av självskadebeteende

Självskadebeteende		extern kostnad	därav reallt
effekter	akut somatisk vård	45 000 kr	45 000 kr
	Sluten psykvård	75 000 kr	75 000 kr
	Öppen psykvård	20 000 kr	20 000 kr
	Primärvård	10 000 kr	10 000 kr
	sjukskrivning föräldrar	36 000 kr	
	produktionsförluster	78 000 kr	78 000 kr
	Social utredning	20 000 kr	20 000 kr
	Kurator	10 000 kr	10 000 kr
	Socialsekreterare	20 000 kr	20 000 kr
	Läkemedel	10 000 kr	10 000 kr
	summa externa kostnader	324 000	288 000

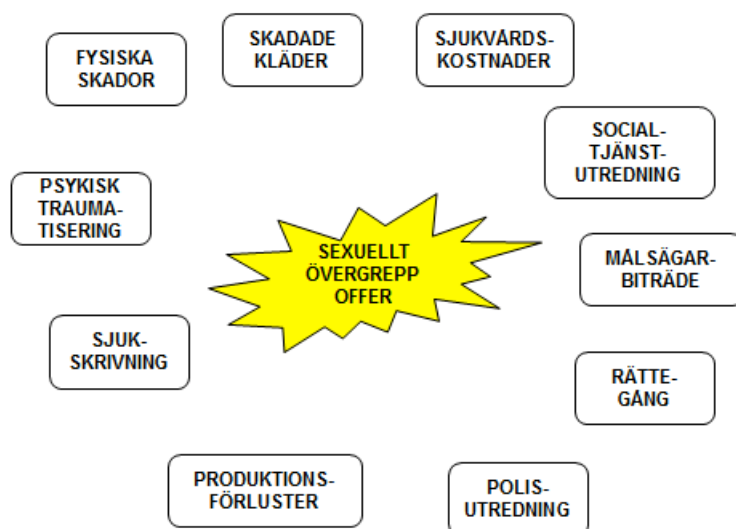
7.9 Det sexuella övergreppet – offrets perspektiv

I situationer då det uppstår gängbildningar bland unga med förvridna eller deformerade normsystem och värdegrunder blir ofta flickor mer utsatta än pojkar, särskilt sexuellt. Sexuella utspel kan vara ett sätt för flickor att få en roll och status i gänget. Men tyvärr förekommer också sexuella övergrepp av olika slag, både från personer i gänget men också från personer utanför gänget som uppfattar dessa flickor som "lovligt byte" och inte alltid tar ett nej som ett nej. Sexuella trakasserier, sexuellt utnyttjande och våldtäkter kan vara en del av en sådan destruktiv vardag.

Flickan i detta exempel har utsatts för ett sexuellt övergrepp som lett till att såväl polis som socialtjänst blivit involverade. Hon har blivit överfallen av en person som

sedermera gripits. Detta leder i ett första skede till att hon skadas såväl fysiskt som psykiskt.

Hon blir ett ”ärende” både hos socialtjänsten och hos polisen (liksom hos åklagarmyndigheten) som utreder detta. Det blir rättegång med stöd av ett målsägarbiträde. Hon drabbas i de flesta fall av en långvarig traumatisering som riskerar att påverka hennes arbetsförmåga både på kort och långt sikt. Hon och/eller hennes föräldrar kan som en följd av detta bli sjukskrivna under kortare eller längre perioder.

I tabellen nedan ser vi att kostnaden för detta uppgår till ca 250 000 kronor. Kostnaden kan naturligtvis vara både större eller mindre beroende på hur allvarlig situationen varit och hur allvarligt berörda myndigheter uppfattar den. De största kostnaderna i detta fall drabbar rättsväsendet med ca 120 000 kronor.

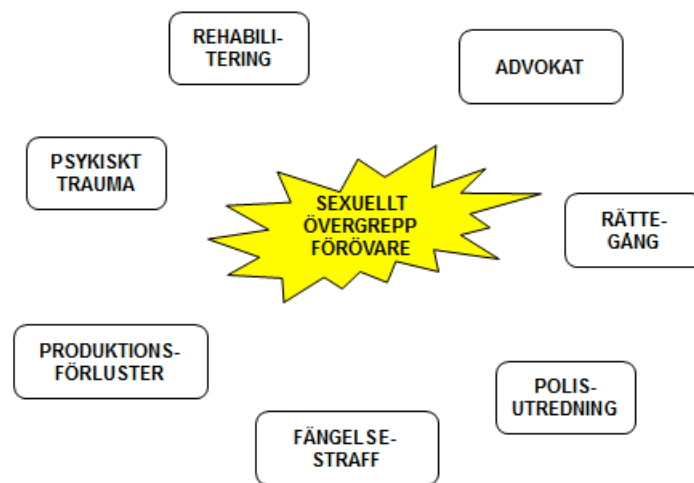
Tabell 7:9 Exempel på socioekonomiska effekter av sexuella övergrepp – offrets perspektiv

Sexuellt övergrepp - Offer		extern kostnad	därav realt
effekter	akut somatisk vård	15 000 kr	15 000 kr
	Målsägarbiträde	50 000 kr	50 000 kr
	primärvård	8 000 kr	8 000 kr
	psykiatrisk vård	25 000 kr	25 000 kr
	sjukskrivning	36 000 kr	
	produktionsförluster	24 000 kr	24 000 kr
	polisutredning	20 000 kr	20 000 kr
	skadegörelse	3 000 kr	3 000 kr
	Utredning socialtjänst	20 000 kr	20 000 kr
	Rättegång	50 000 kr	50 000 kr
summa externa kostnader		251 000	215 000

7.10 Det sexuella övergreppet – förövarens perspektiv

Händelsen ovan har naturligtvis också ett förövarperspektiv. Nedan gör vi en kalkyl kring en förövare som blir upptäckt, gripen och dömd. Detta leder naturligtvis till en juridisk utredningsprocess hos polis och åklagare samt rättegångskostnader inklusive kostnader för advokat.

Därpå följer ett tämligen kostsamt fängelsestraff följt av frigivning och en rehabiliteringsprocess. Under fängelsetiden uppstår produktionsförluster eftersom förövaren inte kan arbeta. Dessa kostnader varierar naturligtvis med hur komplex utredningen blir och hur långt straff som utdöms.

I tabellen nedan ser vi att kostnaderna för detta uppgår till ca 75 000 kronor. Rättsväsendet bär även här den största bördan i form av 515 000 kronor.

Tabell 7:10 Exempel på socioekonomiska effekter av sexuella övergrepp – förövarens perspektiv

Sexuellt övergrepp - förövare		extern kostnad	därav realt
effekter			
	Advokat	50 000 kr	50 000 kr
	psykiatrisk vård	10 000 kr	10 000 kr
	produktionsförluster	240 000 kr	240 000 kr
	polisutredning	50 000 kr	50 000 kr
	Rehabilitering	15 000 kr	15 000 kr
	Fängelse	360 000 kr	360 000 kr
	Rättegång	50 000 kr	50 000 kr
summa externa kostnader		775 000	775 000

Om man slår samman dessa två kalkyler kan vi se att ett sexuellt övergrepp som leder till fysiska och psykiska skador och att en förövare grips och döms kan leda till samhällskostnader på i storleksordningen 1 miljon kronor.

7.11 I gränslandet mellan asocialitet och kriminalitet – sluten ungdomsvård

Unga på väg in ett begynnande utanförskap befinner sig under perioder i ett diffust gränsland mellan asocialitet och kriminalitet – i skärningspunkten mellan socialtjänstens domäner och rättsväsendet.

I detta fall tänker vi oss att en ung person utfört handlingar som bedömts så allvarliga att de gått först till polisutredning och därefter till rättegång och dom. Detta har också föregåtts av en eller flera utredningar från socialtjänstens sida.

Resultatet av den rättsliga processen blir att den unge döms till en längre vistelse i sluten ungdomsvård på SIS-institution. Händelsen avslutas med en rehabiliteringsperiod inom socialtjänsten på hemmaplan. Även här tänker vi oss att berörda föräldrar blir så tagna av situationen att detta leder till kortare period av sjukskrivning.

Vi ser i tabellen nedan att kostnaden för ett förlopp av detta slag uppgår till ca 681 000 kronor. Den dominerande kostnaden, 450 000 kronor, belastar staten i form av kostnad för SIS-placering. Men även rättsväsendet bär en stor kostnad i form av 100 000 kronor liksom kommunen med en kostnad på 80 000 kronor.

Tabell 7:1 Exempel på socioekonomiska effekter av en period med sluten ungdomsvård

Sluten ungdomsvård		extern kostnad	därav realt
effekter	Socialtjänstutredning	35 000 kr	35 000 kr
	Polisutredning	20 000 kr	20 000 kr
	Rättegång	50 000 kr	50 000 kr
	Advokat	30 000 kr	30 000 kr
	SIS-vistelse	450 000 kr	450 000 kr
	Utslussning	30 000 kr	30 000 kr
	Uppföljning soc	15 000 kr	15 000 kr
	Produktionsförlust förälder	35 000 kr	35 000 kr
	Sjukskriven förälder	16 000 kr	16 000 kr
summa externa kostnader		681 000	681 000

8. ATT SÅ VIND OCH SKÖRDA STORM

I denna rapport har vi följt de socioekonomiska effekterna av ett ungdomsgång från 12 till 24 års ålder samt även tiden därefter. Det vi kunnat se är att kostnaderna är stora men framförallt att de ökar över tid. Vi har också kunnat se att framväxten av detta bl.a. är en konsekvens av den sociala struktur eller det sociala kapital som finns i den miljö gänget lever i. Från andra studier har vi lärt oss att det finns två aktörer som är särskilt viktiga då man vill fånga upp och förhindra den här typen av utveckling. Den ena gruppen är naturligtvis föräldrarna. Den andra gruppen är skolan, som i ett systemperspektiv kan ses som en sorts huvudleverantör av utanförskap i samhället. Skolmisslyckanden har ett gott prognosvärde då det gäller att förutse framtida utanförskap i samhället.

Då ett gäng av det slag vi här diskuterat växer fram är ofta de första signalerna svaga och diffusa. Det är lätt att missa tecknen då de först visar sig. Det är också lätt att skjuta problemen framför sig. Man skapar det vi i andra rapporter kallar en sorts pyramidspelseffekt kring utanförskapet. En orsak bakom detta kan vara just osynligheten i de första tecknen. En annan orsak kan vara att ingen har ett helhetsansvar för dessa frågor. Ansvar är uppdelat på ett flertal olika aktörer, alla med olika delansvar; skola, socialtjänst, fritidsverksamheten, barn- och ungdomspsykiatri, polisen, bostadsföretagen m.m.

Det vi kan se tydligt i denna rapport, såväl som i tidigare studier vi genomfört, är att det är klokt att stämma i bäcken. Mänskligt klokt men också en utomordentligt god ekonomisk affär. Kring barn och unga på väg ut i utanförskap av det slag vi här beskriver krävs ett socialt investeringsperspektiv, både för att uppnå våra mjuka välfärdsmål i samhället men även för att uppnå det man i kommunallagens åttonde kapitel kallar en god ekonomisk resurshushållning. För att lyckas med detta krävs inte bara helhetssyn och samverkan utan också långsiktighet och uthållighet i de insatser som görs. Detta uppstår inte per automatik utan förutsätter resurser och beslut tagna av kloka och modiga politiker och chefer.

Den viktigaste tillgång ett samhälle har är de människor som befolkar det och sättet de umgås med och möter varandra. I ekonomisk teori kallas detta för humankapital och socialt kapital. Det sociala kapitalet speglar den tillit, de relationer och det förtroende som råder i ett samhälle. Det sociala kapitalet beskriver om ett samhälle upplevs som tryggt att leva i eller inte. Men det sociala kapitalet utgör också en grund för ekonomisk utveckling. I ett samhälle med ett svagt socialt kapital gäller inga avtal, mutor förekommer och medborgarna litar vare sig på varandra eller på myndigheter.

Social oro har en förmåga att gröpa ur detta kapital och både skapa otrygga och otrivsamma miljöer och förorsaka samhällskostnader både på kort och på lång sikt. Den socioekonomiska kalkylmodell vi arbetat med i denna studie har hjälpt oss att se och förstå detta. Den kan vara ett av många hjälpmedel som kan bidra till ökad kunskap bland beslutsfattare om de samlade socioekonomiska effekterna av icke önskade sociala fenomen. Modellen visar att ”business as usual”-scenariot eller icke-interventionsalternativet inte bara leder till oönskade sociala förhållanden, utan också till höga och onödiga samhällskostnader.

9. BILAGA 1 KALKYLMODELL

9.1 Den socioekonomiska analysen

9.1.1 Introduktion

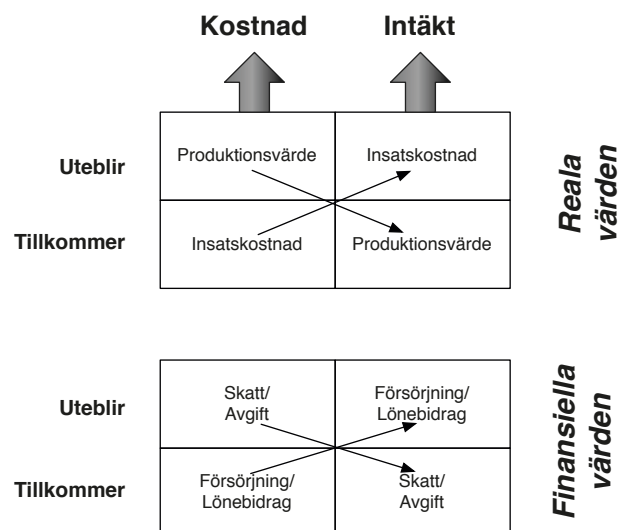
Utgångspunkten är enkel. Människor i utanförskap drar på sig insatser på grund av att de står utanför arbetsmarknaden och saknar försörjning samt att de oftast har olika pålagor som kräver olika typer av insatser från samhället. Dessa insatser ligger utöver en, i någon mening, normal förbrukning av sjukvård, omsorg, kriminalvård, polisinsatser, kapitalförstörelse etc.

Det innebär att vi ser socioekonomiska kostnader i utanförskap som består av tillkommande insatser och försörjningsbehov, samt frånvaron av egna bidrag till det gemensamma, såväl i arbetsinsats som i skatter. Försörjning och skatter räknas som finansiella effekter och kostnader för tillkommande insatser och uteblivet eget arbete kallas för reala kostnader.

Ett projekt eller en insats syftar till att reducera eller helst eliminera befintliga eller tillkommande insatskostnader och försörjningsbehov samt att ge personerna i fråga möjlighet att bidra till det gemensamma genom egna arbetsinsatser. Genom att reducera kostnaderna skapas intäkter och genom att möjliggöra eget arbete skapas nya intäkter – såväl reala som finansiella.

$$\text{Intäkter} = \text{Intäkter} + \text{Uteblivna kostnader}$$

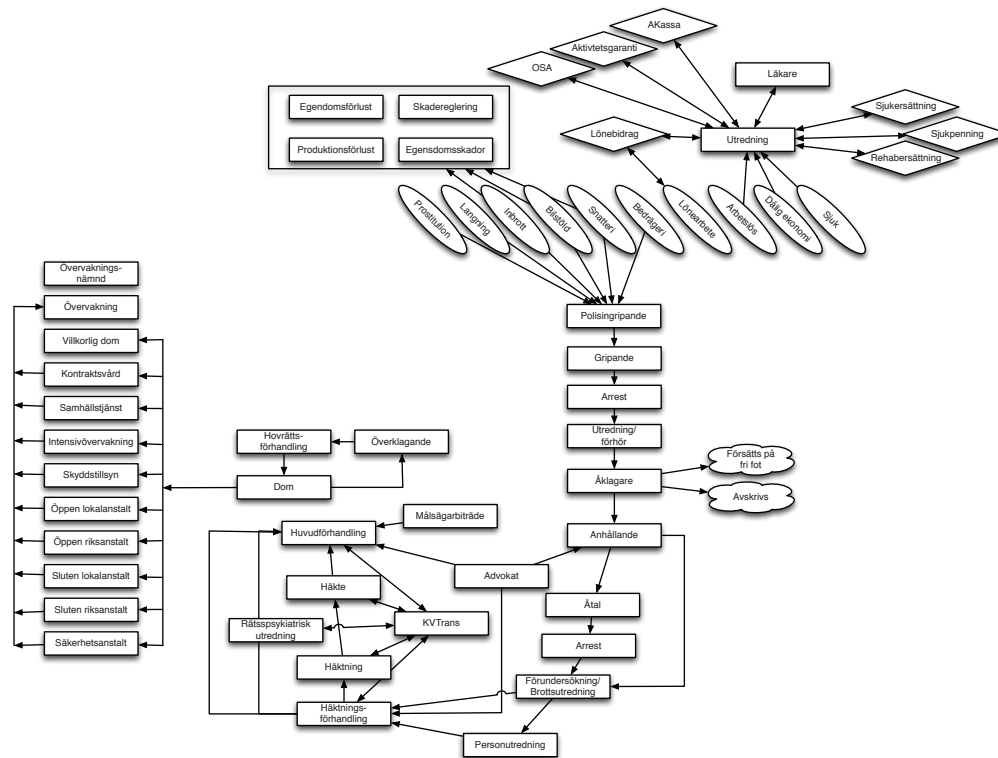
I figurerna nedan illustreras hur olika insatser för en viss målgrupp kan förvandla kostnader till intäkter, såväl reala som finansiella.

9.1.2 Insatserna – identifiera, kvantifiera och prissätta

De ekonomiska konsekvenserna av marginalisering och utanförskap är ett komplext fenomen i många olika dimensioner. Ofta har många olika aktörer och professioner varit involverade i människors resa mot utanförskap, utan att samverka med varandra på ett mer systematiskt vis. De insatser som görs kan ofta uppfattas som fragmenterade. Det är inte ovanligt att människor som marginaliserats har haft kontakt med 20, 30, 40 eller fler olika personer. Alla med olika perspektiv på och kunskap om deras problem. Det som för den ene är ett ordningsproblem i skolan är för den andre en neuropsykiatrisk problematik. Det som uppfattas som ett missbruksproblem på ett ställe ser hos en annan aktör ut som övergrepp och misshandel. Polisen ser kriminalitet och bostadsföretaget störning och uteblivna hyror.

Det första steget för att kunna beräkna effekterna av utanförskapet är alltså att skapa sig en bild av det totala effektpanorama som uppstår. I figuren nedan illustrerar vi med en del av insatspanoramat kring missbruk, försörjning, kriminalitet och rättsväsendets hantering av brott kopplat till detta. Vi arbetar med liknande kedjor/kartor för ett antal olika områden kring olika målgrupper.

Sambanden, som i bilden ovan, innebär att vi identifierar de relevanta kostnadsposterna kring en viss individ eller målgrupp. I detta ligger även att identifiera vems budget denna kostnadspost hamnar på.

När detta väl är gjort tas de övriga två steg som ingår i alla samhällsekonomiska analyser.

- Alla identifierade poster kvantifieras – oftast i hur många enheter per år för den aktuella individen/målgruppen. Sortenheterna kan vara tillfällen, episoder, månader, etc.

- Samtliga identifierade poster prissätts i rätt sortenhet. Prissättningen görs ofta i form av genomsnittspris/-kostnad och baseras ofta på befintliga taxor/prislistor. Vi har sällan ambitionen att uppskatta de i någon mening korrekta marginalkostnaderna för insatserna.

9.1.3 Produktionsvärde, försörjning, skatter och avgifter

Övriga kostnader sätts, om vi inte gör en registerbaserad uppföljningskalkyl, schablonmässigt.

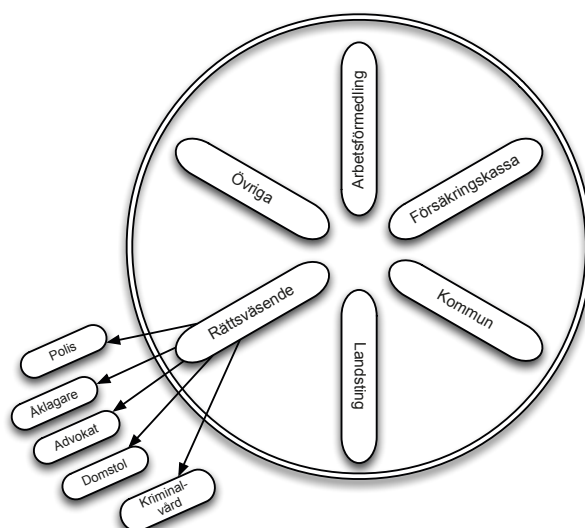
Produktionsvärdet – som en real kostnad när det uteblir, eller reala intäkt när det tillkommer, räknas som månadslön plus lönekostnadspåslag. Detta innebär att vi antar att produktionsvärdet minst motsvarar kostnaden för arbetsgivaren. Vi lägger oss ofta på en låg månadslön, t.ex. 17 000 Kr i månaden, vilket innebär en årlig kostnad för produktionsbortfall i utanförskap på 285 000 Kr eller en real intäkt på 285 000 Kr per år om personen kommer in på arbetsmarknaden. Produktionsvärdet är inte kopplat till någon enskild aktör.

Den finansiella kostnaden för försörjningen beror framför allt på vilket försörjningssystem som används – t.ex. A-kassa, sjukpenning eller försörjningsstöd. De ligger på olika aktörer, har ofta olika nivå på ersättningen och har olika effekt på inbetalning av skatter och avgifter. Vi brukar t.ex. anta att försörjningsstödet ligger runt 8 000Kr i månaden och att det innebär att man inte skattar vare sig till kommun eller landsting eller till socialförsäkringssystemet. Annan försörjning är skattepliktig.

Vi inkluderar sällan de skattefinansiella kostnaderna/intäkterna för kommun/Landsting/stat/socialförsäkringssystem i huvudkalkylen. De blir helt beroende på antagandena vi gör kring månadslön kontra försörjningsbelopp, skattskyldighet i försörjningssystemet, sparbenägenhet, kommunala utjämningsregler etc. Detta passar oftast bäst att göra i form av ett illustrativt räkneexempel om det över huvud taget behövs.

9.1.4 Aktörsperspektivet

I traditionella samhällsekonomiska kalkyler brukar man nöja sig med att beskriva vilka effekter som uppstår – summerat för samhället i stort. Detta är inte alltid relevant information för den enskilda aktören – t.ex. kommun, försäkringskassa eller polis – som antagligen är mer intresserade av att få veta hur det påverkar just den egna verksamheten på kort och lång sikt. En socioekonomisk kalkyl visar därför alltid (om-)fördelningen av kostnader och intäkter kring den specifika målgruppen, insatsen, etc. På den grävsta nivån delar vi upp kostnader/intäkter på sex olika samhällssegment illustrerade i figuren nedan.

Flera har tydliga undergrupperingar som kan vara viktiga i vissa kalkyler - t.ex. rättsväsendet som består av bl.a. polis, åklagarväsende, domstolsväsende och kriminalvård. I kategorin övriga ryms bl.a. företag, allmänhet, familj, CSN, kronofogdemyndigheten etc.

I vissa typer av kalkyler sker omfördelningar mellan olika enheter inom en aktör, t.ex. mellan skola och socialtjänsten, vilket är viktig kunskap.

9.2 Kalkylmodell 1 – årskostnader för individ och grupp

Vi använder vanligtvis en individ- eller målgruppsbaserad kalkylmodell när vi beräknar socioekonomiska kostnader och intäkter kring projekt/målgrupper. Dessa görs med de perspektiv och överväganden som presenterats ovan.

Våra kalkylmodeller kring individer utgår oftast från en typindivid i en målgrupp. För denna individ går vi igenom de faser som beskrevs tidigare – identifiera, kvantifiera och värdera alla insatser samt försörjningsbehov och produktionsvärdeförluster som uppstår under kalkylperioden.

I tabellen nedan visa ett utdrag ur en sådan sammanställning för ett av offren i en kalkyl som gjordes kring gatuvald. Kolumnerna från Tema fram till Pris är resultatet av processen Identifiera/Kvantifiera/Prissätta som illustrerades med kartan/kedjan kring missbruk/försörjning/rättsväsendets insatser som visades ovan.

Denna specifika kalkyl avser specifika insatser för första och andra året efter en svår misshandel, med en schablonkalkyl för åren därefter. De tunga kostnaderna för neurologiska insatser ligger under första året. Denna typ av kalkyl, med olika kalkylperioder, har vi under åren gjort kring ett antal m.

Tema	Aktör	Enhet	Aktivitet	Real	Sort	Pris	Antal/År			Kr/År		
							År 1	År 2	År 3+	År 1	År 2	År 3+
Akut	Landsting	Akutmottagning	MottagningMedel	1	Tillfälle	10 000	0	0	0	0	0	0
Akut	Landsting	Akutmottagning	MottagningSvår	1	Tillfälle	75 000	2	0	0	150 000	0	0
Akut	Landsting	Ambulanstransport	Akuttransport	1	Tillfälle	2 500	2	0	0	5 000	0	0
Akut	Landsting	Beroendevård	Avgiftning_slutenvård	1	Dygn	5 103	0	0	0	0	0	0
Akut	Landsting	Beroendevård	Avgiftning_öppenvård	1	Dygn	996	0	0	0	0	0	0
Akut	Landsting	Beroendevård	Mania Ungdom_el dyl	1	Tillfälle	11 941	0	0	0	0	0	0
Akut	Landsting	Patienthotell	Övernattning	1	Dygn	1 300	0	0	0	0	0	0
Akut	Landsting	Specialistvård	Intensivvård	1	Dygn	12 000	0	0	0	0	0	0
Akut	Landsting	Specialistvård	Läkarbesök	1	Tillfälle	2 600	0	0	0	0	0	0
Akut	Landsting	Specialistvård	Läkarbesök	1	Tillfälle	3 800	0	0	0	0	0	0
Akut	Landsting	Specialistvård	NAVE	1	Dygn	10 000	23	0	0	230 000	0	0
Akut	Landsting	Specialistvård	Neurokirurg	1	Tillfälle	200 000	1.5	0	0	300 000	0	0
Akut	Landsting	Specialistvård	NIVA	1	Dygn	20 000	7	0	0	140 000	0	0
Akut	Landsting	Specialistvård	Utredning/Prov	1	Tillfälle	7 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Domstol	DomstolsFörhHög	1	Tillfälle	80 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Domstol	DomstolsFörhHög	1	Tillfälle	40 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Domstol	DomstolsFörhHög	1	Tillfälle	10 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Kriminalvård	A/B/C-anstalt	1	Dygn	2 800	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Kriminalvård	D/E/F-anstalt	1	Dygn	1 900	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Kriminalvård	Frivård	1	Månad	500	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Kriminalvård	Häkte	1	Dygn	2 100	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Polis	PolisutredningHög	1	Tillfälle	40 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Polis	PolisutredningLåg	1	Tillfälle	2 300	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Polis	PolisutredningMedel	1	Tillfälle	20 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Transport	Högrisk	1	Tillfälle	2 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Transport	Lågrisk	1	Tillfälle	1 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Åklagare	ÅklagarutredningHög	1	Tillfälle	2 500	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Rättsväsendet	Åklagare	ÅklagarutredningMedel	1	Tillfälle	1 250	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Övriga	Allmänhet	EgendomsskadaHög	1	Tillfälle	250 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Övriga	Allmänhet	EgendomsskadaLåg	1	Tillfälle	5 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Övriga	Allmänhet	EgendomsskadaMedel	1	Tillfälle	20 000	0	0	0	0	0	0
Brott&Straff	Övriga	Försäkringsbolag	Adm försäkringärende	1	Tillfälle	1 000	0	0	0	0	0	0
Förskola	Kommun	Förskola	Pedagogisk bedömning	1	Tillfälle	2 990	0	0	0	0	0	0
Förskola	Kommun	Förskola	Psykolog handledning	1	Tillfälle	3 738	0	0	0	0	0	0
Förskola	Kommun	Förskola	Psykolog utredning	1	Tillfälle	14 580	0	0	0	0	0	0
Försörjning	Arbetsförmedling	AF_Fin	ArbetslöshetersättningHög	0	Månad	15 000	0	0	0	0	0	0
Försörjning	Arbetsförmedling	AF_Fin	ArbetslöshetersättningLåg	0	Månad	7 000	0	0	0	0	0	0
Försörjning	Arbetsförmedling	AF_Real	Admin OH övr	1	Månad	1 000	0	0	0	0	0	0
Försörjning	Arbetsförmedling	AF_Real	Utredning	1	Tillfälle	10 000	0	0	0	0	0	0
Försörjning	Försäkringskassa	FK_Fin	Aktivitetsersättning	0	Månad	8 000	0	0	0	0	0	0
Försörjning	Försäkringskassa	FK_Fin	Aktivitetssöd	0	Dag	223	0	0	0	0	0	0
Försörjning	Försäkringskassa	FK_Fin	Bostadsbidrag	0	Månad	3 400	0	0	0	0	0	0
Försörjning	Försäkringskassa	FK_Fin	Sjukersättning	0	Månad	10 880	0	12	12	0	130 560	130 560
Försörjning	Försäkringskassa	FK_Fin	SjuklönHög	0	Dag	800	0	0	0	0	0	0

Man kan uttrycka varje individs kostnad som i följande formel.

$$\text{Årskostnad individ d} = \sum_{a=0}^A \sum_{e=0}^{E^a} \sum_{i=0}^{I^{a,e}} p_i^{a,e} q_i^{a,e}$$

a =Aktör – Arbetsförmedling, Försäkringskassa, Kommun, Landsting, Rättsväsende, Övriga samt Produktionsvärdet som inte tillfaller någon enskild aktör.

e =Enhet inom aktör. Finns egentligen enbart för Kommun (Socialtjänst, Skola etc.), Landsting (Akutsjukvård, Psykiatri, etc.), Rättsväsendet (Domstol, Polis, Kriminalvård, etc.) och Övriga (Familj, försäkringsbolag, Näringsliv etc.)

i = Insats eller aktivitet som utförs av en enhet hos en aktör

p_i = pris/kostnad för insats – eller månadslön och LKP för produktionsvärde

q_i = kvantitet/antal av insatsen i

Denna typ av individkalkyl har vi gjort för olika målgrupper. De genomsnittliga årskostnaderna i utanförskap, kan användas för att t.ex. beräkna de potentiella intäkterna för olika aktörer av att utanförskapet hävs.

I de flesta kalkyler av detta slag görs kalkylen dessutom för en grupp av individer från olika delgrupperingar, dvs. vi sätter ihop en grupp missbrukare som kostnadsbestämts efter t.ex. kön och drog.

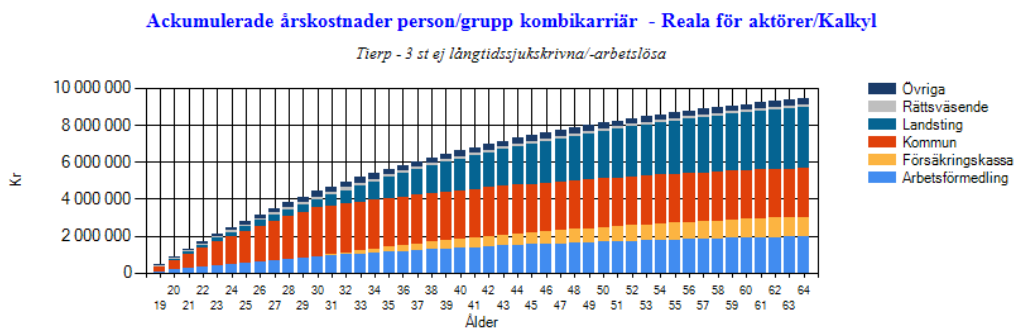
Detta innebär att formeln för årskostnad per aktör för en viss typindivid i utanförskap i kalkylsammanhang oftast används i följande form:

$$\text{Ackumulerade kostnader för en grupp} = \sum_{t=0}^T \sum_{d=0}^D \sum_{a=0}^A \sum_{e=0}^E \sum_{i=0}^{I^{a,e}} \frac{p_i^{a,e} q_i^{a,e}}{(1+r)^t}$$

t =år

r =diskonteringsränta

Denna typ av kalkyl använder vi t.ex. vid för att beräkna framtida ackumulerade och diskonterade årskostnader för utanförskap för en viss grupp. I diagrammet nedan är det t.ex. en grupp på 3 personer i Tierp som kommer från två olika målgrupper, långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna.

9.3 Kalkylmodell 2 – hybridmodellen

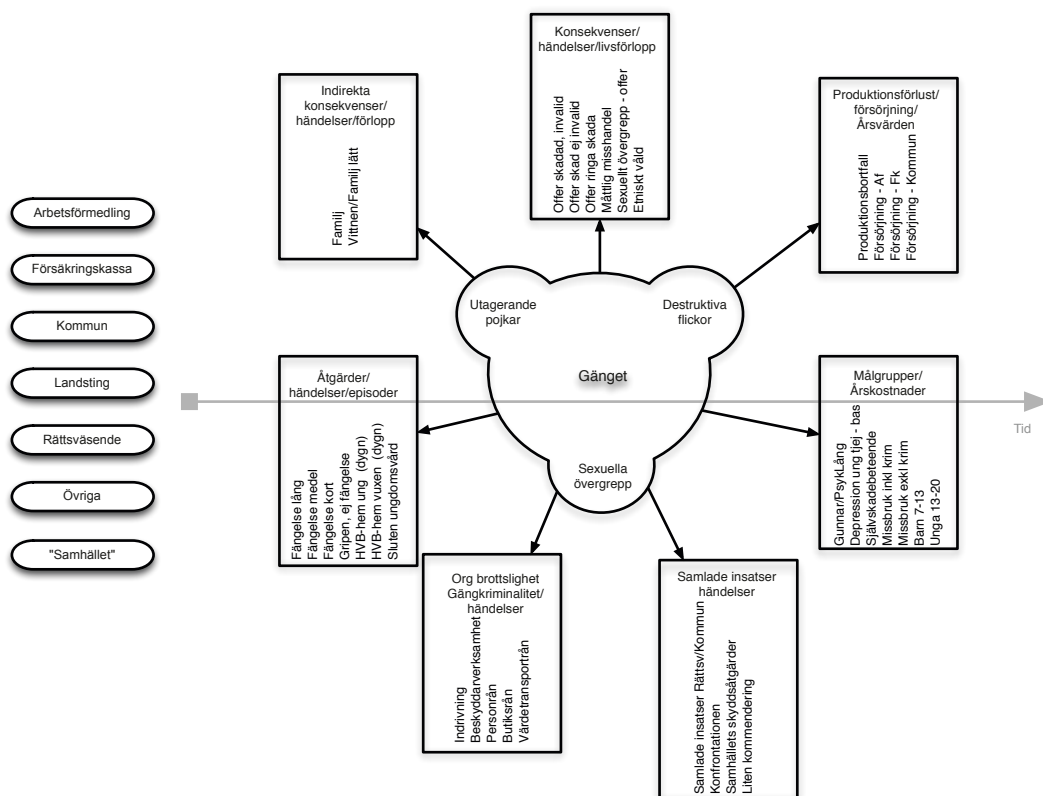
Den årskostnadsbaserade kalkylen har sina fördelar, t.ex. då vi gör en egen undersökning kring en viss målgrupp eller ett visst projekt. Då är de genomsnittliga årskostnaderna centrala för kostnadskalkylen på kort och lite längre sikt.

Under senare år har vi emellertid räknat på lite olika konstellationer av individer och grupper som råkar ut för diverse händelser som inte nödvändigtvis beskrivs bäst i form av en genomsnittlig årskostnad.

Vi har t.ex. räknat på olika former av våld och brottslighet, såväl individuell som i grupp. Ofta över flera år och med såväl förövare som offer och indirekt påverkade, inblandade i en viss händelse.

För denna typ av kalkyl behövs en form av hybridmodell, som kan hantera såväl enstaka händelser, konsekvenser på längre sikt av enstaka händelser, genomsnittliga årskostnader för tidigare beräknade målgrupper, specifika försörjningskostnader och produktionsvärden, större samhällsinsatser som riktar sig mot specifika grupper.

Det är denna typ av modell som använts i detta projekt.

Hybridmodellen i detta projekt är uppbyggd för att kunna kostnadsberäkna knippen av enskilda händelser över tid, projekt vid enstaka tillfällen som delvis berör de aktuella personerna, försörjning som skiftar över tiden såväl i antal som uppbär som vem som betalar, personer som tillkommer och försvinner ur kalkylen vid olika tillfällen etc. Allt fördelat på de sex aktörerna – Arbetsförmedling, Försäkringskassa, Kommun, Landsting, Rättsväsende och övriga. Produktionsvärdet hamnar inte på någon enskild aktör utan tillskrivs här "Samhället".

I fokus har vi hela tiden en händelse eller en grupp människor, ofta både och. I bilden ovan illustrerar vi det med de principiella komponenterna kring 4 av de kalkyler som finns i denna rapport. De utagerande pojkarna, de destruktiva flickorna, de sexuella övergreppen samt hela gängbildningens kostnadsmässiga historia hanteras inom samma kalkylmodell.

De olika kostnadskomponenterna spelar olika stor roll i de olika kalkylerna, beroende på händelser, målgrupp, ålder, etc.

Kostnader/intäkter förknippade med sysselsättning, produktionsvärde och försörjning räknas i en separat modul där man anger månadslön etc.

Årskostnader för olika målgrupper i utanförskap hanteras i en modul, som framför allt baseras på våra egna tidigare studier och resultat från olika kalkylprojekt som genomförts när vi har haft utbildning kring socioekonomiska kalkyler.

Konsekvenser av händelser, t.ex. misshandel baseras på tidigare kalkyler kring gatuvåld. Här återfinns i vissa fall de diskonterade och ackumulerade kostnaderna av ett livslångt, mer eller mindre invalidiserande, handikapp.

Kopplat till detta finns även en enkel modell för kostnader för de indirekta effekterna på familj, vänner, vittnen etc. kring misshandel och dess efterspel.

Vi har olika typer av åtgärder som beräknas som episoder eller enskilda insatser. Här finns såväl dygnskostnader som kostnader för längre fängelsestraff.

Kostnader förknippade med gängkriminalitet och organiserad brottslighet baseras på enskilda kalkyler kring ett antal typiska verksamheter, t.ex. olika typer av rån.

Slutligen har vi samhällets insatser i form av allmänprevention, övervakning, extra förstärkning kring olika evenemang, spaning på vissa grupper etc. Kostnaderna för dessa skall fördelas ut över olika stora målgrupper och endast en del kommer att belasta de personer/grupper som är aktuella i den föreliggande kalkylen.

Alla dessa kostnadsposter summeras för hela kalkylperioden, efter att ha diskonterats till nuvärde.

9.4 Exempel ur kalkylmodellen

Låt oss titta lite närmare på vilka typer av kostnader som ingår från komponenterna ovan.

9.4.1 Produktionsvärden och försörjning

Vi börjar med de kanske enklaste - Produktionsvärde och Försörjning. De kommer in i kalkylen på följande sätt:

A-Kassa 12.000/Mån * 12		Sjukersättning 14.000/Mån * 12	
Produktionsvärde 17.000/Mån * 12 + LKP (40%)		Försörjningsstöd 8.000/Mån * 12	
	Produktionsbortfall	Försörjning - Af	Försörjning - Fk
Ålder	Produktionsbortfall	Försörjning - Af	Försörjning - Fk
12	0	0	0
13	0	0	0
14	0	0	0
15	0	0	0
16	0	0	0
17	0	0	0
18	0	0	0
19	0	0	0
20	0	0	0
21	8	0	8
22	12	0	12
23	16	0	16
24	18	0	18
25	10	0	10
26	10	0	10
27	10	0	10
28	10	0	10
29	10	0	10
30	10	0	10
31	10	0	10
32	10	0	10
33	10	0	10

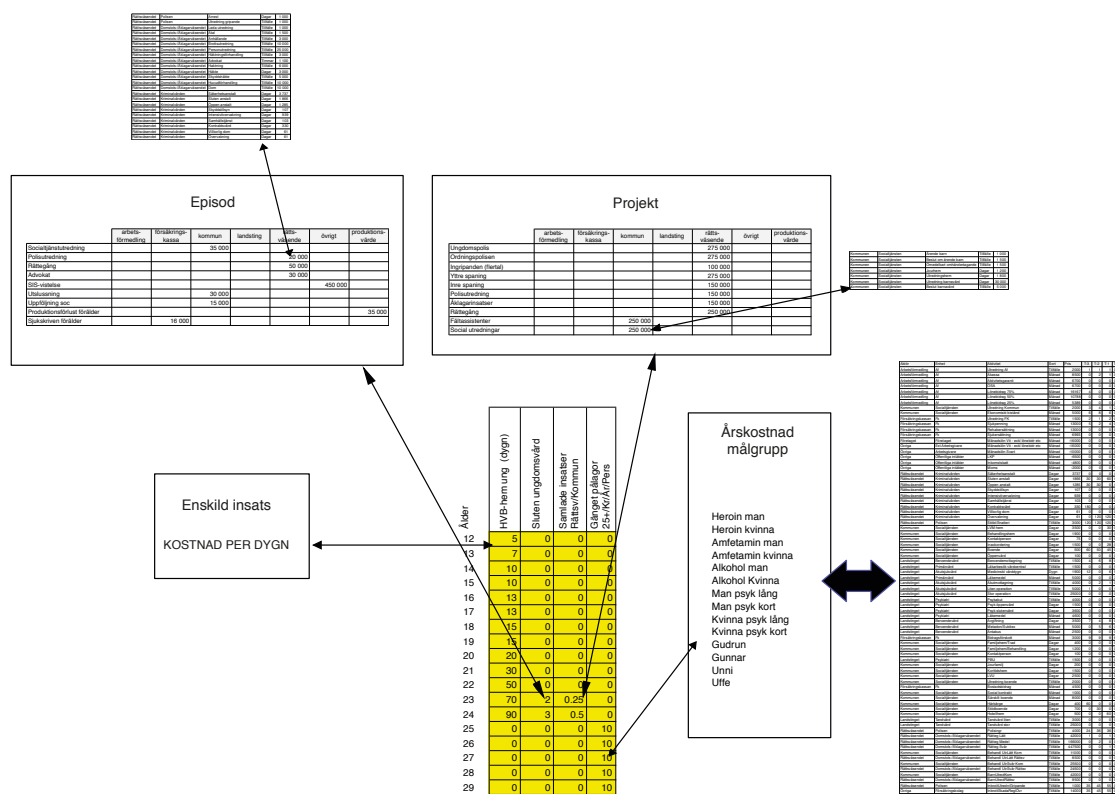
För varje kalkylår anges hur många heltidsår som individerna/gruppen inte lönearbetar respektive uppbär försörjning.

Försörjningen är uppdelad på Försäkringskassa, Arbetsförmedling och Kommun och de respektive nivåerna i försörjning per månad kan variera. En nivå per aktör används rakt igenom kalkylperioden. I exemplet ovan ligger all försörjning på kommunens försörjningsstöd, och det betalas till 8 helårspersoner vid 22 års ålder, dvs. det 11 kalkylåret. Det 12:e året är det 12 helårspersoner som uppbär försörjningsstöd, etc.

Produktionsförlusterna räknas fram som antalet helårspersoner som inte arbetar till en viss lön det året, multiplicerat med lönekostnadspåslag. Månadslönen läggs för det meste lågt, här 17.000 kronor per månad. I detta exempel följer produktionsvärdeförlusten försörjningsbehovet, dvs. 8 heltidsarbetsår innebär 8 heltidsförsörjningsår från försörjningsstödet för det 11:e kalkylåret. Denna 1:1-relation behöver emellertid inte gälla.

9.4.2 Andra typer av årskostnadsbaserade kalkyler

I övriga delar av kalkylmodellen ingår denna typ av styckpris mer sällan. Nedan har vi sammanställt några kolumner som beskriver olika typer av kostnadsställen som har olika bakgrund.

Den vänstra kolumnen, placering på HVB-hem för ungdomar, beräknas med utgångspunkt i ett genomsnittligt styckpris per dygn för HVB-hem för ungdomar. För det första kalkylåret, dvs. vid 12 års ålder på pojkarna, görs 5 dygns placering. Detta ökar upp till 90 dygn det 13:e kalkylåret.

Nästa kolumn, slutet ungdomsvård, representera en typisk insatsepisod. Bakom denna finns en specifik kalkyl över episodens styckkostnad för de olika aktörerna, samt

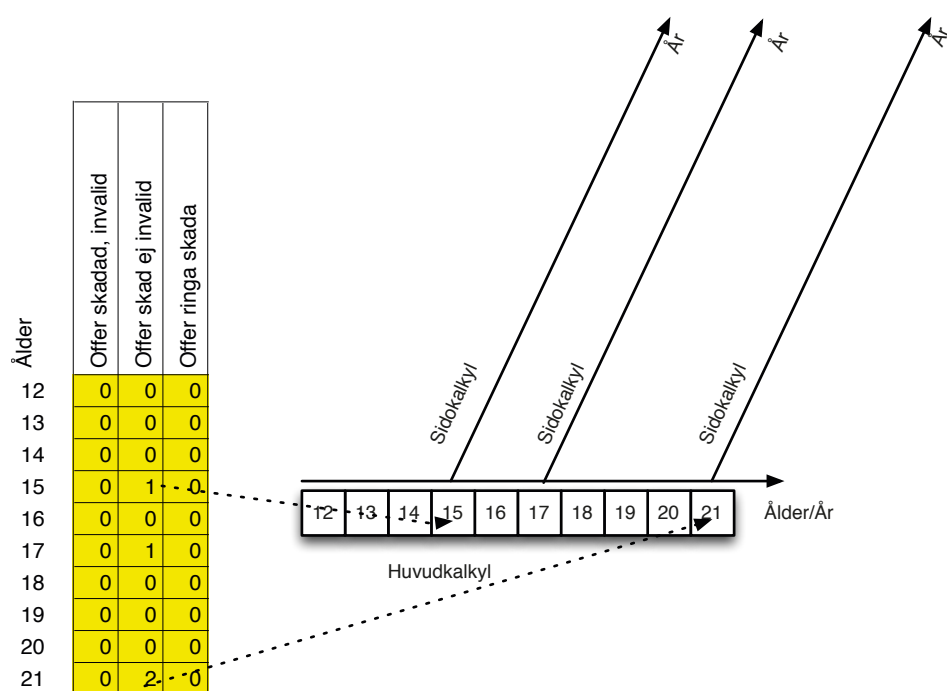
eventuella produktionsvärdeförluster för just denna typ av episod. I detta fall att en förälder går ner till deltid eller sjukskrivs på grund av barnets aktiviteter. Vissa av kostnadsposterna i episodkalkylen bygger i sin tur på tidigare kalkyler, i detta fall kostnader kring utredningar, rättegångar etc. i denna typ av ärenden. I detta exempel görs 2 placeringar i slutet ungdomsvård det 12:e kalkylåret, dvs. vid 23 års ålder, och 3 stycken året efter.

Den tredje kolumnen, samlade insatser från kommun och rättsväsendet. I detta fall ses kostnadsposten som ett projekt som drivs under en tid och som påverkar mer generellt. Även här bygger årskostnaden för ett typiskt projektår på en separat kalkyl kring bemanning och fördelning mellan kommun/rättsväsende. Även i denna kalkyl hämtas vissa kostnadsposter från tidigare kalkyler. I detta fall framför allt kostnader för sociala utredningar, fältassistenter etc.

Den fjärde, och sista, kolumnen avser pålagor på kalkylmålgruppen i vuxen ålder. Denna används för att vidga kalkylperioden från 12-24 år ända upp till pensionsåldern. Här görs inga specifika antaganden om insatser/projekt/episoder etc., utan vi använder årskostnader för målgrupper i utanförskap som vi beräknat i flera tidigare projekt. Varje sådan kalkyl, t.ex. manlig heroinist, bygger på en detaljerad kalkyl med upp till 250 kostnadsposter som räknas samman till en genomsnittlig årskostnad per aktör. Vi väger samman ett antal sådana målgruppsårskostnader till en genomsnittskostnad per år som sedan tillskrivs 10 helårspersoner i kalkylen.

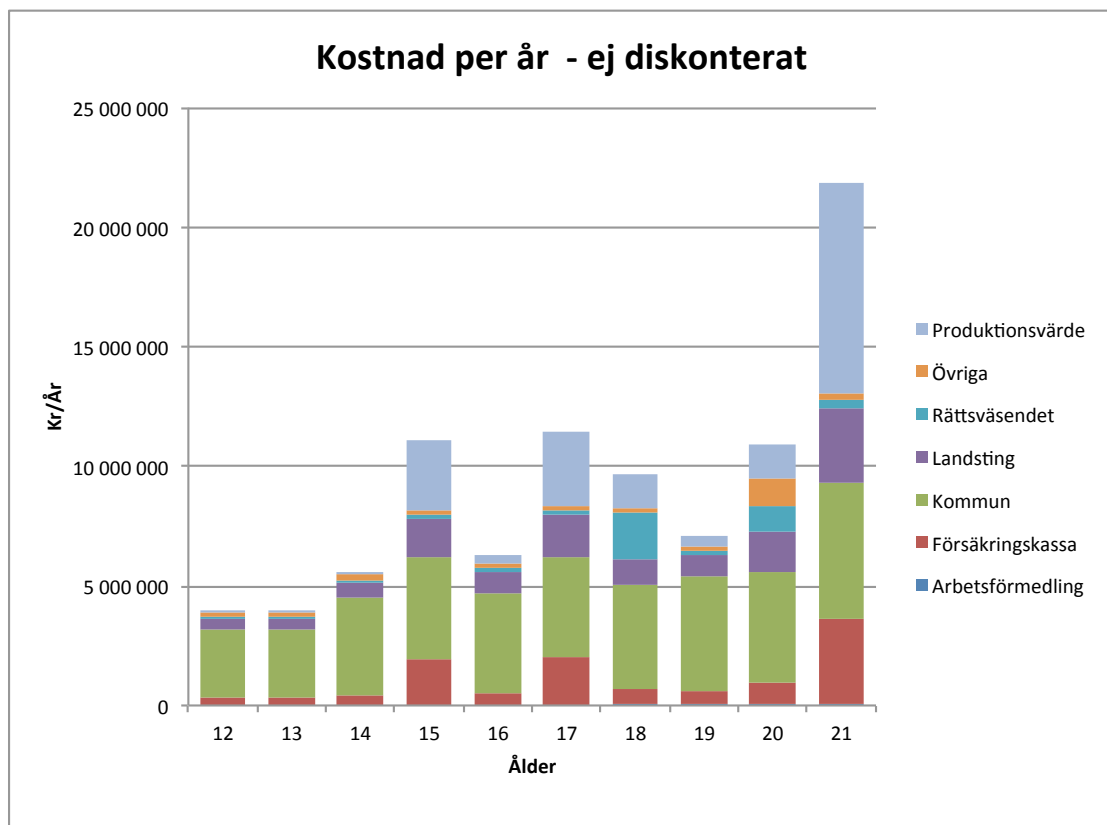
9.4.3 Kostnader för ackumulerade livsförlopp

Kostnaderna för misshandelns offer – framför våldsoffrens skador – hämtas i princip från de tidigare kalkylerna kring gatuvåld. Dessa kostnadskategorier skiljer sig från de övriga genom att en viss händelse under ett kalkylår ger upphov till en kostnadsström under en lång rad år framöver. Detta illustreras i figuren nedan.

När övriga kostnadsställen i huvudkalkylen anger en sammanräknad kostnad för ett visst år så är kostnaden för varje misshandelsfall oftast beräknade som nuvärdet av den summerade kostnadsström som kommer att falla ut under de relevanta åren för den sidokalkylen. Denna summerade kostnads läggs in det år misshandeln inträffar i huvudkalkylen vid ålder 15, 17 och 21 år – dvs. för de 4:e, 6:e och 10:e året i huvudkalkylen.

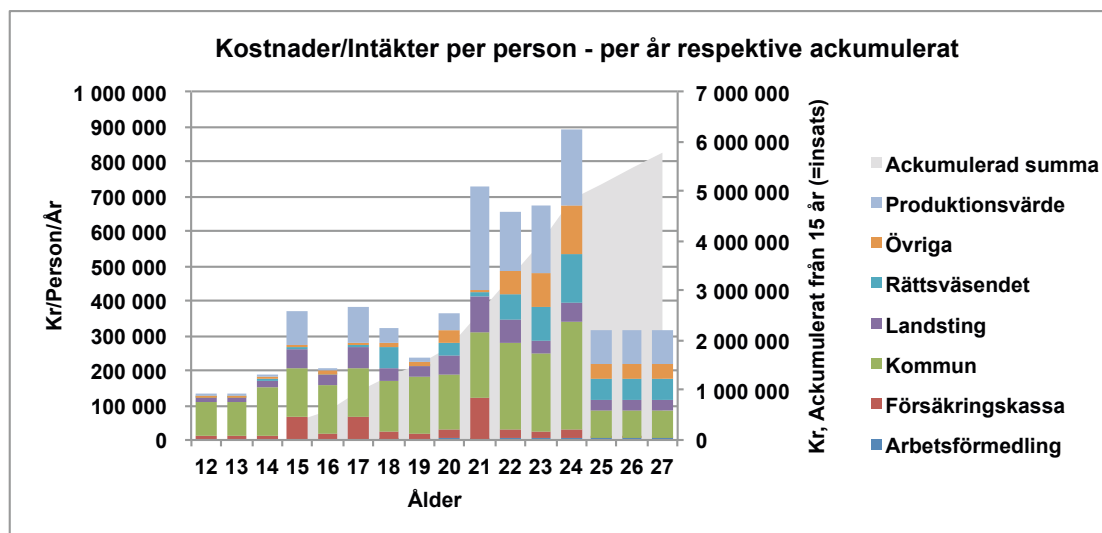
Detta leder till ordentliga kostnadshopp dessa år, även om de faktiska kostnaderna infaller under kommande år, vilket illustreras i nedanstående figur som visar de årliga icke diskonterade och icke ackumulerade kostnaderna för de 10 första kalkylåren. Dessa sticker ut kostnadsmässigt, vilket delvis är en illusion eftersom kostnaderna de facto faller ut vid senare tillfällen.

De har emellertid sin orsak i de misshandlar som äger rum dessa tre år. När skadan väl är skedd så kommer dessa årliga kostnader att uppstå, oavsett vad någon av förövarna gör de kommande åren.

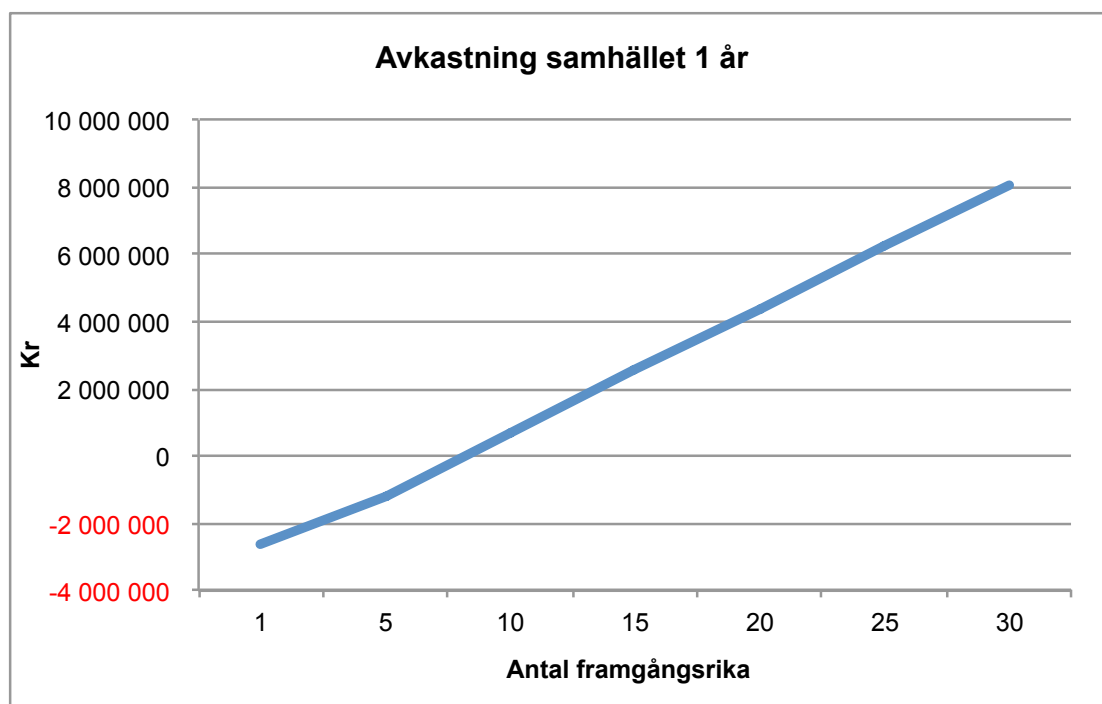
9.5 Insats och investeringskalkyl

Investeringskalkylen för en social insatsgrupp beräknas på att insatsen riktas till 30 personer i gänget. Vi räknar fram en genomsnittlig årskostnad i utanförskap för de 30. Detta utgör basen för intäktssidan i kalkylen. I figuren nedan har vi räknat om årskostnaderna från diagrammet ovan till att nu avse per person i gruppen. Staplarna visar som tidigare den årliga kostnaden, eller intäkten om man kan bryta utanförskapet, per person från 12 års ålder och uppåt.

Den grå ytan, och den högra axeln, visar de ackumulerade kostnaderna (i utanförskap) eller intäkterna (om utanförskapet bryts) per person från 15 års ålder när vi tänker oss att en insats sätts in.

Givet olika antaganden när insatsen sätts in och hur många ur gruppen på 30 man lyckas nå på detta sätt, kan man ställa insatskostnaden på 3 MKr mot dess förväntade intäkter. Detta gäller såväl för de enskilda aktörer som står för insatsen, som för samhället i stort. Detta illustreras i diagrammet nedan.

I diagrammet illustreras avkastningen under första året med insats, givet olika antaganden om hur många i gänget man kan få att undvika utanförskapet. Om man får drygt 8 personer i gänget att undvika utanförskapet så har investeringen gått ihop ur samhällets perspektiv.

10. BILAGA 2 TEORETISKT UNDERLAG TILL KALKYLMODELL

10.1 Inledning

I denna bilaga presenterar vi den övergripande teoretiska bakgrunden till analyserna i rapporten. Denna studie handlar om att få ett sorts mått på den sociala sårbarhetens socioekonomiska effekter. Tanken är att se vilka effekter som uppstår till följd av olika oönskade sociala händelser. Dessa effekter är, som vi ser i figuren nedan, både av individuell och kollektiv art.

Bakgrunden är att man i Dalarna har identifierat ett antal **oönskade sociala betingelser** som i olika grad skapar en sorts jordmån för, och dessutom förstärker effekterna av, sådana negativa händelser. Dessa betingelser har man fångat i ett stort antal **sociala indikatorer** som utgör en sorts kvantitativ skattning av sådant förlopp.

10.2 Ett systemteoretiskt synsätt och sociotopen som metafor

Då man ska beskriva sårbarheten i ett samhälle och denna sårbarhets socioekonomiska effekter kan det vara en fördel att man har någon form av teoretiskt referensram för detta. Vår utgångspunkt är det systemteoretiska synsättet. Lite förenklat uttryckt; allt hänger samman i dynamiska och komplexa förlopp där interaktionen mellan olika delsystem ofta är starkare än influensen från de olika delarna. En följd av systemtänkandet är att man ser de flesta orsakssamband och kausaliteter som cirkulära i stället för linjära. Begrepp som självförstärkande förlopp, positiva och negativa feed-back loopar och onda cirklar är centrala för tolkning av verkligheten. Med denna utgångspunkt blir tröskelvärden och kritiska massor

meningsfulla begrepp. I förändringstermer talar man ofta om förändring av första graden (more of the same) men i än större utsträckning om förändring av andra graden (kvantumsprång eller byte av systemnivå).⁵

Mer specifikt ser vi en poäng i att tolka varje komplext samhällsförlopp, i det här fallet sårbarhet, som samspelet mellan tre olika delsystem; det sociala systemet (t.ex. människors interaktion), det ekonomiska systemet (t.ex. inkomst, försörjnings-, produktions- och konsumtionsmönster) och det fysiska systemet (t.ex. byggnader, infrastruktur och ekosystem). Dessa tre delsystem befinner sig i ständig interaktion med och i beroendeförhållande till ett fjärde delsystem – det institutionella

En grundidé med den socioekonomiska analysen/kalkylen är den översätter effekter och relationer mellan de olika delsystemen till ekonomiska och beslutsrelevanta mått; vem påverkas ekonomiskt, när och hur mycket påverkas man av förändringar i de sociala mönstren eller i ett fastighetsbestånd?

I en mera symbolisk och övergripande mening anlägger vi ett perspektiv som i vissa stycken kan göra anspråk på helhetssyn på det vis som Koestler anger⁶, ett ekologiskt perspektiv på det sätt Arne Naess utgår från⁷ och ett systemteoretiskt tänkande som liknar det som Gregory Bateson har⁸. Då vi sökt ett samlat begrepp för detta startade vi med det ekologiska begreppet biotop och sökte dess sociala motsvarighet. Vi fann då att begreppet sociotop fångade just det som vi ville förmedla – ett sammanhängande socialt ”ekosystem” där samspelet och interaktionen mellan delarna och över tid stundtals (eller till och med ofta) var viktigare att förstå än de kortsiktiga effekterna inom respektive delsystem. På så vis kan man tala om, orter eller städer som **sociotoper i dynamisk balans eller obalans**.

10.3 Det sociala kapitalets roll och sociala indikatorer

Det som gör Dalarna så intressant ur vårt perspektiv är att man försökt beskriva sociotopen Dalarna (och dess olika orter/kommuner) på flera olika vis. Man har på ett systemövergripande vis identifierat och skildrat ett antal önskade sociala betingelser. Men vad som är än mer intressant är att man dessutom har kvantifierat dessa betingelser i form av ett antal indikatorer (just nu cirka 40 stycken) i olika delsystem som approximativa mått på dessa önskade sociala förhållanden.

Sedan har man – i genuin systemteoretisk anda – för vissa kombinationer av dessa betingelser och indikatorer byggt samman dem till ett möjligt och internt konsistent dynamiskt förlopp kring en eller flera händelser och presenterat i scenarioform – för tillfället har man mejslat fram tre sådana scenarier. Var och en av dessa scenarier utgör i vår terminologi en beskrivning av ett möjligt framtida förlopp och/eller tillstånd för den aktuella sociotopen.

⁵ Se Watzlawick, Förändring – att ställa och lösa problem, N&K, 1983

⁶ Koestler, Janus, Korpen, 1976

⁷ Naess, Ekologi, samhället och livsstil, LT, 1981

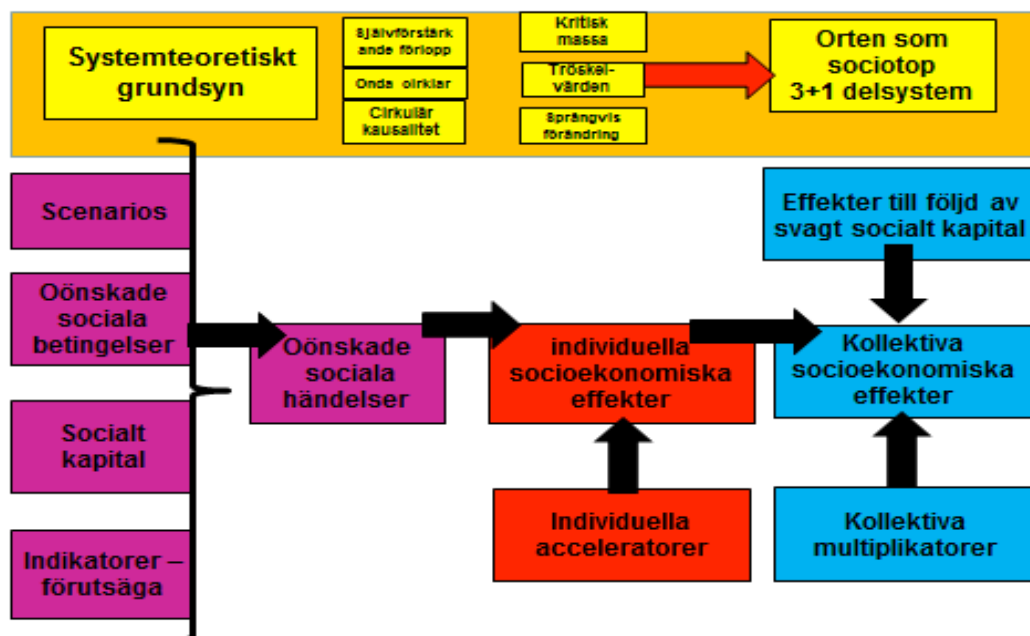
⁸ Bateson, Steps towards an ecology of mind

Detta ansluter till teorin kring socialt kapital som pekar på att olika former av enskilda händelser kan ge helt olika effekter beroende på hur det ser ut i det område eller den sociotop man befinner sig i. Det sociala kapitalet är ett sorts mått på relationer, förtroende och tillit i ett område.

10.4 De socioekonomiska effekterna av oönskade sociala händelser

Det vi i kalkyldelen av denna rapport intresserar oss för är hur dessa händelser kan beskrivas som olika socioekonomiska effekter. I ett första steg intresserar vi oss för vad som på kort sikt händer på individnivå. De kostnader vi där redovisar består av tre olika delar; produktionsförluster, kostnader för olika insatser samt kostnader för försörjning. Men det vi vet, bl.a. från tidigare studier, är att dessa kostnader inte är konstanta över tid. Det finns en sorts **individuell acceleratoreffekt** kring detta som består av tre delar; en triggereffekt, en acceleratoreffekt och en kedjebrevseffekt.

Men dessa effekter ser helt annorlunda ut om man studerar dem på kollektiv nivå, allt beroende på **det sociala kapitalets utseende**. Ibland reduceras dessa effekter kollektivt om det sociala kapitalet är starkt, ibland förstärks effekterna om det sociala kapitalet är svagt och de oönskade sociala omständigheterna är många. Inte heller dessa kollektiva effekter förefaller vara stabila, utan tenderar att öka över tid. Man kan tala om en sorts **socioekonomisk multiplikatoreffekt på kollektiv nivå** bestående av tre delar; en social smittoeffekt, en social arvseffekt och en stigmatiseringseffekt. Komponenterna i resonemanget återfinns i figuren nedan. Vi kommer i följande avsnitt utveckla dessa tankar mer i detalj.

det systemteoretiska perspektivet, de socioekonomiska mekanismerna och effekterna

10.5 Orten som ett dynamiskt öppet system

Vår utgångspunkt är alltså att en ort, ett knippe orter eller en stadsdel kan beskrivas som **komplexa dynamiska system**. Vissa av dem i balans eller satta i positiv och dynamisk utveckling, andra i stark obalans på väg in i negativa självförstärkande förlopp – den döende glesbygdsorten eller det segregerade miljonprogramområdet kan utgöra exempel på detta. Vi tycker oss på dessa senare platser kunna iaktta fenomen som gör att de skulle kunna beskrivas som en **dysfunktionell ekonomisk sociotop**. Dysfunktionaliteten går att studera i var och en av de olika delar eller delsystem, men framförallt återfinns den i samspelet mellan de olika delarna i form av negativa feedback loopar och det man skulle kunna kalla negativa synergieffekter.

Att beskriva **orten som ett dynamiskt system** leder till ett antal intressanta tankar. För det första att allt hänger samman i en komplex väv. Vi talar inte om ett enbart ekonomiskt eller socialt problem, utan om de båda olika delarna men framförallt om samspelet mellan dem. I dynamiska system tenderar **interaktionen mellan delarna** ofta vara en starkare påverkansfaktor än delarna i sig.

Men vi talar också om ett system med betydande tendenser till positiva eller negativa **förstärkande självsvängningar**, som om vi inte gör något kan komma in i ett accelererande förlopp.

Inom systemteorin brukar man tala om fjärilseffekten. Med detta brukar man mena att i ett komplext dynamiskt system kan en enda liten förändring skapa en betydligt större och ofta helt oförutsedd förändring på en helt annan plats och vid en helt annan tidpunkt, en förändring som aldrig kan bestämmas i förväg annat än som en sorts sannolikhet. Man brukar exemplifiera detta med att då en fjäril fladdrar med vingarna i Kina utlöser detta förändringar i det komplexa dynamiska system som kallas atmosfären som på sikt kan utlösa en tropisk storm i Florida.

Himlakropparnas rörelser i solsystemet, vargstammens storlek, utvecklingen av en aktiekurs eller en modern industrirobot, alla är de exempel på dynamiska system. Ett dynamiskt system har minne. Det betyder att systemets beteende beror av dess historia, det vill säga hur det påverkats vid alla tidigare tidpunkter. I stort sett allt omkring oss kan beskrivas som dynamiska system. T.ex. trafiken i en storstad och luftföroreningarna den orsakar. Den enskilda bilen med alla dess delsystem, såsom motorn, eller stadens ekonomiska eller sociala struktur är också exempel på dynamiska system.

En ort eller ett samhälle kan stundtals beskrivas som ett **komplext dynamiskt system** som kommit i obalans. I det scenario som beskrivs i rapporten huvuddel tycker vi oss se en – i alla fall just nu – **dysfunktionell ekonomisk sociotop**.

10.5.1 Ortens ekonomiska sociotop

*”En **sociotop** är en avgränsad plats som har en viss sammansättning av bruksvärden och betydelser. En sociotop kan beskrivas som en plats (grekiska: topos) för kollektiv samvaro samt dess användning och mening i en specifik kultur eller grupp av människor (latin: socio). Jämför med begreppet biotop”*⁹

Det sociala kapitalet (vi återkommer till definitionen längre fram) på en ort är för vår del en viktig utgångspunkt för att förstå och tolka de skeende som äger rum på kollektiv nivå inte minst de socioekonomiska effekterna som kan ha helt olika utseende beroende på det sociala kapitalets styrka. Ett mer ekologiskt baserat angreppssätt är att se orten som en sorts mänsklig och kulturell motsvarighet till en biotop.

*”Biotop är en naturtyp, det vill säga ett landskapsavsnitt med relativt enhetlig karaktär och struktur, exempelvis en flodmynning, en alvarmark, en ekhage etcetera. En och samma biotop kan innefatta många olika habitat för växter och djur.”*¹⁰

Biotopbegreppet är alltså i grunden en biologisk term för en typ av omgivning, med naturliga gränser, där vissa växt- eller djursamhällen hör hemma. Biotopens speciella egenskaper gör att vissa organismer trivs bättre än andra och biotopen påverkar därför vilka djur och växter som lever i området.

Det inom stadsplaneringen använda begreppet sociotop, är en sorts transformation av biotopbegreppet till kulturella och mänskliga sammanhang. Det utgör en meningsfull metafor för att fånga komplexa och sammansatta skeenden på en ort. Tidigare studier vi genomfört tycks peka på att det finns fyra faktorer (eller delsystem) i det som vi vill kalla ortens sociotop, som på olika sätt samspelar med varandra och tillsammans påverkar och påverkas av den lokala kulturen eller det sociala kapitalet:

- Det första är *de sociala betingelserna* såsom klasstruktur, etnisk sammansättning, utbildningsnivå, politisk aktivitet och delaktighet, föreningsliv, etc.
- Vidare har vi *de ekonomiska betingelserna* såsom förvärvsfrekvens, arbetslöshet, disponibel inkomst, beroende av offentligt försörjningsstöd m.m.
- Vid sidan av detta tillkommer *de fysiska betingelserna* såsom boendemiljö, bostäders utseende, standard, kvalitet och underhåll liksom yttre miljö och liknande
- Slutligen har vi *den institutionella miljö* man lever i; allt från omfattning, struktur och funktion hos de offentliga systemen till styr- och uppföljningssystem

⁹ Wikipedia

¹⁰ www.naturvardsverket.se

Vår hypotes är att dessa faktorer samspelar och påverkar varandra och utgör grunden för den lokala kulturen. Man skulle också kunna säga att de skapar (omskapar, förändrar och/eller utvecklar) det sociala kapitalet samtidigt som de utgör en effekt av detta kapital. Kausaliteten går åt båda hållen.

Låt oss exemplifiera; i en fysiskt nedgången miljö med slitna bostäder, låg förvärvsfrekvens, utbredd fattigdom och där det råder ett motsatsförhållande mellan de offentliga aktörerna och de boende samt där delaktigheten i föreningsliv och det politiska livet är låg är sannolikt det sociala kapitalet litet och den lokala kulturen utarmad.

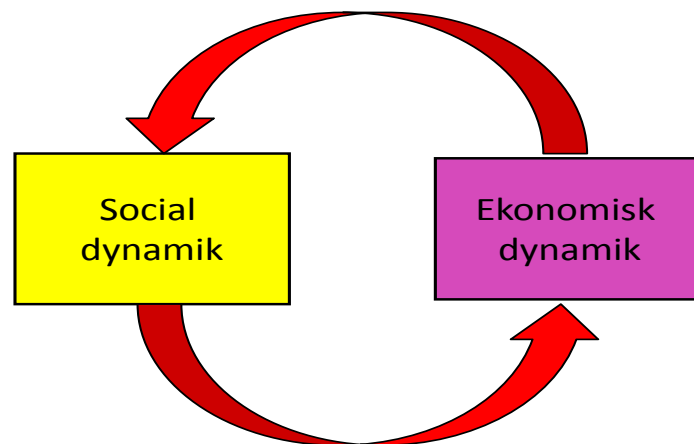
Men sociotopen som begrepp är liksom biotopen ett i högsta grad dynamiskt begrepp. I den bästa av världar råder i en given sociotop en dynamisk jämvikt, dvs. ständig förändring, evolution och anpassning, men en förändring i balans.

Vår bild är att innehållet i, och samspelet mellan, dessa fyra delssystem är just det man försöker fånga i de sociala indikatorer och scenarier man tagit fram i Dalarna. I den socioekonomiska kalkylen i rapportens huvuddel har det varit vår avsikt att fånga några av de socioekonomiska effekterna av oönskade balansrubbingar i dessa system, såväl statiskt och på kort sikt samt dynamiskt och på lång sikt.

10.5.2 Ett avgörande cirkulärt samband

Man kan alltså för att renodla bilden ovan påstå att det finns ett nära samband mellan sociala och ekonomiska frågor då man vill studera konsekvenser av oönskade sociala händelser. På individnivå så leder kortsiktigheten i styr- och uppföljningssystem i kombination med organisationen av den offentliga verksamheten till att kortsiktigt till synes ekonomiskt kloka beslut leder till sociala effekter som i sin tur leder till långsiktigt ekonomiskt resursslöseri.

På samhällsnivå kan till synes kloka kortsiktiga ekonomiska beslut fattade utifrån en enskild aktörs perspektiv leda till en allvarlig urgröpning av det sociala kapitalet, vilket i sin tur kan rycka undan den långsiktiga grunden för en sund ekonomisk utveckling. Ett exempel på detta är hur man under 90-talskrisen i många kommuner gjorde betydande nedskärningar inom det icke lagstadgade preventiva arbetet inom skola och skolhälsovård, vilket ett decennium senare återspeglades i ökad marginalisering av unga som till följd av skolmisslyckanden inte lyckades ta sig in på arbetsmarknaden och tidigt blev långtidsarbetslösa.¹¹

Denna typ av onda självförstärkande cirklar kan i sin tur förstärkas eller dämpas av de grundläggande fysiska förutsättningarna (t.ex. nedgångna husbestånd) eller hur de institutionella och organisatoriska arrangemangen ser ut.

Sättet på vilket vi organiserar, styr och följer upp verksamheten i vår offentliga sektor kan alltså förstärka kortsiktighet och sektorstänkande och därmed riskera att gröpa ur det sociala kapitalet, t.ex. genom att skyffla över kostnaderna till senare tidpunkter eller andra aktörer – det vi nedan kallar marginaliseringens kedjebrevseffekt. Men sättet på vilket man konkret bedriver verksamheten kan också på ett mera subtilt sätt slå undan benen på det sociala kapitalet genom att inte skapa förutsättningar för egenmakt (empowerment) och KASAM (känsla av sammanhang).

10.5.3 Onda cirklar och cirkulär kausalitet

Dynamiken bakom detta är vad som ofta brukar kallas självförstärkande onda cirklar – ett resultat av så kallade cirkulära kausaliteter. Med detta menar vi att ett negativt utvecklingsförlopp blir självförstärkande och accelererande. Man skapar självuppfyllande profetior där negativa förväntningar ständigt bekräftas och därmed ger näring åt nya negativa förväntningar.

Men det kan också handla om – som i bilden nedan – att svaga ekonomiska förutsättningar kan skapa psykologiska och sociala effekter som i sin tur gör att man tappar sitt sammanhang. Detta kan göra att självkänslan försvagas vilket leder till att

¹¹ Dessa effekter presenteras utförligt i Fridolin, Blåsta, Ordfront, 2009

man blir ännu sämre rustad att ta tag i sin ekonomiska situation. Och så snurrar cirkeln på.

Den strukturella marginaliseringens onda cirkel - involutionens dilemma

Detta mönster kan exempelvis ha sin grund i tidigare erfarenheter av misslyckanden, en djupt rotad uppgivenhet eller en känsla av determinism som gör att man tror att inget går att förändra. Modlöshet av detta slag förekommer stundtals i vissa glesbygdsmiljöer och även i utsatta segregerade stadsdelar.

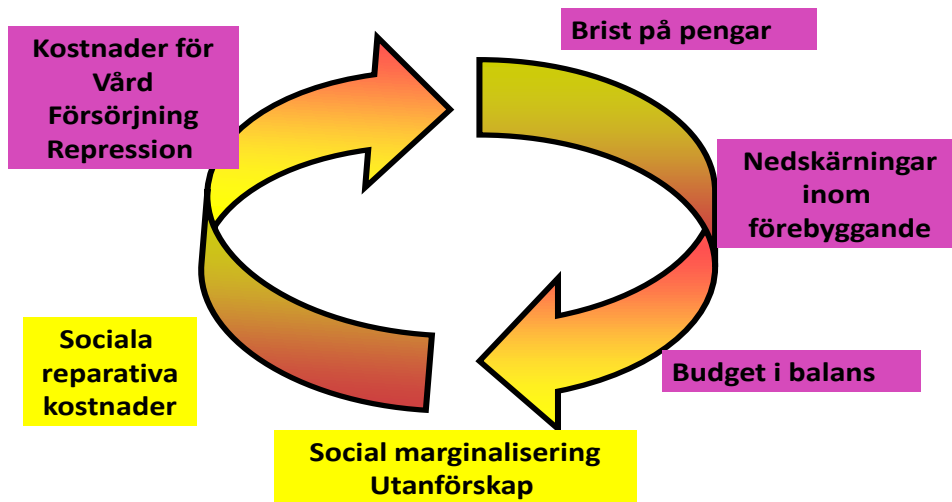
10.5.4 Gränsöverskridande onda cirklar

Då man studerar utanförskapet hos enskilda människor hittar man ofta ett antal orsaker som förefaller leda till ökad sannolikhet för utanförskap och exkludering. För att ta ett tydligt exempel; skolmisslyckanden leder ofta till långvarig arbetslöshet.

På orts- och samhällsnivå är orsakssambanden mer komplexa och orsaker och verkan är ofta invävd i varandra i ett komplext samspel mellan fysiska, sociala, ekonomiska och organisatoriska aspekter. Kortsiktiga effekter inom ett område kan leda till långsiktiga effekter inom andra områden. Kombinationen av stuprörstänkande/agerande och kortsiktighet kan överraskande ofta leda till icke avsedda långsiktiga effekter.

I figuren nedan illustrerar vi ett sådant exempel. Om man har brist på pengar och underskott i den offentliga sektorn, leder det kanske till nedskärningar i det preventiva arbetet. På så sätt får man kortsiktigt – inom (delar av) det ekonomiska fältet – en budget i balans. Detta kan dock på lite sikt leda till ökad marginalisering och utanförskap t.ex. genom att barn i utsatta familjer inte får det stöd de skulle behöva. Detta i sin tur utlöser sociala beteenden och kostnader som på sikt genererar betydande kostnader för vård, försörjning och olika repressiva insatser från samhällets sida. Ett kortsiktigt klokt ekonomiskt beslut i ett stuprör kan leda till betydande långsiktiga kostnader i flera andra stuprör.

Kostnadsdrivande onda cirklar

Dessa onda cirklar har vissa grundläggande egenskaper:

- Effekter på kort och lång sikt kan vara helt väsensskilda. En kortsiktig vinst kan i själva verket vara början på en långsiktig förlust. Man spar på förebyggande arbete för att få budgeten i balans och drar på sikt på sig betydande kostnader för t.ex. missbruksvården.
- Vinsterna i början av det cirkulära förloppet kan vara av engångsnatur och ganska måttliga – samtidigt som kostnaderna (eller förlusterna) på lång sikt kan vara både permanenta och betydande.
- Intäkter och kostnader kan ske inom helt olika fält. Nedskärningar i skolan leder till att kostnader uppstår inom socialtjänst och rättsväsende. Intäkterna kan kortsiktigt vara av ekonomisk natur medan kostnaderna långsiktigt kan vara av både social och ekonomisk natur.
- Förloppet är ofta självförstärkande, och stundtals dessutom accelererande. Då det väl initierats krävs det stora ansträngningar för att bryta det.
- Förloppet registreras endast undantagsvis i det styr- och uppföljningssystem man förfogar över inom den offentliga sfären varför beslutsunderlag kring effekter i regel blir tämligen missvisande både till art, omfattning och riktning.

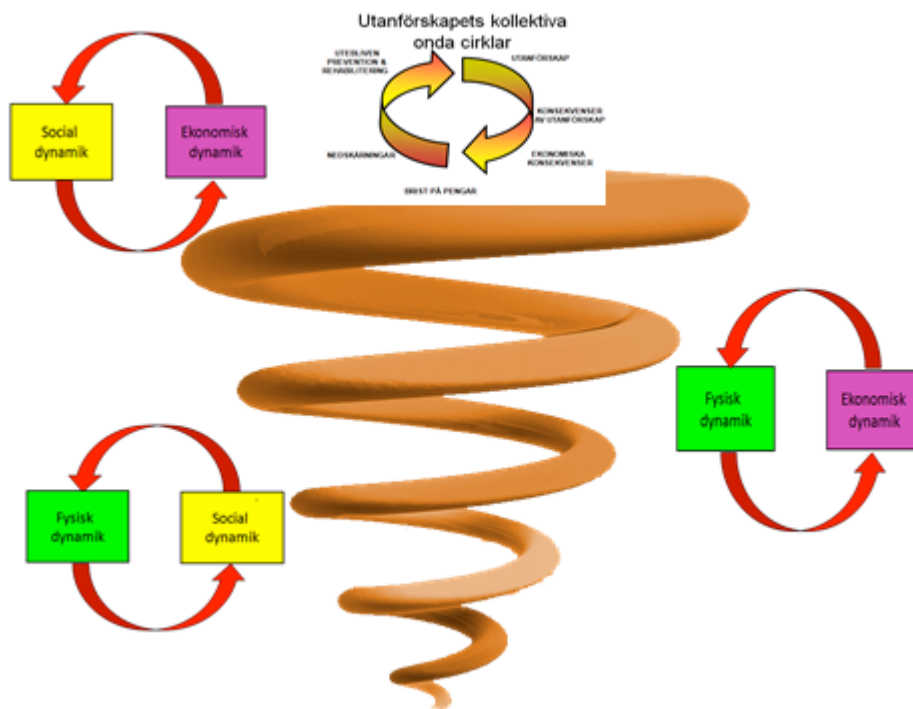
Sammantaget leder detta till ett sorts osynliggörande av utanförskapets ekonomiska effekter, att ingen har ansvaret för helheten och att man skyfflar problem mellan varandra till ständigt stigande kostnader. En aspekt av den socioekonomiska analysen är att söka kvantitativa mått på dessa effekter.

10.5.5 Ser vi i dessa dysfunktionella sociotoper början på en nedåtgående spiral?

Kritisk massa är i sin ursprungliga, *fysikaliska*, betydelse den *massa* vid vilken sönderfallet i en *radioaktiv* substans avger så många fria *neutroner* att en *kedjereaktion* uppstår och en *kärnexplosion* äger rum. I överförd betydelse

syftar kritisk massa på ett antal eller en kvantitet av någonting som är nödvändig för att en viss process ska kunna vara möjlig.

På kort och medellång sikt kan man beskriva utanförskapets mekanismer och drivkrafter utifrån begreppet onda självförstärkande cirklar. Vi kan ganska tydligt se hur de kostnadsdrivande mekanismerna i form av en **individuell acceleratoreffekt och en kollektiv multiplikatoreffekt** ser ut (begrepp som vi återkommer till längre fram). Men kanske utgör bilden nedan en ännu bättre metafor för att skildra detta förlopp. De olika självförstärkande cirklarna utgör tillsammans möjligtvis en sorts nedåtgående spiral där negativa effekter inom ett delsystem (t.ex. det sociala fältet) förstärker den nedåtgående processen inom ett annat fält (t.ex. det ekonomiska fältet).

Om så är fallet leder det till ett antal intressanta tankar och möjligen också slutsatser.

- En första slutsats är att om inget görs så blir inte tillståndet stabilt dåligt utan bör snarare beskrivas som en brant nedförsbacke där tillståndet blir allt värre – **de självförstärkande cirklarnas effekt**
- En annan slutsats är att om spiralen får sin negativa dynamik genom den förstärkande kraften i samspelet mellan olika delsystem så kan man inte bryta den nedåtgående trenden genom att agera bara inom ett av dessa delsystem, man måste tackla helheten – **det systemteoretiska perspektivet**
- En tredje slutsats är att det inte räcker med att tillfälligt bromsa ett negativt förlopp eftersom grunddrivkraften består av självförstärkande onda cirklar. Dessa måste ersättas av självförstärkande goda cirklar – det krävs vad man inom förändringsteorin kallar **kvantumsprång eller förändringar av andra graden**

Bilden väcker också ett antal intressanta frågor kring utanförskapets dynamik och dess kollektiva effekter.

- Är detta snabba eller långsamma rörelser? Och är hastigheten olika i olika delar av denna process? Tilltar den eller avtar den?
- Har man i de aktuella orterna nått någon sorts kritisk massa som gör att den negativa processen inte bara är självgående utan också accelererande
- Är processerna stabila och kontinuerliga eller stannar de upp, finns det plåtår eller accelerationsfaser? Vad bidrar till att öka hastigheten och vad bidrar till att bromsa den?
- Är det kontinuerliga processer (förändring av första graden¹²) eller finns det också kvantumsprång då processerna plötsligt byter karaktär (förändring av andra graden)?
- Är processerna irreversibla eller går de att vända?
- Finns det i den här typen av processer olika former av ”points of no return”?
- Hur ser samverkan och sampelet ut mellan olika delsystem? Hur påverkar t.ex. fastighetsrenovering olika sociala mönster? Hur påverkar förvärvsfrekvens de sociala umgängesformerna i ett område?

Dessa frågor blir ytterst intressanta då man studerar ett samhälles sociala sårbarhet och de socioekonomiska effekter som är förknippade med denna sårbarhet. Hur vi besvarar dessa frågor utgör också en indikation på hur vi bör tänka då vi söker lösningar på dessa problem.

10.6 Det sociala kapitalet

”Kakans smak är något större än summan av dess ingredienser”¹³

Denna typ av nedåtgående spiraler eller dess positiva motbilder, accelererande utvecklingsförlopp, kan ges en intressant tolkning utifrån kapitalbegreppet. Kapital utgör tillsammans med arbete grunden i allt ekonomiskt värdeskapande. Man brukar tala om tre sorters kapital:

- Ekonomiskt eller finansiellt kapital: tillgång till pengar, bankmedel, investeringar och krediter. Även ”fysiskt” kapital som hus, mark, etc.
- Humankapital och/eller kulturellt kapital: egenskaper hos individer som utbildning och färdigheter (humankapital). Även ”kulturella” faktorer som uppfostran, smak, kunskaper i konst och litteratur, modemedvetenhet, etc.
- Socialt kapital: tillgång på relationer eller nätverk.

Inom traditionell ekonomisk teori brukar man säga att ekonomisk utveckling och tillväxt kan förklaras med hjälp av tillgången till fysiskt och ekonomisk kapital å ena sidan och humankapital och kunskap å den andra. Idag anser man att även det sociala

¹² Se Watzlawick, Förändring – att ställa och lösa problem, N&K, 1983

¹³ Christakis & Fowler, Connected, N&K, 2010, sid 41

kapitalet har ett högt förklaringsvärde då det gäller ekonomisk utveckling. Begreppet socialt kapital har flera olika definitioner.¹⁴

En av begreppets upphovsmän, nationalekonomen Alfred Marshall, gav det följande definition: *"Socialt kapital är det kapital som är gemensamt för, eller delas av, en grupp människor i ett samhälle"*. Sociologen Pierre Bourdieu definierar det så här: *"Socialt kapital är summan av de resurser, aktuella eller potentiella, som finns tillgängliga för en individ eller grupp genom att ha tillgång till ett bestående nätverk av mer eller mindre institutionaliserade relationer av ömsesidigt erkännande eller igenkännande"*

Sociologen Alejandro Portes säger: *"Socialt kapital refererar till individers förmåga att ta knappa resurser i anspråk på grund av att de är medlemmar i nätverk eller större sociala strukturer"*. Statsvetaren Bo Rothstein använder följande definition: *"Socialt kapital är antalet kontakter multiplicerat med graden av förtroende i dessa kontakter."*¹⁵

I det följande kommer vi att betrakta det sociala kapitalet i en ort eller ett bostadsområde utifrån följande aspekter:

- Det är en gemensam tillgång för de boende i området
- I ekonomisk mening är det en kollektiv vara
- Det bygger på de kontakter och den interaktion de boende har med varandra
- Det har att göra med den grad av tillit som finns mellan de boende
- Detta har att göra med varaktigheten av, frekvensen av och intimiteten i dessa kontakter
- Det utgår från ett nätverksperspektiv

I detta sammanhang intresserar vi oss för det sociala kapitalet eftersom vår hypotes är att det finns en koppling mellan det sociala kapitalet i en ort och de kollektiva ekonomiska effekterna av utanförskap och exkludering. För detta finns det en hel del stöd i modern statsvetenskaplig och ekonomisk forskning;¹⁶

"Den empiriska forskningen visar att samhällen med stora tillgångar på socialt kapital har en bättre fungerande demokrati, bättre ekonomisk tillväxt och lägre brottslighet än samhällen med låg tillgång på socialt kapital. Ser man till individnivån, visar det sig att människor som har stor tillgång till socialt kapital inte bara är friskare och rikare, utan också anser sig leva ett lyckligare liv än deras mindre lyckosamma systrar och bröder. För en gångs skull förefaller det empiriska läget entydigt - det finns starka korrelationer mellan tillgången på

¹⁴ Putnam, Robert D (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

¹⁵ Rothstein, Bo (2003). *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS förlag.

¹⁶ Starrin & Rönning, Socialt kapital i ett välfärdsperspektiv, Liber, 2011

*socialt kapital och många av de saker vi som individer och kollektiv strävar efter i livet”.*¹⁷

Socialt kapital kan sägas bestå av en hel rad olika resurser som individer eller grupper får genom de relationer, såväl direkta som indirekta, som existerar i olika sociala nätverk. Socialt kapital kan också ses som kännetecknande för sociala organisationer, t.ex. förtroenden, normer och nätverk. Därmed blir medlemskapet i olika nätverk där man delar värden och normer en viktig utgångspunkt för att bilda socialt kapital. Det sociala kapitalet skapar en ömsesidighet utifrån de delade värderingarna och möjliggör på så sätt samarbete i lokalsamhället för att uppnå gemensamma mål.¹⁸

Det sociala kapitalet kan alltså sägas ha en direkt eller indirekt värdeskapande ekonomisk effekt. Därmed kan man kanske också säga att frånvaron av ett positivt socialt kapital eller kanske snarare närvaron av ett negativt socialt kapital tenderar att skapa ekonomiska kostnader.

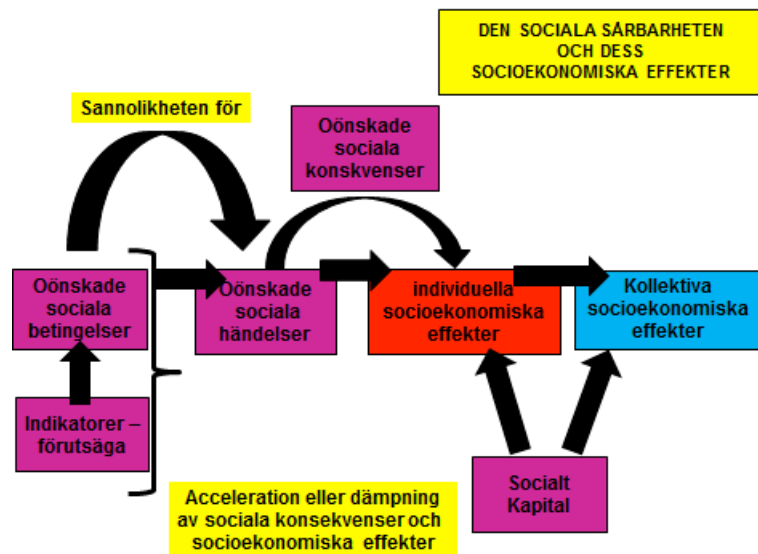
10.7 Socialt oönskade förhållanden, indikatorer och scenarier

Om man översätter detta till de tankegångar som ligger bakom den sårbarhetsanalys som gjorts i Dalarna skulle man kunna säga att **ett negativt eller svagt socialt kapital** är det man i den analysen kallar **oönskade sociala betingelser eller förhållanden**. Det är dessa förhållanden man konkretiserat och kvantifierat i ett 40-tal olika **sociala indikatorer** utifrån vilka man har skapat tre tänkbara scenarier där negativa sociala betingelser till följd av olika **oönskade sociala händelser** kan tänkas utlösa betydande effekter med omfattande **socioekonomiska konsekvenser**.

Låt oss med stöd av figuren nedan föra ett resonemang kring detta. Indikatorernas primära syfte är att genom att de kan säga något om oönskade sociala förhållanden kan de också i **sannolikheterstermer** bidra till att göra prognoser för hur stora riskerna är för att enskilda oönskade sociala händelser ska utlösa sociala konsekvenser av större eller mindre omfattning. Men eftersom dessa indikatorer utgör en sorts mått på det sociala kapitalets utseende kan man också säga att dessa indikatorer bär med sig ytterligare information. Dels vidden och omfattningen av de sociala konsekvenserna i ett område på kort sikt. Ett starkt socialt kapital har en dämpande effekt på dessa konsekvenser ett svagt socialt kapital den motsatta effekten. Men långsiktigt kan ett svagt socialt kapital, på det sätt vi diskuterar längre fram, bidra till en accelererande och förstärkande multiplikatoreffekt som gör att konsekvenserna kan växa över tid.

¹⁷ Bo Rothstein, Tvärsnitt, 2003:1

¹⁸ Se vidare Öhlund, Gundel & Klaus, Förortens sociala kapital – en utvärdering av Lugna Gatan i Malmö och Göteborg, Stockholms Universitet, 2009

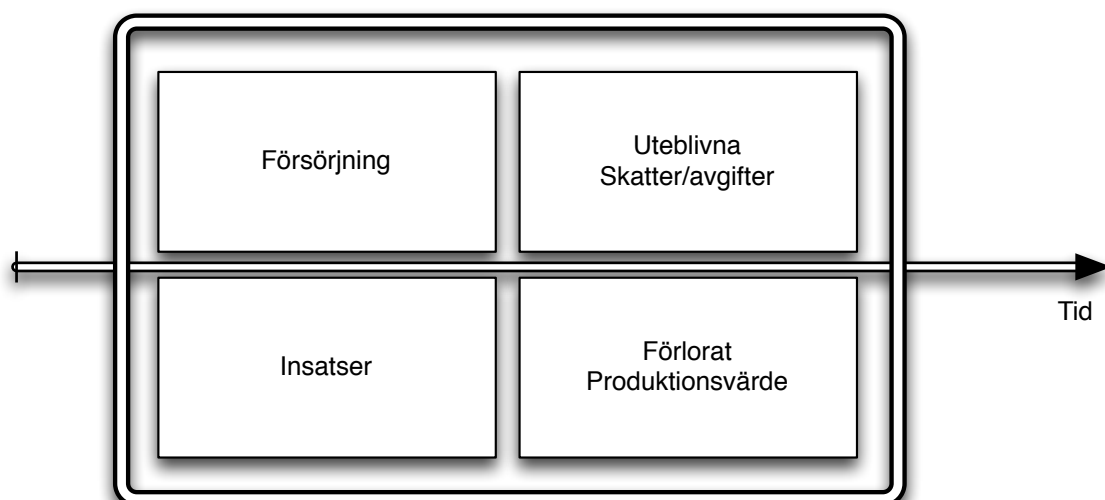

Det vi alltså intresserar oss för i den socioekonomiska analysen är att med utgångspunkt i de sociala indikatorer och de scenarier man byggt i Dalarna se vilka socioekonomiska effekter detta genererar på kort och lång sikt.

10.8 De socioekonomiska effekterna av social oro på individnivå

10.8.1 Prislappen består av fyra delar

Låt oss nu stegvis gå igenom kostnadsposterna kring utanförskap utifrån den tankemodell vi använder oss av. Vi går i detta avsnitt från de enkla statiska kostnadsposterna kring en individ som hamnat i utanförskap, till att i nästa avsnitt belysa de mer komplexa dynamiska effekter detta kan ge upphov till på kollektiv nivå och på lång sikt. De primära kostnaderna kring en individ som hamnar i utanförskap består av följande delar:

- Det förlorade produktionsvärdet. Detta uppstår till följd av att människor som skulle kunna arbeta (helt eller delvis) inte tas i anspråk och att deras bidrag till folkhushållet (det som ibland kallas deras BNP-bidrag) därmed uteblir. Denna kostnad brukar beräknas som den lönekostnad en arbetsgivare är beredd att betala för att anställa den person det gäller.

I våra kalkyler använder vi – utifrån en försiktighetsprincip – regelmässigt en mycket låg lönekostnad – för unga ofta en månadslön kring 17 000 kronor – som utgångspunkt för kalkylen. Till detta kommer arbetsgivarens så kallade lönekostnadspåslag som tillsammans med lönen utgör den totala lönekostnaden.

- Kostnader för olika insatser i form av prevention, vård eller rehabilitering som riktas mot den person det gäller. Det kan vara allt från läs- och skrivstöd för dyslektiker i skolan till avgiftning och missbruksvård för unga missbrukare.

I våra kalkylmodeller beaktar vi normalt mellan 150 och 250 variabler som vi identifierat, kvantifierat och prissatt och som fångar ett brett panorama av olika insatser som kan bli aktuella kring den grupp som marginaliserats.

- Den tredje gruppen av kostnader uppstår för att marginaliserade människor ofta inte kan försörja sig själva eller sitt hushåll. Det kan handla om allt från sjukpenning, via aktivitetsersättning eller ekonomiskt bistånd till A-kassa och sjukersättning.

Dessa kostnader brukar kallas finansiella kostnader eller transfereringar och anses normalt sett inte höra hemma i en samhällsekonomisk kalkyl. Vi väljer ofta att även redovisa dessa kostnader för marginalisering, men att särskilja dem från de s.k. reala kostnaderna – dvs. produktionsbortfallet och kostnaderna för olika insatser.

- Den fjärde gruppen är de uteblivna skatter och avgifter som uppstår som en följd av ett utanförskap. Även dessa utgör en finansiell kostnad eller transferering. Till skillnad från försörjningskostnaderna redovisar vi endast sällan dessa typer av finansiella effekter trots att de i olika offentliga aktörers beslutsfattande spelar en stor roll, inte minst då det gäller omfördelning av kostnadsansvar mellan stat, kommun och landsting kring olika frågor.

I våra kalkyler räknas dessa kostnadsposter samman till en årlig kostnad för de år som personen i fråga befinner sig utanför. Detta kan i vissa fall handla om ett eller några år medan det i andra handlar om flera decennier i utanförskap. Med längre period i utanförskap tillstöter nya problem – som påverkar de årliga kostnaderna.

10.8.2 Accelerationseffekten – utanförskapets kostnader växer över tid

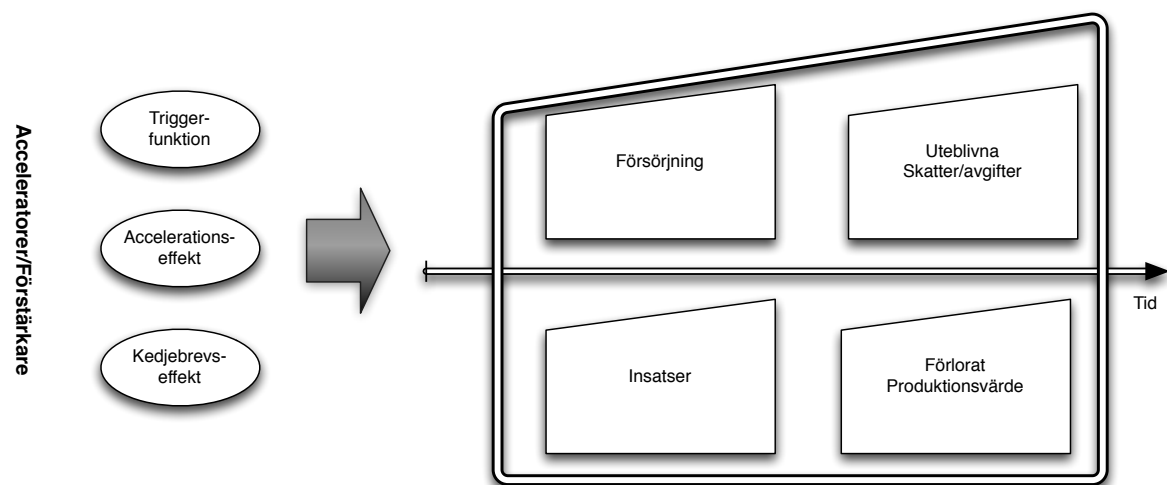
För en stor del av personerna i utanförskap tenderar situationen tämligen snabbt att bli kronisk, detta gäller i all synnerhet om inträdet i utanförskap sker i ung ålder. Marginaliseringen cementeras – något vi sett i en lång rad preventions- och rehabiliteringsprojekt. Detta leder ofta till följande effekter:

Den första är att många personer utvecklar följdproblem. Detta sker antingen som en direkt följd av marginaliseringen eller för att marginaliseringen har fungerat som en

utlösare av latent problem. Det kan handla om mildare former av psykisk ohälsa, att man utvecklar olika varianter av asocialt eller normbrytande beteende, tröstätande med övervikt som följd, sömnrubbingar, sviktande självkänsla eller missbruk i en eller annan form. På sikt finns det en betydande risk för ökade behov av insatser. Vi brukar kalla detta **marginaliseringens triggerfunktion**.

Den andra effekten är att detta tenderar att accelerera. Ju längre man är marginaliserad, desto svagare blir självkänslan och förmågan att ta hand om sig själv. Man skulle nästan kunna prata om en sorts inlärd hjälplöshet.¹⁹ Vi har i flera studier sett att ju längre man är till föremål för olika offentliga insatser, desto större tycks behovet av dessa insatser bli.²⁰ Vi brukar kalla detta för **marginaliseringsaccelerationen**.

Den tredje effekten är vad vi brukar kallar **marginaliseringens kedjebrevsekonomi**. Uteblivet föräldrastöd eller segregerat bostadsbyggande kan skapa sociala effekter som därefter finansieras av andra aktörer i våra välfärdssystem. Dåligt utbyggd elevhälsa kan senare leda till kostnader för ekonomiskt bistånd. Segregerade bostadsområden kan leda till högre ohälsotal och därmed stora kostnader för försäkringskassan, eller till vandalism och kriminalitet och stora kostnader för rättsväsendet. Man skulle kunna säga att stundtals leder uteblivna, ofta små och enkla, tidiga insatser som är tämligen effektiva och billiga, till stora, dyra och i värsta fall permanenta kostnader längre fram i livet.

På individuell nivå finns det alltså ett antal kostnadsdrivande mekanismer som gör att marginaliseringens kostnader tenderar att växa över tid. Tillsammans fungerar de som utanförskapets förstärkare eller acceleratorer.

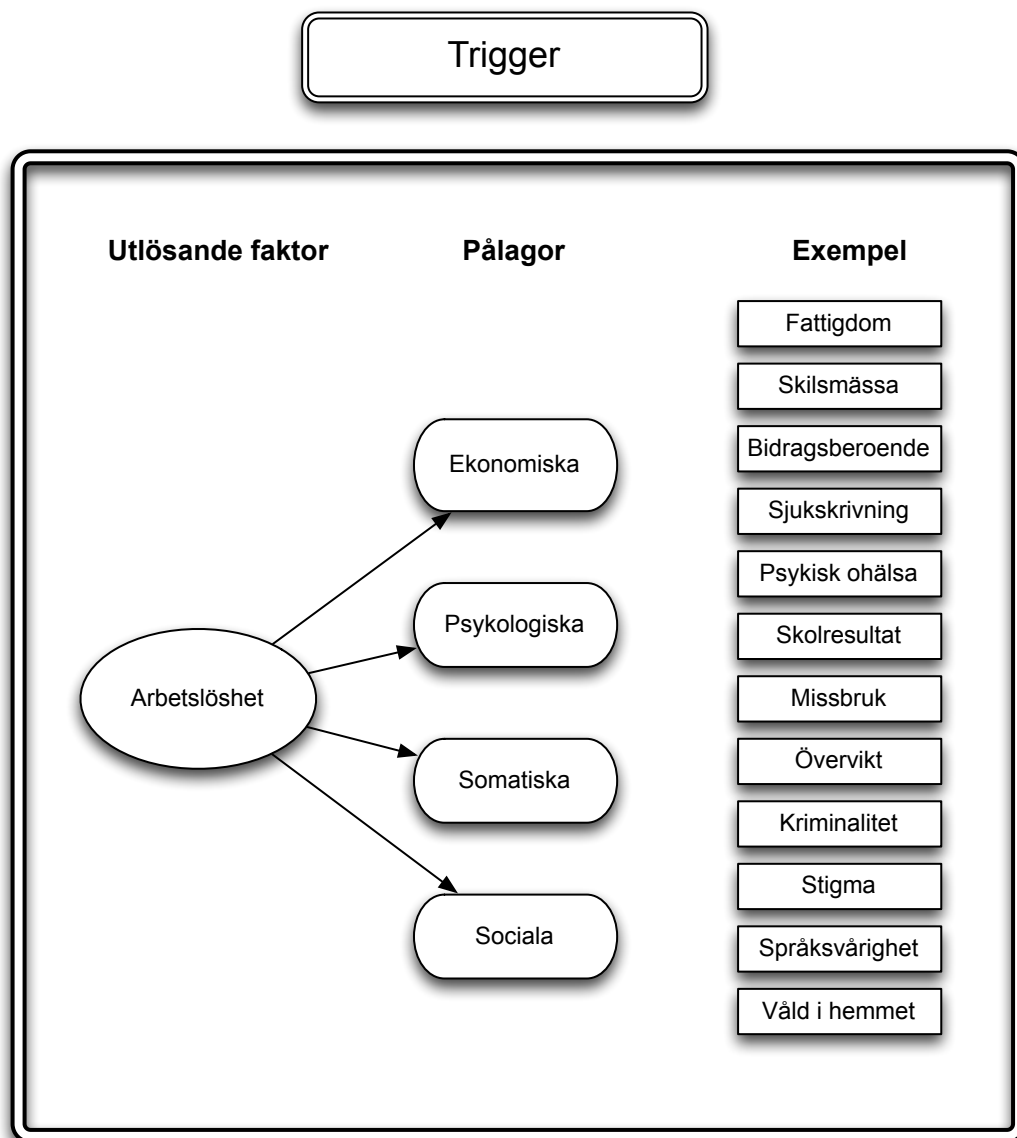
10.8.3 Triggereffekten

Triggereffekten kan ha många olika uttrycksformer – sålunda kan en negativ händelse som t.ex. arbetslöshet utlösa allt från skilsmässa till missbruk och psykiska

¹⁹ Riviere, Meningen var ju att hjälpa människorna, inte att ta ifrån dem ansvaret, Akademeja, 1993

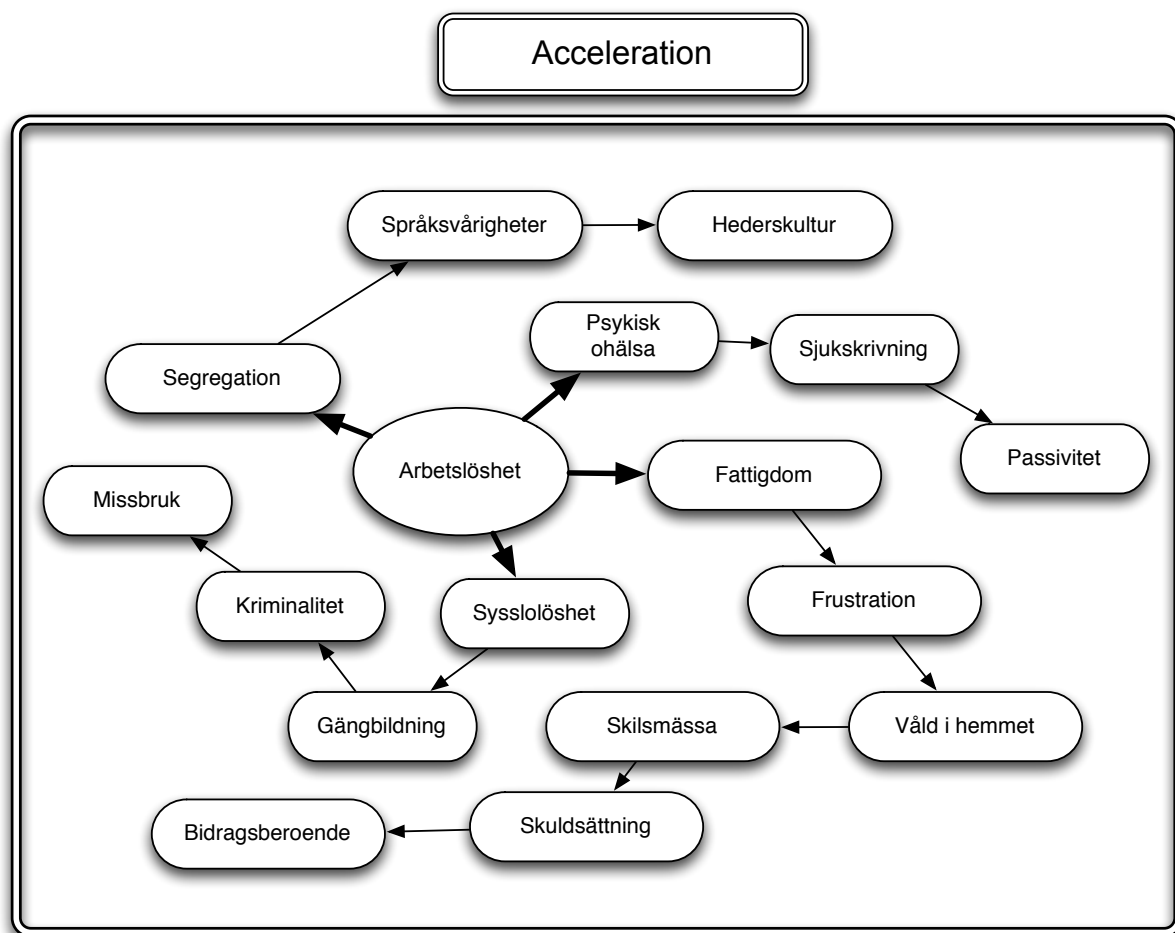
²⁰ En förteckning över dessa studier finns sist i hudsrapporten

sjukdomar. Den negativa händelsen – här arbetslöshet – gräver ur självkänslan och kan leda till exempelvis ilska, vanmakt, tröstätande och tröstkonsumtion. Arbetslösheten kan också förstärka segregationseffekter och bidra till en allt svagare språkanknytning för nyanlända invandrare. I figuren nedan har vi med utgångspunkt i just arbetslösheten som utlösande faktor gett ett antal exempel på sådana triggereffekter.

10.8.4 Accelerationseffekten

På lite längre sikt kan triggereffekten övergå till en sorts kedjereaktion med ett stundtals accelererande förlopp präglad av förstärkande negativa synergieffekter. Lite tillspetsat kan en händelse som arbetslöshet förstärka först segregationen, därefter språksvårigheter för att slutligen bidra till att som en kulturell motreaktion förstärka hederskulturer.

Arbetslöshet kan också skapa först fattigdom, som i sin tur kan fungera som en trigger först för frustration och vanmakt, sedan våld i hemmet och därefter för en skilsmässa. Detta i sin tur kan skapa överskuldsättning och på sikt ett permanent bidragsberoende.

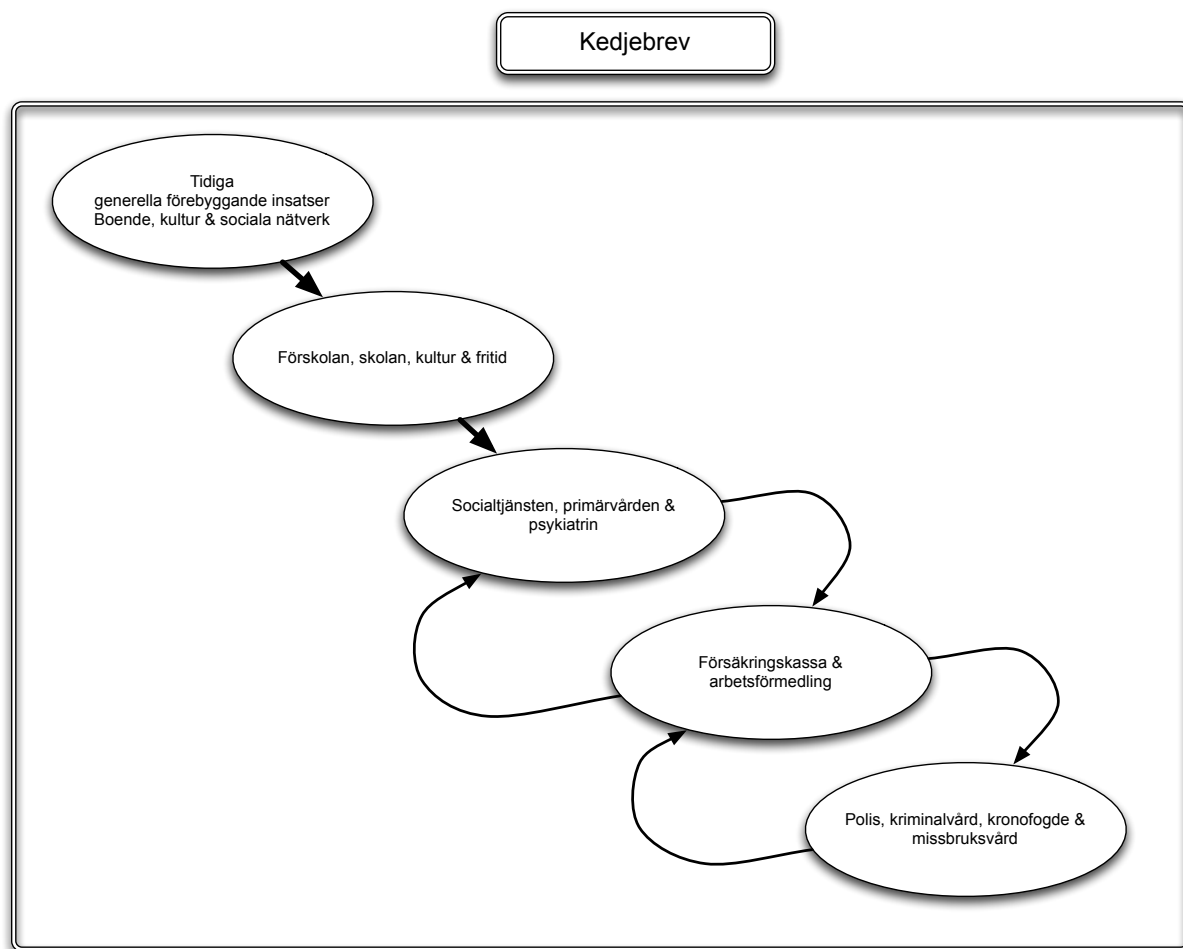
För unga kan det handla om att utestängning från arbetsmarknaden först leder till sysslolöshet, därefter gängbildning bland likasinnade. Detta i sin tur kan leda till kriminalitet och missbruk.

Av dessa exempel ser vi att effekterna av utanförskap inte bara ökar över tid. De leder också till effekter i helt nya dimensioner. Det som börjar som ett ekonomiskt försörjningsproblem kan gå vidare och förvandlas till ett socialt problem, ett medicinskt problem eller ett problem för de rättsvårdande myndigheterna. Det blir negativa effekter, de förvärras och de byter skepnad - **utanförskapets negativa synergieffekter**.

10.8.5 Kedjebrevseffekten

Detta bäddar för den tredje kostnadsdrivande mekanismen – kedjebrevseffekten. I figuren nedan illustrerar vi detta med ett resonemang som förts på flera håll i landet. Det handlar om hur uteblivna insatser, t.ex. i form av generella föräldrastödsinsatser eller öppna förskolor, bidrar till att vissa barn kräver extra insatser för att fungera i förskolan och därefter i skolan.

Men eftersom insatserna sällan räcker leder detta till att de i tidig vuxenålder blir ett ärende för socialtjänsten och därefter kanske primärvård och psykiatri. Inte sällan blir de sedan stamkunder även hos arbetsförmedling och Försäkringskassan och vissa ramlar in i missbruk och kriminalitet.

För varje steg i denna kedja ändrar problemet i viss mån karaktär – varje aktör definierar problemet utifrån sin kompetens och sitt uppdrag. Det som kanske börjar som ett inlärningsproblem byter skepnad och blir ett socialt problem som övergår till ett försörjningsproblem för att förvandlas till ett psykiatriskt vårdproblem för att därefter blir ett rättsligt problem och sedan sluta som ett missbruksproblem.

En viktig poäng kring denna bild är att varje enskild aktör gör så gott man kan, i regel har god kompetens och god vilja inom sitt ansvarsområde. Ändå blir totalbilden både ogynnsam för den enskilde och kostsam för samhället.

Kedjebrevseffekten innebär alltså:

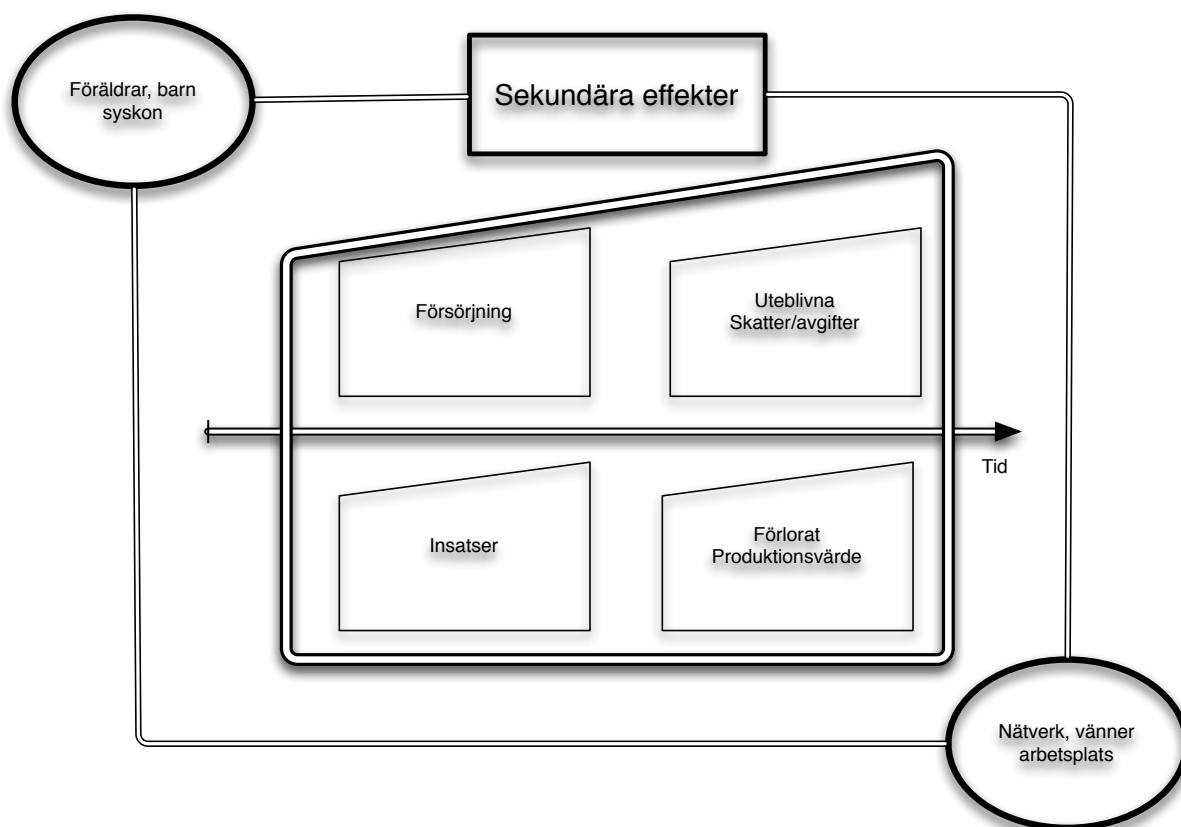
- För varje steg förändras i viss mån problemets art eller beskrivningen av det
- För varje steg tenderar kostnaderna att öka
- Ingen enskild aktör ser mönstret eller hela kedjan
- Ingen enskild aktör har långsiktighet som uppdrag

10.9 De socioekonomiska effekterna av social oro på kollektiv nivå

I denna studie, som har sin utgångspunkt i olika former av social oro på en eller flera orter, blir det extra intressant att se vilka kollektiva socioekonomiska effekter som uppstår. Det blir även intressant att se om de kollektiva effekterna är något mer än summan av alla individuella effekter. Särskilt intressant blir också att se om ett svagt eller negativt socialt kapital bidrar till en sorts kollektiv multiplikatoreffekt i detta avseende. Vi följer denna identifikation av förstärkande effekter i två steg – först vad vi kallar sekundära effekter – effekter på familj och sociala nätverk. Därefter belyser vi det vi kallar de tertiära effekterna – effekterna på samhället i stort

10.9.1 Sekundärnivån av de socioekonomiska effekterna

På kollektiv nivå spiller kostnaderna för enskilda individers utanförskap över i sekundära effekter för familjen, på arbetsplatser och i bostadsområden. Arbetslösa familjeförsörjare genererar sekundäreffekter på partner och barn. Då arbetslösheten blivit omfattande i ett bostadsområde och en stor del av de boende vistas i området på dagtid sker en förskjutning av normalitetsbegreppet.

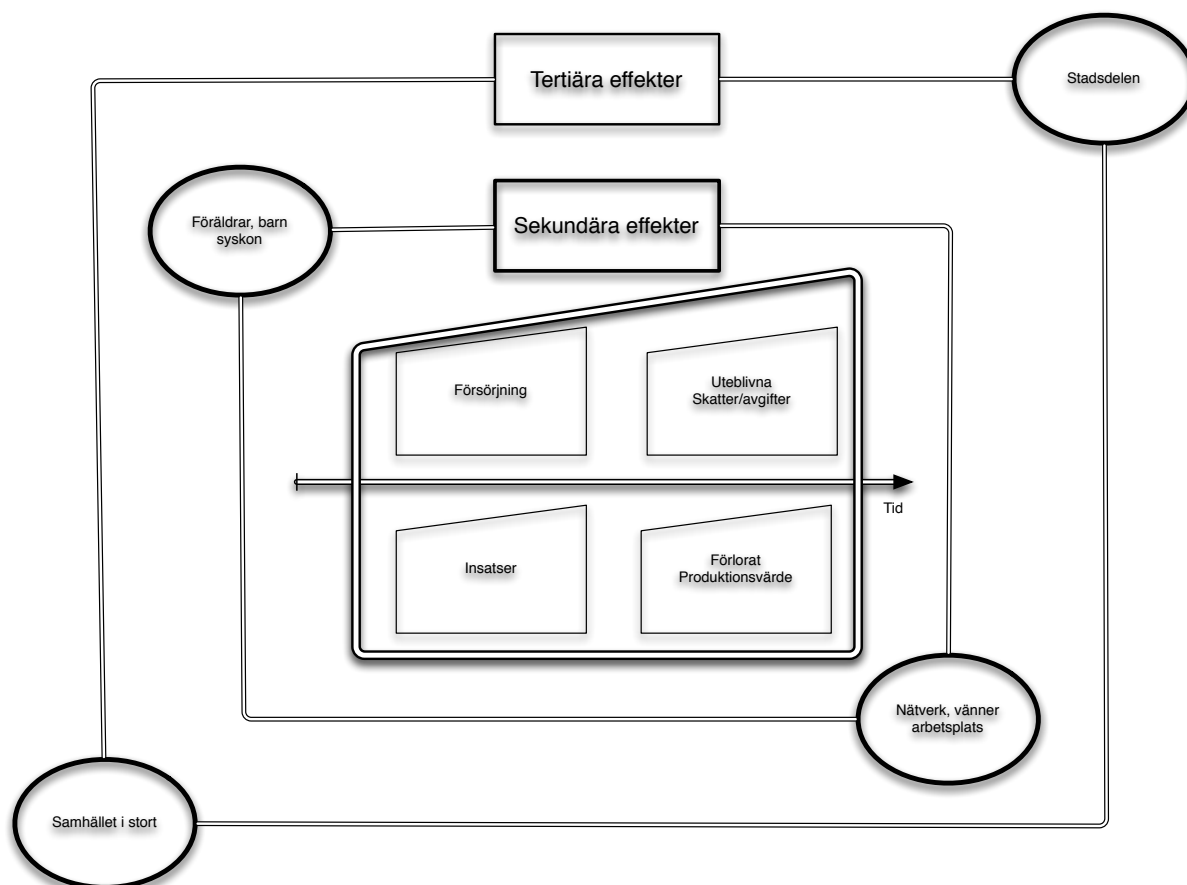

Detta kommer – utöver sådana kostnader och effekter som är direkt knutna till de drabbade individerna – att påverka utanförskapets omfattning och effekterna av detta i flera olika steg. I det sociala närområdet kring personer i utanförskap uppträder mängder av vad vi kallar sekundära effekter. Detta kan t.ex. vara:

- Kortsiktig påverkan på föräldrar och syskon till följd av en familjemedlems utanförskap, i form av t.ex. sjukskrivning och minskad förvärvsfrekvens.
- Långsiktig påverkan på nästa generation till följd av föräldrars utanförskap; man föds in i en arbetslöshetskultur.
- Den mer direkta och konkreta påverkan av detta i form av kostnader för säkerhetsdörrar, högre premier för hemförsäkring och bilförsäkring.
- Den mer indirekta och subtila påverkan på grannar och nätverk i form av otrygghet eller obehagskänslor av att leva i ett bostadsområde med hög andel missbrukare och hög brottslighet.

10.9.2 De tertiära effekterna

Men dessa effekter sprids inte bara som ringar på vattnet i en sorts sekundär effekt via de mer eller mindre informella och personliga nätverken. De får också en tertiär effekt på en mer strukturell och samhällsövergripande nivå, både på orten och samhället i stort.

I sin mest spektakulära form kan ett negativt socialt kapital på samhällsövergripande nivå skapa massfenomen av nedanstående slag:

*"Polisen i Manchester talar om "de värsta upploppen på 30 år". Under natten greps 108 personer efter att hundratals maskerade ungdomar slagit sönder skyltfönster, satt eld på butiker och kastat sten mot polisen.... I Liverpoolorten Toxteth attackerades två brandbilar och ytterligare en räddningsbil, säger polisen till Reuters. Och närmare 200 ungdomar ska ha förstört och plundrat butiker i området. 50 personer greps under natten i Liverpool. Englands näst största stad Birmingham drabbades också, liksom de närliggande städerna West Bromwich och Wolverhampton."*²¹

Detta leder naturligtvis till betydande socioekonomiska effekter. Men även i något mildare form får man effekter som följande:

*"Flera bilar och även flera sopbehållare har satts i brand i orten Västra Frölunda i Göteborg sedan 22.30-tiden i kväll. När räddningstjänsten kom på plats fick de stenar kastade emot sig. Polisen misstänker att ungdomar ligger bakom skadegörelsen"*²²

²¹ Dagens Nyheter, 10 augusti 2011

²² www.nytt24.se

*"Först kastades ett knallskott in från läktaren – och landade precis bredvid Pär Hansson. Sedan sprang en huligan in från läktaren – och attackerade Helsingborgs målvakt. Matchen avbröts omedelbart – och kommer inte att återupptas."*²³

Om man ska göra en sammanställning över den sociala exkluderingens möjliga kollektiva socioekonomiska effekter på tertiär nivå blir det bl.a. följande:

- Kostnader för alla kontrollstrukturer syftande till att förhindra negativa effekter – allt från väktare till övervakningskameror

*"2001 köpte Ängelholms kommun tjänster av privata vaktbolag för 410 000 kronor, enligt Polisförbundet. Det motsvarar 10:91 kronor per invånare. 2005 hade kostnaden stigit till 1 127 856 kronor, eller 29:41 kronor per person."*²⁴

- Kostnader för olika former av repressiva och kontrollerande insatser för att tygla dessa fenomen; polisinsatser vid fotbollsmatcher, reclaim the city-aktiviteter eller andra former av upplopp. Ett tydligt uttryck för detta:

*"Fylla, bråk och stök. För att finansiera polisinsatser vid olika tillställningar använder landets polismyndigheter allt oftare möjligheten att ta betalt av arrangörerna för jobbet. Förra året skickades räkningar på nästan 2,2 miljoner kronor, jämfört med under 900 000 kronor två år tidigare. Det innebär att uppskattningsvis över 2 300 polistimmar betalades med annat än skattemedel. Det handlar ofta om hela insatser, alltifrån allmän ordning till att dirigera bilar i anslutning till evenemanget. Varje polisman kostar 920 kronor per timme."*²⁵

*"Polisen har hittills inte velat avslöja hur många poliser som fanns i Salem i år. I fjol var dock cirka 500 poliser på plats till en kostnad på omkring sex miljoner kronor."*²⁶

- Kostnader för vandalism och kostnader för förlorad produktion och förlorade intäkter till följd av att dessa yttringar försvårar eller förhindrar normala arbetsrutiner såsom har skett t.ex. i samband med de s.k. Salem demonstrationerna.
- Kostnader för minskade fastighetsvärden till följd av att vissa bostadsområden uppfattas som mindre attraktiva och därmed mindre värda än vad deras faktiska fysiska status motsvarar:

*"Uteblivna åtgärder har resulterat i en beräknad extra samhällskostnad på 10 000 kr per lägenhet/år för att hantera bränder och kriminalitet när området inte fungerar socialt."*²⁷

Men på en mer övergripande nivå kan dessa kollektiva fenomen också skapa länkar mellan sociala fenomen och först ett lands finansiella system och därefter

²³ www.aftonbladet.se

²⁴ Helsingborgs Dagblad, 5:e september 2006

²⁵ Denna effekt har lagstiftarna förutsett, se förordning om ersättning för polisbevakning, 1982; 789

²⁶ SvD 6:e december 2008

²⁷ Boverket; socialt hållbar stadsutveckling, bilaga 3 sid 4

den reala ekonomin. Ett fenomen som kan börja i ett land och därefter spridas vidare till ett annat land precis som finanskrisen inom Euroområdet:

*”Spanien och Italien utsattes för ett enormt räntetryck på måndagen, i skuggan av ett i raden av möten i Bryssel om den grekiska skuldkrisen. Spanska och italienska räntor nådde nya rekordnivåer på måndagen, samtidigt som euron föll hårt. Sydeuropeiska bankaktier, inte minst de italienska, fortsatte samtidigt utför efter förra veckans ras. **Svenska banker fick sin släng av slev**, med kraftiga kursfall, trots att exponeringen mot krishärdarna i form av obligationer från de så kallade PIIGS-länderna (Portugal, Irland, Italien, Grekland och Spanien) inte ens uppgår till 4 miljarder kronor. Detta är en försumbar del av storbankernas balansräkningar.”²⁸*

Vi får alltså kostnader som på ett subtilt och komplext vis sprider sig i samhällsekonomin, ofta på ett osynligt vis och stundtals med starkt fördröjda effekter:

- Kostnader för finansiella effekter förorsakade av kollektiva sociala massfenomen
- Kostnader för masspsykologiska effekter såsom kollektiva effekter för psykisk hälsa och arbetsförmåga

I tidskriften Forskning och framsteg beskrivs detta på följande vis:

”Inte bara graviditeter smittar, utan också sådant som bidragsberoende, arbetslöshet, sjukfrånvaro, självmord, skilsmässor, fetma – och till och med lycka. Vad säger det om oss människor? Och vilka konsekvenser får det för våra val av vänner och sociala sammanhang?”

Det är svårt att studera social smitta, säger Peter Hedström, som är professor i sociologi vid Nuffield college i Oxford. Det är först de senaste åren som studier har gjorts på området. Han menar att det är rimligt att våra nätverk har stor effekt på hur vi bedömer vad som är normalt och acceptabelt.

Det är klart att det upplevs som mindre problematiskt att vara arbetslös om alla ens vänner och grannar är det, säger han. I bostadsområden med hög arbetslöshet är det synnerligen viktigt att åtgärder riktas mot området som sådant, för att förändra utvecklingen. En viktig faktor i dessa sammanhang är tid – hur stor del av ens vakna liv som man befinner sig i olika nätverk, och där är arbetsplatsen förstås central.”²⁹

10.9.3 Den kollektiva multiplikatoreffekten

Dessa kollektiva socioekonomiska effekter på sekundär- och tertiärnivå leder till tre sorters mekanismer som alla har den konsekvensen att de både kortsiktigt och

²⁸ www.dn.se 11 juli 2011

²⁹ <http://www.fof.se/textruta/arbetsloshet-smittar-ocksaa>

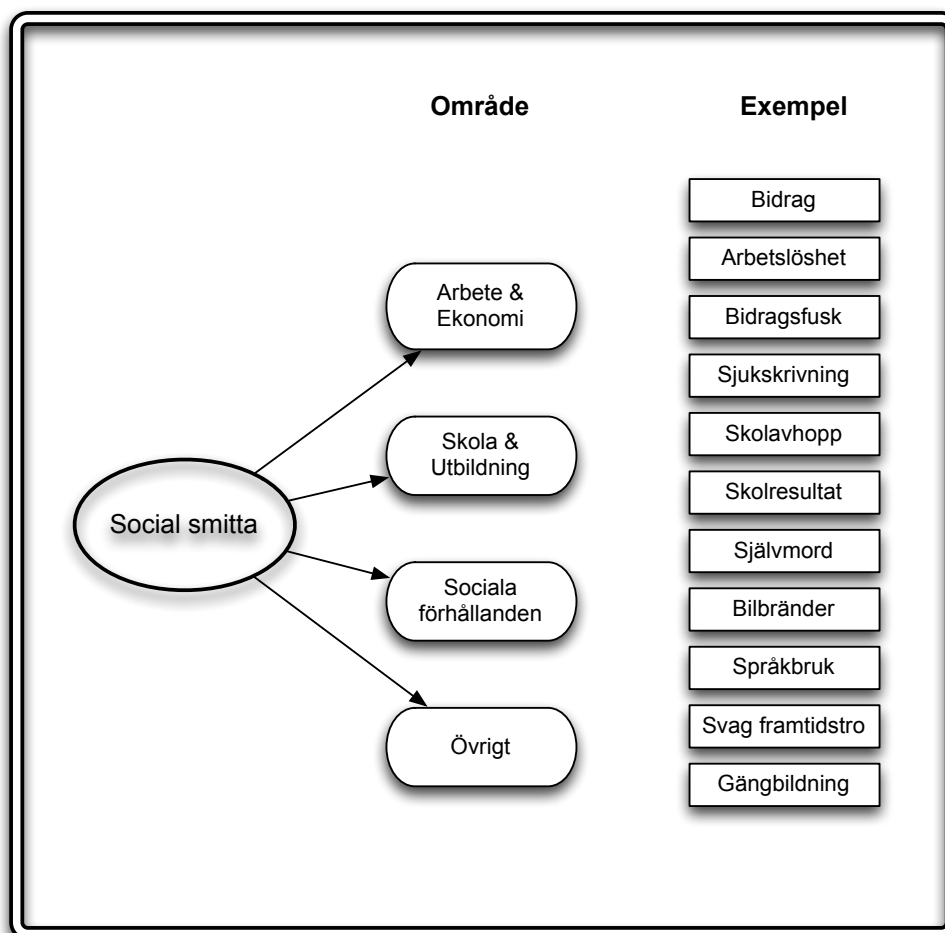
långsiktigt spär på och förstärker utanförskapets kostnader. Låt oss därför titta lite närmare på den kollektiva multiplikatoreffektens beståndsdelar.

10.9.3.1 Den sociala smittan

En erfarenhet från utsatta orter är att det vi här kallar **den sociala smittan** kring utanförskapet kan vara betydande både till mångfald och till omfattning. I en studie kring sju kommuners utsatta stadsdelar frågade vi i enkätform cirka 200 personer med kunskap om dessa områden vilka smittoeffekter de kunde identifiera. Vi kunde utifrån de svar vi fick kring denna fråga identifiera fyra olika huvudområden:

- Inom fältet **arbete och ekonomi** handlade det om allt från att uppfatta arbetslöshet och bidragsberoende som ett normalt livsförhållande till en sorts acceptans av fattigdom och låg konsumtionsstandard
- Inom fältet **skola och utbildning** hittade vi fenomen som kollektivt kunskapsförakt och acceptans av misslyckad skolgång. Man beskrev också en kollektiv förväntan på att unga från ett visst område eller ett visst land skulle ha låga skolresultat, en sorts självuppfyllande profetia. Skolkning och avhopp från skolan uppfattas som normalt och förväntat.
- Inom det **sociala fältet** beskrevs bil- och containerbränder, stenkastning mot bussar och brandbilar som normalt. Här fanns också gängbildning och framväxten av informella rättssystem och en acceptans för en svart/kriminell ekonomi.
- Inom gruppen övriga fanns allt från **kollektiv uppgivenhet** och acceptans av svaga framtidsinsikter till tonårsgraviditeter och självskadebeteenden hos unga flickor. Man skulle kunna säga att den kollektiva uppgivenheten också är en sorts social smitta i den här typen av områden.

Normalitetsbegreppets förskjutning

Alla dessa mekanismer leder ju, vid sidan av de rent mänskliga och sociala implikationerna till förhöjda och sannolikt ökande samhällskostnader för utanförskapet på en kollektiv nivå.

10.9.3.2 Det sociala arvet

Om den sociala smittan är ett sätt att beskriva hur utanförskapet och dess effekter på tämligen kort sikt kan spridas inom ett område så är det sociala arvet ett sätt att beskriva hur samma fenomen kan fortplantas mellan generationer. Vi ser i figuren nedan betydande likheter med de fenomen som uppträder kring den sociala smittan.

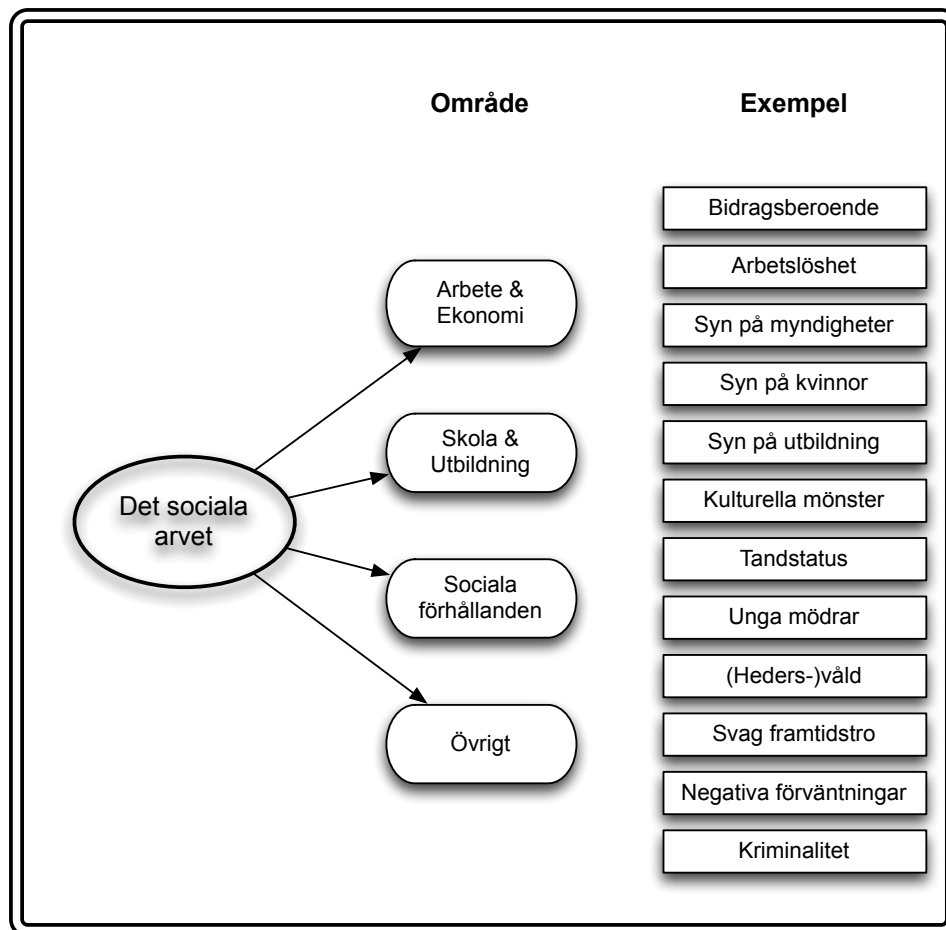
Man ärver olika mönster kring normalitetsbegreppet från äldre personer och tidigare generationer. De kan handla om inställningen till bidragsberoende, inställningen till skolresultat eller inställningen till jämställdhetsfrågor mellan könen.

Man kan också här identifiera könsstereotyper som tycks ärvas socialt. Unga kvinnor blir tidigt unga mammor precis som sina mammor. Unga män misslyckas i skolan och blir precis som sina pappor arbetslösa och bidragsberoende.

Uppgivenheten och bristen på framtidstro ärvs också individuellt och kollektivt vilket gör att acceptansen för det bestående och förväntningarna på framtiden är låga. Man tenderar också att kollektivt ärvs misstroende mot det omkringliggande samhället och myndighetspersoner.

Men även beteenden som missbruk (hög tolerans för tidig alkoholdebut), tonårsgraviditeter och gängbildning uppfattas som normala.

Normalitetsbegreppets förskjutning

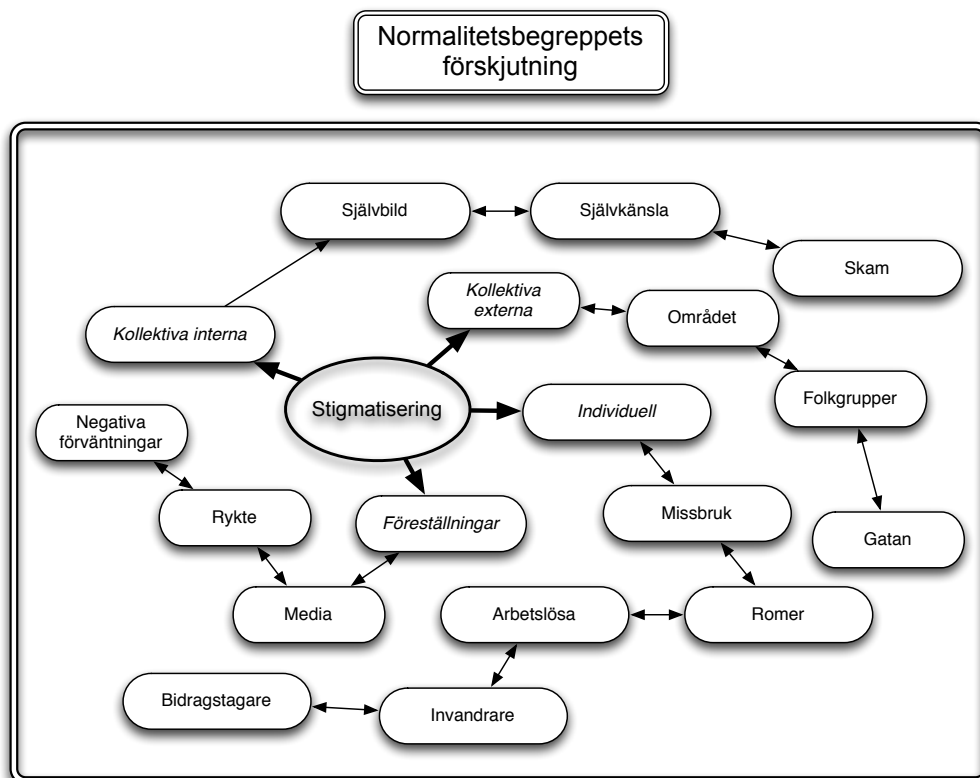
Naturligtvis leder även detta till betydande konsekvenser både mänskligt, socialt och ekonomiskt.

10.9.3.3 Stigmatiseringseffekten

Stigmatisering handlar om att stämpla eller sätta etikett på människor eller grupper av människor. Ibland görs detta på faktiska grunder (om än överdrivna och enkelspåriga). Ibland görs detta mera utifrån föreställningar och fördomar. Ibland

stigmatiseras man av omvärlden. Ibland ägnar man sig åt självstämpling. Vid den tidigare nämnda studien om utsatta stadsdelar fick vi många exempel:

- De individuella stigman som identifierades är välkända fenomen; missbruk, bidragsberoende, psykisk sjukdom, arbetslöshet, etc. Man lyfte också fram invandrare som kollektiv liksom romer och somalier. Kring dessa olika grupper beskrev man förekomsten av en sorts stigmatiserande misstänksamhet från omvärldens sida.
- På den kollektiva externa nivån pekade man på området i sig och i vissa fall på vilken sida av gatan som man bor. Men även här dök hela folkgrupper eller specifika hus och trappuppgångar upp. Om man hade en viss gatadress eller vissa namnkombinationer var det knappast någon mening med att söka jobb. Man sållades bort redan vid en första gallring och förstod oftast varför.
- Den kollektiva interna stigmatiseringen handlade i första hand om hur man tagit till sig och identifierat sig med den stämpel av utsatthet och misslyckande som låg i den yttre stigmatiseringen. Det handlade då om fenomen som negativ självbild, svag självkänsla och skam. En kollektiv internalisering av omvärldens fördömanden.
- Media har en central och negativ roll som spridare av schablonbilder kring områden. Man pekade på hur rykten uppstår och sprids både från mun till mun, men även via media. Detta i sin tur påverkar både egna och omvärldens förväntningar på invånarna i ett område, oavsett om man pratar om skolresultat eller möjligheten till arbete.

10.9.4 Våra socioekonomiska multiplikatorer – vad säger litteraturen?

Kring dessa fenomen skulle man kunna tala om marginaliseringens sociala smitta på det vis som det skildras i boken ”Den tändande gnistan”.³⁰ I denna bok beskrivs spridning av sociala fenomen ur ett epidemiologiskt perspektiv. Exempel på detta är stenkastning mot bussar, containerbränder, graffiti eller andra utslag av kollektiva fenomen som snabbt sprider sig i och mellan vissa förortsområden.

I ett experiment (i efterhand slarvigt kallat teorin om den trasiga fönsterrutan) diskuterar man ett hus där någon krossat ett eller flera fönster.³¹ Om fönstren inte lagas är det troligt att vandaliseringen kommer att fortsätta, eller att någon rentav bryter sig in i huset. Förstörda fönster signalerar nämligen att ordning och reda inte gäller. Kanske är fastigheten rentav övergiven? Om fönstren istället lagas signalerar det att någon ser efter fastigheten. Då minskar benägenheten att förstöra, eller försöka bryta sig in. På samma sätt är människor mer benägna att smutsa ned en redan skräpig trottoar.

Den slutsats man drog var att fenomen som smutsiga trottoarer, krossade fönster och graffiti inte bara är symptom på brottslighet och andra sociala problem, utan också delvis en orsak till det. Genom enkla åtgärder som att hålla gatorna rena och reparera fönster kan det därför vara möjligt att minska också de sociala problemen.

Under sjuttio- och åttiotalet studerade den amerikanske socialpsykologen David Phillips hur massmedier driver skapandet av den omedvetna kollektiva personlighet som kan sägas ligga bakom denna sociala smittoeffekt. Nyhetsdrevet kring Marilyn Monroes död, för att nämna ett exempel, alstrade inte bara en närmast fanatisk idoldyrkan, utan också en serie självmord bland amerikanska ungdomar. På samma sätt kan man idag se hur nya sociala medier kan skapa epidemier av självskadebeteende och självsvält men även självmord bland unga, för att inte tala om fenomen som upplopp i Englands storstäder eller stenkastning mot bussar i våra förorter.

*”Stenkastningen mot bussar i Södertälje har övergått i ren förföljelse. I går stoppades all busstrafik under en timme på morgonen efter att en buss fått framrutan krossad. På eftermiddagen attackerades ännu en förare.”*³²

Men man skulle också kunna tala om marginaliseringens långsiktiga sociala arv som ett uttryck för hur vissa fenomen kopplade till utanförskap sprids mellan generationer:

*”Sociala arvet är ett uttryck myntat av barnpsykiatrikern Gustav Jonsson vid Barnbyn Skå utanför Stockholm. Han kunde visa att de barn som vårdades där oftast hade föräldrar som haft eller fortfarande hade sociala svårigheter, vilka således gick ”i arv”. ”*³³

³⁰ Se Malcolm Gladwell, Den tändande gnistan

³¹ Se Wilson & Kelling, 1982

³² SvD 15:e januari 2008

³³ Wikipedia

I flera av våra utsatta områden finns det unga som socialt (eller på annat sätt) ärver arbetslöshet, kunskapsförakt och skolmisslyckanden, missbruk, socialt utanförskap och kriminalitet:

”Detta är inte andra generationens bidragstagare utan tredje generationens. Jag har mött deras föräldrar och deras farföräldrar. Dom har alla misslyckats i skolan, alla misslyckats med att komma in på arbetsmarknaden, alla utvecklat en sorts outsidersidentitet. Det känns nästan som att dessa ungdomar var chanslösa redan från början.”³⁴

I en studie genomförd av Ungdomsstyrelsen säger man om unga som växer upp i utsatta områden och hur de påverkas av det man skulle kunna kalla det kollektiva sociala arvet på följande vis:

”Våra resultat visar entydigt att unga som växer upp i socialt utsatta områden har ett sämre utgångsläge inför fortsatta studier och yrkesliv i jämförelse med elever som är bosatta i mer välbärgade områden. Men vi vill poängtera att situationen för unga bosatta i socialt utsatta områden inte bara kan förstås utifrån deras eventuella utländska bakgrund eller socioekonomiska ställning. Det som präglar de ungas situation är de sammanslagna effekterna av klass, etnicitet och boendesegregation.

Det finns ett tydligt samband mellan föräldrarnas inkomst och den unges egen erfarenhet av arbetslöshet. Sannolikheten att ha varit arbetslös under året minskar med stigande inkomst hos föräldrarna.”³⁵

Kopplingen mellan föräldrarnas situation (enskilt, men också kollektivt för föräldragenerationen) i det område man bor och de ungas framtidsutsikter är enligt många forskare ganska entydig.

Till detta kommer marginaliseringens stigmatiseringseffekt. Med stigmatisering menas vanligtvis en form av social brännmärkning eller stämpling.³⁶ Man kan stigmatiseras av i huvudsak tre olika skäl; kroppsliga avvikelser, olika egenskaper eller tillhörighet till en viss grupp. Till detta kan man lägga att det dessutom förefaller finnas en sorts territoriell stigmatisering som har att göra med varifrån du kommer och var du bor. I Norrland finns det bygder om vilka omvärlden säger att kråkorna flyger upp och ner för att de ska slippa se eländet. Mer bekant är det kollektiva stigma som tillskrivs mörkhyade unga män som kommer från förortsområden som Fittja, Alby, Bergsjön och Ronna och som bidrar till att skapa en kollektiv negativ identitet av att vara outsiders hos delar av denna grupp.³⁷

Många menar att stigma alltid måste beskrivas i ett socialt sammanhang och förstås utifrån ett maktperspektiv.³⁸ Den stigmatiserade, eller outsiders, befinner sig alltid i

³⁴ Handläggare inom enheten för ekonomiskt bistånd i en kommun

³⁵ Ungdomsstyrelsen, FOKUS 2008, sid 13

³⁶ Goffman. 1968, Stigma – den avvikandes roll och identitet, Rabén & Sjögren

³⁷ En tydlig illustration av denna kollektiva stigmatisering visades i form av TV-serien klass 9A på Johannesskolan i Malmö våren 2008

³⁸ Link, Bruce & Phelan, Conceptualizing Stigma, Annual reviews of sociology, 27

ett underläge och per definition i ett utanförskap i förhållande till rådande samhällsnorm. Till detta kan man lägga att stigmatiseringsprocessen ofta förefaller vara irreversibel både för de drabbade och för det omgivande samhället. Man skulle kunna beskriva det som en sorts stigmatiseringsryssja – lätt att komma in i, men oerhört svårt att ta sig ur.

Vi skulle kunna tala om en stigmatiseringens onda cirkel. Den inledande stämplingen från insidersamhällets sida leder till ett utanförskap och diskriminering på arbetsmarknad, bostadsmarknad och inom sjukvård, utbildningsväsende m.m.³⁹ Denna process internaliseras tämligen snabbt av de berörda och omvandlas till känslor av skam och skuld och förstärker ofta den process av hjälplöshet och offerkänsla som vi berörde i föregående avsnitt. Detta i sin tur bidrar till att utveckla, förstärka och befästa den outsideridentitet som växt fram.

En del grupper drabbas av multipla stigman, ett exempel är unga invandrapojkar med skolproblem, annorlunda hudfärg och bosatta i socialt utsatta och stigmatiserade områden. En annan grupp som drabbas hårt i denna stigmatiseringsprocess är de stökiga och bråkiga barnen. De som förr kallades just bara utagerande eller livliga eller bråkiga och som i dag tenderar att etiketteras med hjälp av en handfull olika neuropsykiatriska diagnoser.

Man skulle kunna säga att via familjen och de sociala nätverken kan i värsta fall de negativa sociala effekterna kring utanförskapet spridas och förstärka individeffekterna av detta utanförskap. Som ekonom skulle man säga att ett svagt eller negativt socialt kapital skapar en sorts marginaliseringens kollektiva multiplikatoreffekt. Via dessa nätverk multipliceras effekterna över på andra individer. Detta kan ske på flera vis.

Det kan handla om att fler individer via den sociala smittan dras in i utanförskapsaktiviteter. I vissa regioner, orter och bostadsområden kan arbetslöshet och bidragsberoenden komma att uppfattas som normala och socialt acceptabla vilket kan sägas öka smittoeffekten. I andra områden kan utvecklingen vara precis tvärtom.

Det händer också att omfattningen av utanförskapsaktiviteter via den sociala smittan blir mer betydande och det uppstår fler händelser – fler containerbränder, fler graffitimålningar, etc.

Det kan även uttryckas genom värre eller grövre handlingar. Vid studier av destruktiva subkulturer såsom huligansrörelser, vitmaktrörelser eller organiserade gängstrukturer kan man tydligt se att toleransen för grovt våld ökar i dessa sociala konstellationer. Detta kan vara en effekt av den kollektiva sociala stigmatiseringseffekten. Om jag inte kan bli bra nog, kan jag åtminstone bli bäst på att vara sämst.

Slutligen kan det handla om helt nya typer av händelser som kommer till uttryck i utanförskapet. En måttlig brottslighet förvandlas i fel miljö kanske till en maffialiknande kollektiv brottskultur med stora inslag av ekonomisk brottslighet.

³⁹ Se vidare Claes Jensen, Personlig dialektik som bl.a. handlar om outsiderskapets dynamik

Denna sociala smittoeffekt har skildrats på ett tydligt vis i boken ”Connected” som ger en fördjupad bild och förståelse av hur de sociala nätverken skapar både positiva och negativa spridningseffekter kring våra beteenden.

*“By analyzing the Framingham data, Christakis and Fowler say, they have for the first time found some solid basis for a potentially powerful theory in epidemiology: that good behaviors — like quitting smoking or staying slender or being happy — pass from friend to friend almost as if they were contagious viruses. The Framingham participants, the data suggested, influenced one another’s health just by socializing. And the same was true of bad behaviors — clusters of friends appeared to “infect” each other with obesity, unhappiness and smoking. Staying healthy isn’t just a matter of your genes and your diet, it seems. Good health is also a product, in part, of your sheer proximity to other healthy people.”*⁴⁰

Då man förflyttar perspektivet för att studera exkluderingens socioekonomiska effekter från individnivå till kollektiv nivå finns det alltså ett antal uppenbara förstärkningsmekanismer som gör att helheten blir större än summan av delarna – det vi här kallar marginaliseringens kollektiva multiplikatoreffekt.

10.9.5 Normalitetsbegreppets förskjutning

Från ett samtal med en avhoppare från kriminellt gäng: ”Peter: då fick jag en kniv i magen, men det är helt normalt. Jag: men det är ju inte normalt! Peter: jo i min bransch!!!”

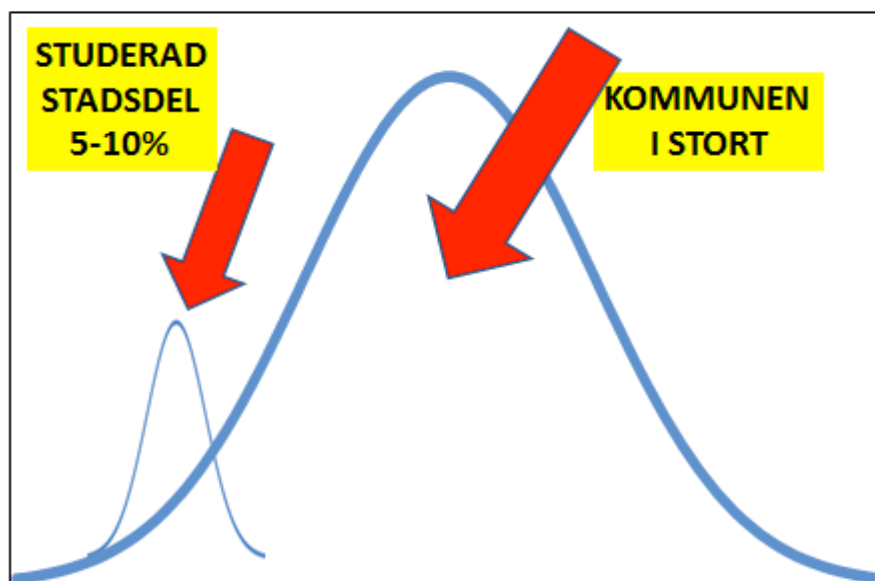
Detta resonemang leder till en reflektion kring normalitetsbegreppet och hur det kan förändras och förskjutas på orter, samhällen och stadsdelar med svagt socialt kapital och starka negativa socioekonomiska multiplikatoreffekter.

I figuren nedan illustrerar vi normalitetsbegreppets fördelning utifrån normalkurvebegreppet. För de flesta av oss finns en medveten eller omedveten föreställning om vad som är normalt. Lite förenklat skulle man kunna säga att normalt är det som de flesta är eller gör. Det är detta förhållande normalfördelningskurvan uttrycker. I begreppet ligger ingen värdering av typen bättre eller sämre. Det handlar om flertalet. Sålunda anses det utifrån denna definition normalt att gå ut gymnasiet med godkända betyg, att arbeta, att inte vara sjukskriven, att inte vara bidragsberoende, etc. Normalitetsbegreppet skapar en sorts grund för kollektiv trygghet. Man vet på ett ungefär spelreglerna för att smälta in.

Men det som blir uppenbart i många utsatta samhällen eller stadsdelar med svagt socialt kapital och ett utbrett utanförskap är att normalitetsbegreppet förskjuts. Där kan det vara normalt med graffiti i trappuppgången, att hissen är trasig, att man misslyckas i skolan, att de flesta vuxna inte arbetar utan går hemma dagtid, tidiga graviditeter, våldsamt helgdrickande, att man inte har lön utan är bidragsberoende, etc.

⁴⁰ Christakis & Fowler, Connected – mänskliga relationer och sociala nätverk och deras betydelse i vårt liv, N&K, 2010

NORMALITETENS ROLL

Detta betyder att man bygger upp sin kollektiva trygghet utifrån en annan referensram, där man känner sig hemma och bekant med spelreglerna. Det arbete som gjorts i Dalarna kring sociala indikatorer blir med detta perspektiv ett sätt att förstå och tolka konsekvenserna i form av förskjuten normalitet när ett samhälle eller en kommun starkt avviker från det genomsnittliga kring fenomen som skolresultat, våld, arbetslöshet, andel invandrare, missbruk, psykisk ohälsa, etc.

10.10 En summering

Vi ser alltså att då vi studerar utanförskapets socioekonomiska effekter så finns det ett antal kostnadsdrivande mekanismer som gör att dessa kostnader sällan är stabila eller avtagande, utan nästan alltid ökande. På individuell nivå har vi redan tidigare identifierat triggereffekten, accelerationseffekten och kedjebrevseffekten. Man skulle kunna sammanfatta detta med att det kring utanförskapet på individnivå finns en sorts självgenererande tillväxteffekt – ett knippe effektiva accelerators.

På den kollektiva nivån hittar vi oavsett om vi studerar familjer och nätverk eller orten och samhället i stort, ett antal mekanismer som skapar en sorts marginaliseringens kollektiva multiplikatoreffekt – en sorts förstärkande och viss mån accelererande självförstärkande mekanism bestående av tre delar; den sociala smittoeffekten, den sociala arvseffekten och den sociala stigmatiseringseffekten.

- Vidare tenderar **händelserna att bli värre, grövre** eller ett tydligare uttryck för utanförskapet. Våldet går från slag till sparkar, från påkar till knivar, från knivar till skjutvapen. Man skulle i vissa avseenden kunna prata om en marginaliseringens terrorbalans eller kapprustning.
- Slutligen kommer som en följd av dessa förstärkningsmekanismer **helt nya former av utanförskapshandlingar** att dyka upp. Man går från försäljning av svartsprit till cigarettsmuggling, från cigarettsmuggling till trafficking, etc.

De scenarier man tagit fram i Dalarna för att skildra tre möjliga framtida oönskade utvecklingsmönster bygger på att enskilda oönskade händelser till följd av det svaga sociala kapitalet (som speglas i de sociala indikatorer man tagit fram) leder till accelererande och negativa sociala förlopp. Ett svagt socialt kapital inte bara ökar sannolikheten för kollektiva negativa förlopp, det förstärker dessutom konsekvenserna av detta i form av mer omfattande och ökande sociala konsekvenser. Dessa förlopp leder i sin tur till ett antal socioekonomiska effekter.

Länsstyrelsens rapportserie

Här listas Länsstyrelsens samtliga rapporter utgivna de senaste tio åren. Många av dessa finns som pdf-er på Länsstyrelsens webbplats: www.lansstyrelsen.se/dalarna/sv/publikationer.

Många rapporter finns även på Falu Stadsbibliotek. Rapporterna kan beställas från Länsstyrelsen, telefon 023-81 000 med reservation för att upplagan kan ha tagit slut.

2002:01 Alkoholsituationen och drog-förebyggande arbete i Dalarna 2001.
2002:02 Projektkatalog för EU-projekt 2000-2001 i Dalarnas län.
2002:03 Fiskbestånd, bottenfauna, och lavar i vattendrag på Fulufjället.
2002:04 Fulufjällets omland, reserapport Abruzzo.
2002:05 Årsrapport 2001 från Sociala enheten.
2002:06 Ej verkställda beslut och domar samt avslag, trots bedömt behov.
2002:07 Årsrapport om Lex Sarahs
2002:08 Boenkät.
2002:09 Epizotiplan 2002.
2002:10 Skalbaggfaunan på Fulufjället.
2002:11 Det krävs mer än gummistövlar.
2002: 12 Falu gruva och tillhörande industrier - industrihistorisk kartläggning.
2002:13 Fågelfaunan på Fulufjället.
2002:14 Detaljhandeln i Dalarna - ett diskussionsunderlag för en regional detaljhandelspolicy.
2002:15 Detaljhandeln i Dalarna - erfarenheter av regional detaljhandelsplanering från Sverige och andra europeiska länder.
2002:16 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2001.
2002:17 Närsalter i Dalälven 1990-2000.
2002:18 Fjällförvaltningen.
2002:19 Projekt Servicedialogen.
2002:20 Fulufjällets omland. Etapp III. Slutrapport.
2002:21 Vägar i Dalarna – kultur-historisk väginventering i Dalarnas län.
2002:22 Uppföljning av överloppsbyggnader i odlingslandskapet.

2003:01 Lägesrapport-Hessesjön
2003:02 LVU-ingripande i Dalarnas län.
2003:03 Sammanställning av enkätundersökning inom Individ- och familjeomsorgens verksamhetsområde.
2003:04 EU-projekt 2002 i Dalarnas län.
2003:05 Inventering av näringsläckage från små vattendrag i Dalarnas

jordbruksområden.
2003:06 Veterinärapparat.
2003:07 Skyddszoner längs diken och vattendrag i jordbrukslandskapet.
2003:08 Tillsyn över enskild verksamhet och entreprenader 2002.
2003:09 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län, Massa- och pappersindustri, träimpregnering och sågverk.
2003:10 Dalarnas miljömål, remissupplaga.
2003:11 Ej verkställda beslut och domar samt avslag, trots bedömt behov, enligt SoL.
2003:12 Uppföljning av Lex Sarah /socialtjänstlagen).
2003:13 Planering av boende för äldre.
2003:14 Inkomstprövning av rätten till äldre- och handkappsomsorg i Dalarnas län.
2003:15 Kemiska och biologiska effekter vid sodabehandling av försurade ytvatten i Dalarnas län.
2003:16 Ej verkställda beslut och domar samt avslag trots bedömt behov enligt LSS.
2003:17 Projekt utgångsdjur i Dalarna.
2003:18 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2002. 2003:19 Dalarnas miljömål.
2003:20 Tillämpning av fjärranalys i kulturmiljövården.
2003:21 Kommunernas planering för personer med psykiska funktionshinder i Dalarnas län.
2003:22 Beslut om och yttranden över Dalarnas miljömål
2003:23 Användning av fjärranalys och GIS vid tillämpning av EU:s ramdirektiv för vatten i Dalälvens avrinningsområde
2003:24 Provfiskade sjöar i Dalarnas län 2000 – 2002 – Biologisk uppföljning av kalkade vatten.
2003:25 Provfiskade vattendrag i Dalarnas län 2000 – 2002 – Biologisk uppföljning av kalkade vatten.
2003:26 Analys av skogarna i Dalarnas och Gävleborgs län.

2003:27 Utvärdering av metod för övervakning av skogsbiotoper.
2003:28 Ledningstillsyn i fem kommuner.
2003:29 Kartläggning av äldreomsorgen.
2003:30 Växtnäringsflöden till och från jordbruket ur ett historiskt perspektiv, 1900 – 2002, i Dalarna.

2004:01 Förstärkta näringslivsinsatser och en dörr in i Dalarnas kommuner.
2004:02 EU-projekt 2003 i Dalarnas län. Projekt som delfinansierats med EU-medel under 2003 från Mål 1 Södra Skogslänsregionen och Mål 2 Norra Regionen.
2004:03 Hedersrelaterat våld, en kartläggning i Dalarna.
2004:04 Ej verkställda domar och beslut.
2004:05 Kommersiellt Utvecklingsprogram för Dalarna 2004-2007.
2004:06 Kommunens insatser för personer med psykiska funktionshinder i Smedjebackens kommun i Dalarna.
2004:07 Surstötter i norra Dalarna 1994-2002.
2004:08 Inventering av sandödlor i Dalarnas län.
2004:09 Sammanställning av beviljade projekt 2003.
2004:10 Lenåsen.
2004:11 Måltidssituationen .
2004:12 Tillsyn över enskild verksamhet och entreprenader 2003.
2004:13 Deluppföljning av länssamordnarfunktionen för det alkohol- och drogförebyggande arbetet.
2004:14 Klagomålshantering.
2004:15 Lex Sarah... Det har jag hört tals om.
2004:16 Tillsynsrapport 2004.
2004:17 Alkohol- och drogförebyggare i den lokala praktiken
2004:18 Den kommunala alkohol- och drogförebyggande arbetet – intervjuer med länets kommunalråd.
2004:19 LVU-ingripanden i Dalarnas län – Sammanställning åren 2000 – 2003.

2004:20 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län, Industri-områden längs Runns norra strand.
 2004:21 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2003.
 2004:22 Ämnestransporter i Dalälven 1990-2003.
 2004:23 Avloppsreningsverk i Dalarna.
 2004:24 Program för regional uppföljning av miljömål och åtgärder i Dalarna 2004-2006.
 2004:25 Regional risk- och sårbarhetsanalys för Dalarnas län 2004.
 2004:26 Uppföljning av mikrostöd beviljade under åren 1997-1999.

2005:01 Brand i Fulufjällets nationalpark.
 2005:02 Individuell plan enligt LSS.
 2005:03 Sammanställning av beviljade projekt 2004
 2005:04 Vem ser barnet? En granskning av 100 familjehemsplacerade barn åren 2002-2003.
 2005:05 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län,
 Kemiindustrisektorn – kemtvättar.
 2005:06 Länsstyrelsens årsredovisning.
 2005:07 Rättviksheden Inventering av naturvärden inom Enån - Gärdöfältet – Ockrandalgången.
 2005:08 Domar och beslut.
 2005:09 Vem ser barnet?
 2005:10 Trädgränsen i Dalafjällen.
 2005:11 Lex Sarah 2005.
 2005:12 Näringslivsklimat och entreprenörskap – en jämförande studie mellan Värmlands, Dalarnas och Gävleborgs län.
 2005:13 Regional förvaltningsplan för stora rovdjur i Dalarnas län.
 2005:14 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – Gruvindustri
 2005:15 Personligt ombud i mellansverige/myndighetseffekter.
 2005:16 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2004.
 2005:17 Delårsrapport.
 2005:18 Näringslivsstrukturen på Dalarnas Landsbygd.
 2005:19 Metallhalter i dricksvatten från borrhållarbrunnar i Dalarnas län.
 2005:20 Personligt ombud i Mellansverige - klienters uppfattningar av de stöd de fått.
 2005:21 Fisk- och kräftoddlings-verksamhet i Dalarnas län – nulägesbeskrivning 2004.
 2005:22 Tillsyn över enskild verksamhet och entreprenader.
 2005:23 Efterbehandling av gruvavfall i Falun.

2005:24 EnergiIntelligent Dalarna, regionalt energiprogram.
 2005: 25 Personligt ombud i Mellansverige- ombuden och deras arbete.

2006:01 Uppföljning och utvärdering av Dalarnas landsbygdsprogram 1997-2002.
 2006:02 Strategi för formellt skydd av skog i Dalarnas län.
 2006:03 Sammanställning av beviljade projekt 2002-2005 . Projektmedel för alkohol- och narkotikaförebyggande insatser.
 2006:04 Delaktig i hemtjänsten.
 2006:05 Verksamhetsplan 2006-2008.
 2006:06 Årsredovisning 2005.
 2006:07 Landsbygdsprogram för Dalarna.
 2006:08 Rotogräsgruppen 2003-2005.
 2006:09 Ej verkställda domar och beslut
 2006:10 Särskilt boende för personer med demenssjukdom.
 2006:11 Epizootiberedskap, uppdaterad
 2006:12 EnergiIntelligent Dalarna.
 2006:13 Samrådsredogörelse och beslut, EnergiIntelligent Dalarna.
 2006:14 Risk- och sårbarhetsanalys 2005.
 2006:15 Personligt ombud i Mellansverige Vägledning inför framtiden.
 2006:16 Alla visste om det men alla visste olika. Konsekvenser för enskilda när särskilda boenden avvecklas. Regiontillsyn i fem län.
 2006:17 Bostadsmarknadsläget i Dalarna 2006-2007.
 2006:18 Designåret 2005 i Dalarna – slutrapport.
 2006:19 Ekomat – slutrapport.
 2006:20 Anmälningsplikten Lex Sarah
 2006:21 Statens nya geografi.
 2006:22 Dalarnas Naturminnen.
 2006:23 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2005.
 2006:24 Individuell plan enligt LSS.
 2006:25 Delårsrapport.
 2006:26 Dokumetation 2006 års regionala energiseminarium.
 2006:27 Grundvatten och dricksvattenförsörjning – en beskrivning av förhållandena i Dalarnas län 2006.
 2006:28 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län. Tillståndspliktiga anläggningar i drift.
 2006:29 Gruvstugor.
 2006:30 Kartläggning av öppenvården gällande missbruk i Dalarnas län.
 2006:31 Slitage på leder.
 2006:32 Anhörigstödet i Dalarna, lägesrapport 2006.

2006:33 Kartläggning av den öppna Missbrukar- och beroendevården i Dalarnas län.
 2006:34 Vattnets näringsgrad i Nedre Milsbosjön under de senaste årtusendena.
 2006:35 Vedskalbaggar i Gåsbergets och Trollmosseskogens naturreservat, Ore socken, Rättviks kommun.
 2006:36 Bottenfauna i Dalarna juni 2005.
 2006:37 Dalarnas miljömål 2007–2010. Remissversion.
 2006:38 Satellitdata för övervakning av våtmarker.
 2006:39 Inventering av vattensalamandrar i Dalarnas län 2006.

2007:01 Miljömålen i skolan – en handledning för lärare i Dalarna.
 2007:02 Regional risk och sårbarhetsanalys 2006.
 2007:03 Verksamhetsplan för Länsstyrelsen Dalarna 2007-2009.
 2007:04 Årsredovisning 2006 för Länsstyrelsen Dalarna.
 2007:05 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län, Gruvindustri – etapp 2.
 2007:06 Luftkvalitet i Dalarnas större tätorter under perioden 2006.
 2007:07 Dalarnas miljömål 2007–2010.
 2007:08 Samrådsredogörelse och beslut till Dalarnas miljömål 2007–2010.
 2007:09 Fjärranalis i kulturmiljö-vården.
 2007:10 Ej verkställda domar och beslut 2006.
 2007:11 Vattenkemiska effekter av 10 års våtmarkskalkning i Skidbågsbäcken.
 2007:12 Bostadsmarknadsenkät 2007-08.
 2007:13 Kartläggning av farliga kemikalier.
 2007:14 Metaller, uran och radon i vatten från dricksvattenbrunnar.
 2007:15 Fäbodbete & Rovdjur i Dalarna.
 2007:16 Anmälningsskyldigheten En sammanställning av Lex Sarahanmälningar i kommunal och enskild verksamhet i Dalarnas län.
 2007:17 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län. Primära och sekundära metallverk, metallgjutier och ytbehandling av metall.
 2007:18 Redovisning av hur kommunerna i Dalarna använder sig av sina korttidsplatser.
 2007:19 Delårsrapport 2006-06-30.
 2007:20 Vindområden i Dalarnas län – Redovisning inför Energimyndighetens

ställningstagande om riksintresse-områden för vindkraft 2007.
 2007:21 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2006.
 2007:22 Bioenergipotentialet i Dalarnas län.
 2007:23 Dokumentation av 2007 års energiseminarium.
 2007:24 Inventering av förorenade områden – kemiindustrisektorn
 2007:25 Tillsyn över enskild verksamhet
 2007:26 Verksamhetstillsyn inom socialtjänsten i Hedemora kommun 2007.
 2007:27 Verksamhetstillsyn inom socialtjänsten i Rättviks kommun 2007.
 2007:28 Regionala landskapsstrategier i Dalarnas län.

2008:01 Regional risk och sårbarhetsanalys.
 2008:02 Verksamhetsplan 2008-2019.
 2008:03 Årsredovisning 2007 för Länsstyrelsen Dalarna.
 2008:04 Milsbosjöarna - ett pilotprojekt inför arbetet med åtgärdsprogram inom EU:s Ramdirektiv för vatten.
 2008:05 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – verkstadsindustrin.
 2008:06 Naturbeteskött.
 2008:07 Förstudie ångar.
 2008:08 Förstudie fåbodar.
 2008:09 Design för företag i Dalarna.
 2008:10 Bostadsmarknadsenkät 2008-09.
 2008:11 Stormusselinventering
 2008:12 Fåbodbruk ur ett brukarperspektiv.
 2008:13 Organiska miljögifter i grundvatten.
 2008:14 Inventering av förorenade områden i Dalarna län — Nedlagda kommunala deponier.
 2008:15 Vattenvegetation i Dalarnas sjöar; Inventeringar år 2005 och 2006.
 2008:16 Uppdrag barn i Dalarnas län.
 2008:17 Identifiering av riskområden för fosforförluster i ett jordbruksdominerat avrinningsområde i Dalarna.
 2008:18 Inventering av vildbin i Dalarna
 2008:19 Inventering av steklar i sandtallskog.
 2008:20 Inventeringsmetodik för klipplavar.
 2008:21 Kommunernas beredskap för personer med utländsk bakgrund inom äldreomsorgen.
 2008:22 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2007.

2009:01 Metod för kemikaliekontroll

inom ramen för miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö.
 2009:02 Verksamhetstillsyn inom socialtjänsten i Leksand kommun 2008.
 2009:03 Bibaggen i Dalarna.
 2009:04 Vattenvårdsplan för Dalälvens avrinningsområden.
 2009:05 Verksamhetsplan.
 2009:06 Årsredovisning 2008 för Länsstyrelsen Dalarna.
 2009:07 Verksamhetstillsyn Personer med demenssjukdom i ordinärt boende.
 2009:08 När lanthandeln stänger.
 2009:09 Laserskanning från flyg och fornlämningar i skog.
 2009:10 Bostadsmarknadsenkät 2009-10.
 2009:11 Tillsyn över energihushållning - Erfarenheter från Dalarna.
 2009:12 Inventering av förorenade områden, grafiska industrin.
 2009:13 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – sammanfattningsrapport.
 2009:14 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2008.
 2009:15 Anmälningsplikten. Sammanställning 2008.
 2009:16 Rosa Kampanjen. Mot illegal alkoholhantering.
 2009:17 Program för uppföljning av Dalarnas miljömål 2009-2011.
 2009:18 Insekter på brandfält.
 2009:19 Styrel: Länsförsök Dalarna 09 – Slutrapport.
 2009:20 Vattenuttag för snökanoner i Dalarnas län.
 2009:21 Serviceuppdragen.
 2009:22 Organiska miljögifter.
 2009:23 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – Avfallssektorn.
 2009:24 Övervakning av vedlevande insekter i Granåsens värde trakt.
 2009:25 Risk- och sårbarhetsanalys 2009.
 2009:26 Länsstyrelsernas bevakningsuppdrag/betal tjänster.
 2009:27 Läns samverkansprojekt – verksamhetsavfall 2008.

2010:01 Dalarnas regionala serviceprogram 2010-2013.
 2010:02 Vindkraft kring Siljan?
 2010:03 Verksamhetsplan 2010.
 2010:04 Mer träd på myrar de senaste 20 åren.
 2010:05 Verifiering av kemisk status Badelundaåsen inom Borlänge, Sätters och Hedemora kommun.
 2010:06 Verifiering av kemisk status Badelundaåsen inom Avesta kommun.

2010:07 Årsredovisning 2009.
 2010:08 Metallpåverkade sjöar och vattendrag i Dalarna. Konsekvenser av en tusenårig gruvhistoria.
 2010:09 Kartläggning av farliga kemikalier – tillsynsprojekt.
 2010:10 Bostadsmarknaden i Dalarna 2010.
 2010:11 Kartläggning av SFI i Dalarna – och en kvalitativ studie.
 2010:12 Metaller i fisk i Dalälvens sjöar.
 2010:13 Växtplanktonsamhällen i Dalälvens sjöar.
 2010:14 Fisk i Dalälvens sjöar.
 2010:15 Saxdalen. Miljöanalys av ett historiskt gruvområde samt konsekvenser av en efterbehandling.
 2010:16 Utvärdering av biologiska bedömningsgrunder för sjöar.
 2010:17 Uppföljning av regionalt företagsstöd med slutligt beslut år 2004.
 2010:18 Långsiktig strategisk plan för omarrondering i Dalarnas län.
 2010:19 Långsiktig strategisk plan för omarrondering i Dalarnas län – projektrapport.
 2010:20 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2009.
 2010:21 Mjukbottenfaunan i Dalälvens sjöar – struktur och funktion.
 2010:22 Intervjuer med ängsbrukare.
 2010:23 Bevakning av grundläggande betaltjänster.
 2010:24 Regional risk- och sårbarhetsanalys 2010.
 2010:25 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – industri-deponier.
 2010:26 Klimatanpassningsstrategi 2020.
 2010:27 Biotopkartering av rinnande vatten. Beskrivning och jämförande analys av metoder i Dalarna, Jönköping och Västernorrland.

2011:01 Malingsbo-Klotens framtid. Utredning om natur- och friluftsvärden.
 2011:02 Främmande musslor i Kärtyllasjön i Dalarna 2010.
 2011:03 Kartering av brandfält från satellitdata. Koncept för årlig kartering.
 2011:04 Verksamhetsplan 2011.
 2011:05 Klimatanpassningsstrategi 2020. Prioriterade sektorer i Dalarnas län.
 2011:06 Utveckling av metoder för mätning av ljudnivåer i fjällen.
 2011:07 Är Dalarna jämställt? Lägesrapport 2011.
 2011:08 Årsredovisning 2010.
 2011:09 Strategi för hållbar turistutveckling i Fulufjällsområdet.
 2011:10 Sustainable Tourism Development Strategy.

2011:11 Elfenbenslaven i Sverige.	2011:30 Regional risk- och sårbarhetsanalys för Dalarnas län 2011.	inventering av ÅGP-arter på nydöd tall, äldre tallved och i bränd skog
2011:12 Jättesköldlav.	2011:31 Kommunala etableringsinsatser för vissa nyanlända i Dalarna: SFI, samhällsorientering och andra yrkesförberedande insatser.	2012:17 Grundvattenundersökningar i Dalarna 2010-2011
2011:13 Strategi Miljögifter 2011-2012, Problembild för Dalarnas län.		2012:18 Plan för tillsynsvägledning enligt miljöbalken
2011:14 Kommunala energi- och klimatstrategier.		2012:19 Bevakning av grundläggande betaltjänster
2011:15 Vindkraftsunderlag för Dalarnas klimat- och energistrategi.	2012:01 Miljökvalitetsnormer och luftkvaliteten i Dalarna	Länsstyrelsernas årsrapport 2012
2011:16 Bostadsmarknaden i Dalarna 2011	2012:02 Vattenförsörjningsplan Dalarnas län.	2012:20 Energi- och klimatstrategi för Dalarna.
2011:17 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2010	2012:03 Materialförsörjningsplan - Dalarnas län.	2012:21 Växtplankton i 33 sjöar i Västmanlands, Stockholms och Dalarnas län 2011
2011:18 Inventering av förorenade områden – Nedlagda kommunala deponier i fem kommuner	2012:04 Fladdermusfaunan i Dalarna - Sammanställning av inventeringar åren 2008-2010	Klassificering av ekologisk status
2011:19 Inventering av förorenade områden i Dalarnas län – Förorenade sediment	2012:05 Potentialer för solenergi i Dalarna	2012:22 Regional risk- och sårbarhetsanalys för Dalarnas län 2012
2011:20 Närvärme - en resurs i energiomställningen.	2012:06 Hur går miljöarbetet regionalt och lokalt? – delprojekt i fördjupad utvärdering av Sveriges miljömål 2012. Länsstyrelserna och RUS	2013:01 Raggbocken, hotad skalbagge i Dalarna, Åtgärdsprogram i fyra skogslandskap
2011:21 Gemensamma dataunderlag i Vanån.	2012:07 Årsredovisning 2011	2013:02 Årsredovisning 2012
2011:22 Inventering av kungsörn i riksintresseområden för vindkraft i Rättvik, Mora och Orsa.	2012:08 Kransalger i Dalarna	Länsstyrelsen i Dalarnas län
2011:23 Historiska våtmarker i odlingslandskapet.	2012:09 Skyddsvärda träd i Dalarna	2013:03 Underlag för potentialberäkningar av förnybar energi.
2011:24 Effektiva miljömålsåtgärder. En utvärdering i fyra län.	2012:10 Ängssvampar i Dalarna	2013:04 Energihushållning i VA-sektorn
2011:25 Genetiska studier av öring från Lurån och Sångåns vattensystem.	2012:11 Betaltjänster – bredband och ny teknik	Ett gemensamt samverkansarbete för alla VA-huvudmän i Dalarna
2011:26 Provfiske inom Dalarnas fjällreservat och nationalparker år 2009 - en resultatsammanställning.	2012:12 Åtgärdsplan för flottledsrensade vattendrag i Dalarnas län	2013:05 Trygghetens värde – sociala risker ur ett ekonomiskt perspektiv
2011:27 Bevakning av grundläggande betaltjänster.	2012:13 Utvärdering av företagsstöd, Regional konkurrenskraft och sysselsättning i Norra Mellansverige	
2011:28 Underlag för gränshandel och köpcentrum i Sälen.	2012:14 Samordnad recipientkontroll i Dalälven 2011	
2011:29 Plan för tillsynsvägledning enligt miljöbalken 2012-2014.	2012:15 Bostadsmarknaden i Dalarna 2012	
	2012:16 Vedinsekter på död tall och brandfält i Dalarna 2011 - en	

Sociala risker ur ett ekonomiskt perspektiv

Det är dyrt att förebygga sociala problem, men att inte i tid göra något åt exempelvis våld i nära relationer, hög arbetslöshet bland ungdomar eller missbruk kostar i längden ännu mer. Den här undersökningen visar på hur mycket det kan kosta att inte göra något åt sociala risker i samhället. Rapporten har Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog på SEE AB tagit fram på uppdrag av Länsstyrelsen Dalarna.

För din QR-läsare över den här koden, så hamnar du på vår webb med fler intressanta rapporter.

